JAAN PERT

ARMASTUS JA NÄLG

ROMAAN

Autorilt ilmund teosed:

„Õites aed," draama neljas vaatuses 1926.

„Udulaev," kogu muinasjutte 1926.

„Punane liilia," romaan 1927.

„Sirp õites," üliõpilaste seiklusi 1928.

„Õde Beatrice," draama kolmes vaatuses 1929.

„Armastus ja nälg," romaan 1930.

Jaan Pert.

Armastus ja nälg.

Romaan.

„Jaana" kirjastus Tallinnas 1929.

A. Devise trükk, Tallinnas, Lai 38.

Kaldate tänane perekondlik idüll ei jätnud milleski soovida. Pereema istus laua otsas, nagu tavalisesti. Selle kahel pool külgedel istuvad ta pojad Hannes ja Juhan samuti nagu alati. Kuid pereemale vastu laua teise otsa oli asetatud päevakangelane — Leks, poegadest kõige noorem, kes pühitses kodus oma ohvitseriks ülendamist.

Teenija, kallates teed härrastele, libiseb täna kahekordse kergusega laua ümber. Ta elab kaasa südamest nii leivaandjate muredele kui rõõmudele.

Leks kui noorem tõusis aegajalt, et vahetada saalis grammofonil plaate. Ta mängis ema meelehääks selle armsamaid lugusid. Ja muusikat kuulates laskuti eneste märkamata toolileenidele, ulatati vastamisi paberosse ja mõnuleti mugavustundeis. Võib olla Jumala hää end sirutada välja teejoomise järele rikkaliku lõunasöögi pääle ja puhuda õhku suitsupilvi.

Vaikib muusika, nagu kokkurääkind, pojad heidavad nalja üksteise võidu ema üle. Seda aga säärase hoo, teravmeelsuse ja südamlikkusega, et ema ise esimesena tihub naerda neile, kuigi ju enda üle.

Emand Kaldal on põhjust olla südamest uhke. Ta pojad on sirgund täismeesteks. Kõik prisked, terved ja mehised – ja emale nii kallid.

Kuid ta leiab, et lapsed ei oska hinnata ema armastust. Noored mõistvat armastust teistsugusena, kui seda on vanemate oma.

Poegadel on sama raske teha selgeks emale, kuidas nad teda armastavad nagu last, armastavad teda naeruväärsuseni.

Laudkond tõsistus ja vaikis viimaks. Võib olla mõjutas selle uus laulunoot grammofonil. Algand vaikuses puruneb ühine meeleolu. Igaüks vajub mõtteisse. Ja vist me ei eksi, arvesse võttes siitpere viimase poja täismehekssaamise pühitsemispäeva, et ühenduses seega kõik siinolijad näevad tagasi oma seni ärakäidud teid.

Pereema noorusest on möödas väga, väga palju. See möödus „vanal hääl ajal", mil esimene suudlus anti altari ees ja neitsina vallandati võõ pulmavoodile laskudes. Emand Kallas on jäänud vahepääl vanaks. Juba ta teab, mis on luuvalu talveti, jooksva sadude ees ja kevade algades nõrkemus rinde all.

Abielu kestes on ta toonud ilmale ükstteise järele kolm prisket poissi. Ta imetas neid oma rinnast, kasis nende mähkmeid ja suudlustega pesi nende nutust kibedaid näokesi. Nüüd pojad on juba suured. Ja kunagi pole ema tunnud nii võimast enesetunnet, kui täna, nähes poegi koos.

Vanem vend Hannes on advokaat. Ta on praktiseerind ainult mõne aasta. Kuid teda tuntakse. Tal on kliente, kelle vähesust on põhjust kaevata meie kõikidel advokaatidel, eriti veel nooremail. Hannesel läheb hästi, kuigi teda

elu pole kunagi hellitand. Tal on tulnud alati olla väljas enese eest.

Keskmine vend Juhan on nähtavasti sündind emasse. Ta meheliku välimuse ja esinemise pääle vaatamata ometigi ta hinges peitub naiselikkust. Ta võib esineda ei millegist hooliva teoinimesena.

Ent silmapilkudel väiksemgi ebakõla ta hinges võib halvata tahtejõu ja ta jääb äraootama passiivi idealistina asjade eneste käiku.

Võiks öelda, ta võib raiuda hoolimatult ette ja kõrvale, ent silmapilgul jälle harduda tundeinimesena ja lüüritseda kõhkeldes unistajana. Ta harduv süda ja tundeline hing ning haridus tõkestasid teda elus, kus vaja alati püsida löögivalmis küünarnukkide ja roomajate vastu.

Juhan ei mõõda oma elu aastatega. See on kogu aeg jooksnud looklevalt, lainetena: kord üles, kord alla. Kord on ta päev sisukam kui aasta, kord ainus hetk sügavam, kui kogu senine elu. Ta elab kõikide meelte ja täie südamega.

Kui tekib jutt Kaldatest, siis kerkib esile ettekujutuses ikka Juhani lai ja tüse kuju. Oma isikuga on annud ta Kaldate nimele meheliku ja austatatava sisu, mis sel on ümbruse silmis ja kõrvus.

Päevakangelane Aleks on oma aupäevast kõige vähem rõõmus, kuigi pääseb nüüd sõjakooli kinnisest elust, mida nii väga oli igatsend. Koolipoisina armastas ta seiklusi ja avantüüre. Võis arvata, et ohvitseri näiliselt avantüürne elu võiks sobida hästi siis Leksi loomule. Kuid ta seikluslust on haihtund. Ohvitserina ei näe ta

ees endale erilist tulevikku. Jõuad välja viimati maiorini, kolonellini. Ent mida on see – kusalgi väikelinnas rügemendiülemana, parimal korral?

Ta leiab, et on põhjust kadetseda teisi vendi, kes löövad kaasa seltskondlikus elus valitumate liikmetena.

Kuid ta on siitpääle omal palgal, seega täisealine ka koduste silmis — ja viimaks ometi rippumatu teistest!

Kaldate perekond võis õnnelda. Kõik pojad on siis juba omil jalul. Kõik on korras, või isegi hästi. Nagu hää saatus on seni varjand seda peret. Ei kunagi kuuldud siit paha sõna vendade ega vanemate vahel. Kõik oli siin säetav eeskujuks.

Emale tuli meele äkki midagi. Kuid ta ei tea, kas sellega juleta tulla välja või mitte. Tõstnud silmad üle laua, ta pilk peatus kadund pereisa pildil seinal. Ja nüüd juba ei kõhkle ta enam, tõuseb laua tagant, läheb oma tuppa, otsib sääl kapis ja tuleb tagasi kadund mehe piibu, kepi ja rahakotiga, omal õnnelik naeratus huultel.

„Siin isa piip . . . ja . . ." Kuid vaevalt algand kõnet, pisardusid ema silmad ja ta kõhatas, end püüdes hoida tagasi.

Juhan võttis vastu emalt piibu, Hannes kepi ja Leks rahakoti. Võib olla, et pojad endamisi olid sunnitud naeratama neid vaadates lähemalt: piip lasi läbi tuult ja vuhises nagu korsten talvel; kepp oli kuivand kõveraks; rahakotilukud olid läbikulund ja ei seisnud kinni.

Juhan asus toppima piipu tubakat. Sai kuidagi

sellele lõpuks tulegi pääle. Ja kui ta siis seda hambus pahvis ja vusistas, muutus ema nägu nutust naervaks:

„Saab ehk teda veel tarvitadagi ... ?"

„Miks mitte. Kuid kibe on."

Leks haaras Juhani suust piibu ja tossutas seda oma korda.

„Kibe jah".

„Aga ehk seda esikord", arvab ema, kes kuidagi ei suuda uskuda, et isa piip võiks olla kibe.

Hannes vaatles keppi ja rahakotti. Võib olla, et ta vaatles neid ilma mõtlemata. Kuid võis olla, et mõtles ta neid nähes: et siis nendega tegi isa oma ringi elus.

Ema ei pääse lahti nii kergesti mineviku mälestusist. Temale on minevik — kogu ta elu. Olevik veel ainult selle järelvari. Ta ärdus uuesti, kõbusana tuli saali ja süütas põlema küünlad, mis olid asetatud pereisa elusuurusele pildile kahele poole.

I.

Perekond Sillerid asusid elama teisele korrale Kaldate pääle. Nad tulid ühest väiksemast linnast.

Härra Siller oli üle keskea aastais, kuid kõigiti kõbus ja askelduv. Ta tegeles ärimehena. Oli nähtavasti juba rikas. Jätnud maha senise kodu ta mõtles siin osta mõne majakese, elatada end neist saadavast üürist ja anduda oma vanaduse-nõrkuse unistusele: po-

liitikale. Ta uskus vanaduse kätte jõudes, et midagi ka tema suudab kõrgemais sfääres, et tuleb aeg, kus märgitakse ära ka tema teeneid rahva ja ajaloo ees. Eriti praegu näis aeg soodne tema karjäärile, mil põetakse teravasti rahakriisi. Tema võiks ju finanseerida, kui vaja. Ta on seni osand pugeda läbi kõikidest olukordadest ja pääsend ikka tervena ja jõukana, või isegi rikkana, samal ajal kui ta ümber põles läbi üksteise järele kaaslasi – ärimehi.

Proua Siller oli noores eas kõikund, otsind ja katsetand paljudel aladel. Ta oli väliselt alal hoidnud oma kauni ilu ja võis võluda hetkeks veelgi noormehi. Ta armastas liikuda valitud seltskonnas, ja oli helde, mis nii harukordne ärimeeste perekondades. Teda siis austati. Tal oli elu kestes läbi elada ja mehe eest varjata palju romaane. Ta ise aga oletatavasti seni polnud armastand tõsiselt, see tähendab, õieti üldse, kuigi süttis kergesti, särises põleda ilutulestikuna ja kõikus ääretu õnnetuse ja õnne vahel. Sensuaalne ja tundlik ei võinud mööduda ta noorus siis ka avantüürideta. Ta harrastas lapsest saadik kunste. Õppis kunsttantse ja katsetas laval näitlejana. On seniseni selguseta, mis siin äpardus tal põhjalikult, et ta kõigi oletuste kiuste äkki heitis käega oma kunstiharrastusile ja abiellus isand Silleriga, kel valuutakurss oli siis ainukeseks huvialaks ja raha ainukeseks väärtuseks.

Neil oli kolm tütart: Silvia, Aliis ja Renate. Võimalik, et mure valmivate tütarte tuleviku eest

oli üheks kaaluvamaks põhjuseks, miks Sillerid maha jätsid kodulinna ja asusid seltskondliku ja kultuurelu keskusse.

II.

Nähtavasti ka meeleolud hakkavad külge. Ema järele Kaldate pojadki on tõsistund ja teenija käib köögi ja söögitoavahet aeglaselt ning argsi. Küünlad põlesid pereisa pildi ees. Pererahvas istus ikka veel, kuid pühalikuna toolides. Kui nüüd oleks vööras juhtund neid nägema päält, ta oleks peatund imeteledes: selles vaikuses avaldus täiuslikult siitpere elu armsus, rahu ja õnnelikkus.

Sel silmapilgul proua Siller tuli siia, et tervitada ja teha tutvust allelanikkudega. Ta võetakse vastu teretulnuna. Proua Siller sõnakana ja eneseväljenduses hoogsana, endise näitlejana vähekese poseerivana, kuid südamlikuna meeldis esimesel silmapilgul proua Kaldale. Häänaaberlik vahekord sai või oli seega loodud.

Proua Siller omalt poolt oskab võtta südamesse siitpere tänase suursündmuse. Teda palutakse lauda. Ja ära veetnud siin juba tunni, palub lahkudes kõiki endi poole veel tänaseks. Tema tahaks noorhärradele tutvustada oma tütreid, naeratleb ta edevalt.

Noormehed olid silmitsend juba varem läbi akna ödesid Sillereid. Need saabusid siia reisipiietes kohmakatena, kuid sääljuures võluvate rrovintsi-iludustena. Nad olid siis nõus kohe küllaminekuga ja tegid kõik, et ema tuleks kaasa.

Kuid nad leidsid eest kolm uhkelt ja moodsalt riietatud preilit, ainult kelle ülalpidamise otsekohesus ja võltsimatus andis ära nende provintslikkust. Pereemand ise tutvustas noormeestele tütred ja naeratades palus neid kurameerida õiges vanadusjärjekorras. Peagi eraldusid noored omaette, vanad samuti. Noored jäid saali, vanad tulid söögituppa. Proua Kallas imetles Sillerite asju. Neil oli rikkuse kõrval nähtavasti ka maitset. Seintele oli asetatud vaipu ja maale. Kõik ehtsad. Tammepuust raske mööbel tubades.

Tütred mängisid kordamööda klaverit. Teised siis tantsisid. Ja kui lõpuks noored üksteisega lähemalt olid jõudnud tutvuda, paarisid nad eneste märkamata omavahel: Hannes Silviaga, Juhan Aliisiga ja Renate Aleksiga.

Üle ukse pilku heites noortele pidi proua Kallas kiljatama: et kui sobivad paarid! Ka Sillerite vanad tulid uksele. Oli nagu isesugune nauding näha, kuidas noored omavahel juba nii lõbusad ja kodused.

Kui noorhärrad Kaldad alles hilja õhtul tulid alla, osutus et igal neist oli määratud kohtamine preili Silleriga.

III.

Sillerid püüdsid anda tütardele võimalikult parema kasvatuse ja hariduse. Pereema ise õppind tundma elu kõiki külgi, häid ja halbu, õilsaid ja lamedaid, oskas seetõttu läheneda ka tütardele. Liikudes samal ajal kõrgemas seltskonnas ta ka

teadis siis, mida eeldakse tütarlapselt ning naiselt, et siia pääseda ja siia jääda püsima.

Tänatud emale preilid Sillerid püsisidki eelistatud seisukorras, kelle pääle teised samaealised neiud kadetsedes võisid ainult klatsida.

Vanem tütar Silvia näis pärind ema intellekti ja vaimukuse. Ta on kirjanduseharrastaja. Käib vastavail kõneõhtuil, ettekandeil ja ise loeb palju. Ta terava, läbipuuriva ja kõikmõistva pilgu eest ei pääsend miski. Ta taipas kohe kõike, mis sünnib ringi, mõistes teisi enne, kui need ise eneseist jõusid selgusele. Sellest siis ka, miks nooremad õed ja ema vähe pelgasid Silviat. Silvia tujutses intellektuaalselt. Ta põdes vahest migreeni ja edvistas maailmavaluga. Kuid oli silmapilke, mil kõneldes vaimust teistelegi avastas selle maailmast literaarseid nägemusi.

Silvia riietus hoolimatult, vahest isegi lohakalt. Ta võis tulla tavalises ülikonnas olengule, kus kõik pidulik ja etiketi kohane, ning mõjus seetõttu tihtigi võerastavalt. Teised õed häbenesidki teinekord teda. Kuid lõpuks osutus, et Silviale andestati kõik. Veel enam, teda eristati, temast oldi hääs arvamises ja temaga sobitati õilsamaid tutvusi.

Keskmine õekestest – Aliis oli pärind ema temperamendi sügavama ja tundlikuma poole. Ta püsis kaua teiste silmis naiivina ja hoitavana, kuigi oli targemaid lapsi. Isa armsaima tütrena, kes koolplikana armastas pärida selt muinasjutte, kelle

vaimuilm küpses viimastes. Ta alistus ikka teistele, ja oli see, kes ikka kätte jäi, kui teisi taheti karistada. Ja harjutigi nii, et mis halba tehti, siis aeti see Aliisi süüks.

Aliis võttis kõike südamesse. Seetõttu varjatigi tema eest mõndagi. Ta aitas igat, kes ta poole pöördus. Ta tundis otse füüsilist valu teiste oma kuuldes. Tuttavate õnnetuste puhul oli sunnitud ta peitma teiste eest oma pisartundelikke silmi, et mitte saada väljanaerdud. Aliis ei armastand seltskonda, kuigi armastas inimesi. Ta unistas väikeste laste kooliõpetaja ametist. Selle puhul ta naerdi välja muidugi. Ema leidis, et tal pole ideaale ja et on väga piiratud fantaasiaga.

Ta õppis laulu. Laulutundide-andjaks juhtus meie tavaline lauluõpetaja, kes ise ei oska laulda ja looduslikku häälematerjali tavaliselt rikub. Kuid Aliis ometige tegi märgatavaid edusamme. Tal oli imepehme sametkõlaline hääletämbr ning teiste ütleuse järele lauluks hinge. Ja kui ta õhtuti laulis end klaveril saatis, kogu perekond vaikis. Kõigile tundus, et on veel teine maailm reaalelu kõrval.

Emand Sillerile tulid meele siis ta esimesed katsetused laval, ta esimesed roosid säält. Teda armastas noil ajul teatriarvustaja, ideeline, õilsa südamega ja naiivilt vaimu ning kunsti võitu uskuv noormees, kelles olid ühinend rohkesti elutarkust naiivi elumõistmise ja ideelikkusega.

Tolle noormehega, kes alahindas teatrilavastusi ja ka näitlejaid teatri eeloleva võidu ja parema tuleviku nimel, nad fantaseerisid kõr-

gustes, sääljuures jäädes ise väljaspoole elu ja armastasid üksteist kaugelt.

Emand Siller näeb praegugi selle välimust: väheke vimmas, lohkuspõskede ja kuidagi hajameelsete silmadega. Väheke äge ja fanaatiliselt avameelne, mille tõttu tundus sagedasti häbematuna.

Too noormees, kelle vastu näitlejad põdesid haiglast viha, kelle nime mõnitati, kes sai neilt sõimukirju, kellega provotseeriti kõrtsides lööminguid, kuid kelle otsuseid ometi igaüks pidas õigeks a alles kelle sõnavõtt täiuslikult rahuldas ja julgustas, – see ta ühe esimese veel nõrga esinemise järele tuli lavale ja oma rinnalt nööpaugust ulatas preilile õie, sõnades: „Nüüd siis edasi. Ees on kindlasti halba. Kuid algus on tehtud. Ka see võiks kohustada. Kibedustele siin naerdakse. Seda naeru õppige. Teen ise kindlasti neile siin kõige enam halba. Kuid kunst kohustab. Ärge tulge siia arvamisega, et leiate tasu ja tänu. Siia peab ainult tooma end."

Proua Siller mäletas sõnasõnalt neid sõnu. Ja Aliisi kuulates talle hakkab tunduma, et on eksind elus, on teinud põhjaliku vea. Tema oleks pidand jääma lavale. Ta oleks võib olla sääl leidnud oma elule rahulduse, mille puudumine annab tunda ometigi siin rikkaima pereemana.

Renate, viimane tütar, oli kõigiti omaaja laps: ekstsentriline, aina naerev, lõbus, teravmeelne, sportiv, kes ei kannatand õdede südamete õilsamaid külgi, mis tundusid talle vastikult sentimentaal-

setena. Ta oli selleks liig eluline, et osata hinnata südame ja vaimu erimaailmu. Ta keerles, kihas, elas kogu aeg nagu varajane õis päikese tõusul sattund risttuulte alla.

Renate oli praktilisem, reaalsem ja siis ka taipavam, kui Aliis. Teda vanemad seetõttu eelistasid teistele, kes tavalisesti suudavad hinnata enne kõike laste praktilist meelt. Renate iseteadvust see aina kasvatas. Ta narritas silmapilkudel teisi õdesid, isegi ema, selle lavahuvi ja pilkas Aliisi muusikaharrastusi.

IV.

Kui Juhan teisel päeval koju tulles väljast preili Aliis Silleriga lahti lükkas paraadukse, nägi koridoril Aleksi suudlemas Renatet, kes siis jooksis üles.

Juhan määras Aliisiga jumalagajätul uue kohtamise.

Aleks sõidab ära. Ta määrati teenima ühte väiksemasse linna. Kuid ta lootis, et õnnestub varssi säält pääseda kodulinna. Õhtul istusid vennad jälle koos. Nad on kõigest vaimustuses, ilma sisulise põhjuseta. Nende teravmeelsus on võimatu, nende omavaheline häätahtlikkus samuti.

Kodust lahkuv Aleks saadetakse kogu pere poolt ukse ees ootavale autole. Kui sõiduk parajasti liigub kohalt, lükatakse lahti aken teisel korra. a Renate viipab kätt ärasõitjale. Leks tõuseb püstil autos ja pöördub vaatama taha üles. Nähes preilit jtõmbab päást mütsi ja hoiab naerdes seda õhus

Hannes asus võtma vastu kõnelesoovijaid. Ta esimesed kliendid olid taluärvijad, kes oma õigust asusid nõudma kohtu kaudu. Isa oli surnud aasta tagasi. Ta oli kinnitand talu pärijaks naise. Kuus kuud pääle selle surma lapsed tohtisid avada ta testamendi.

Ema suri pool aastat pääle mehe matuseid. Ja nii avasid lapsed isa testamendi selle aastase surmapäeva möödumisel.

Ärvijaks oli hulk lapsi. Neljast vennast elasid linnas juba kolm kauemat aega. Neil olid oma korralikud ametikesed. Õed, arvult sama palju — valmistusid meheleminekuiks, või juba olid mehel. Poegadest üks täitis kodu peremehe aset. Kuid see jõi, oli riiakas, oli peksnud ema selle elu ajal ja õdesid ning vendadega oli nugade pääl riius.

Isa testamendis ei päranda kohta ühelegi lapsele. Ta säädis üles ainult normid, palju poeg, kes pidas kohta, peaks maksma õdedele-vendadele sel korral, kui need ta talupärijaks tunnistavad. Vastasel korral toimigu nad vennaliku-õeliku südametunnistuse järele. Kohtasoovivat poega ta ei kannatand silma otsaski. Kuid et teised pojad ei tahtnud koju tagasi tulla maale: kes oli saanud kooliharidust ja oli kirjutajaks kasalgi kantseleis, kes tegutses väikese ärimehena ja ehitas omale majakest, mille üürist siis võiks end elatada vanul päevil — ja nii ei võinudgi olla isa otsus teisiti, kui kõik jätta õdede-vendade endi lahendada.

Testamendi avades isa surmapäeva aasta möödumisel algas avalik riid laste vahel. Leiti, et isa pole õieti jaotand pärandust laste vahel: kellele on luband palju, kellele vähe. Asuti kauplema vennaga, kes talu pääl, et kuipalju see kellegile peaks maksma, kui need ta taluomanikuks tunnistavad.

Kohapäälne vend näitas isa testamenti, lubas sääl tähendatud summad maksta ja viskas välja, kes tuli kauplema.

Nüüd sokutati kokkulepe õdede-vendade vahel talupidaja-venna vastu. Esineti ühiselt nõudega, et talu müüdagu maha ja sellest saadav tulu jaotatagu ära kõikide vahel. Oma õigust tulid nõudma teiste esindajatena nüüd õde ning vend kohtult advokaadi kaudu.

Hannes, ära kuuland nende asja, pöördus siis isatalu-ärvijate poole:

„Kust sai teie isa talu?"

„Ta pärandas selle oma isalt."

„Ja see?"

„Pärandas samuti."

„Nii siis — jätkas Hannes — see talu on olnud teie isade oma kauemat aega. Ta on teie nime igivana pärandus. Teie isad on seda hoidnud, oma higi ja vaevaga on seda harind. Nad on kõik teinud, et see kodu oleks kenam ja parem nende pärijatele, kui seda oli neile endile. Teie saatsite ses mööda oma lapsepõlve. See on te õige kodu ja jääb ka teie armsamaks ulualuseks edaspidi. Kuid nüüd tulete teie, et seda müüa ära võõrastele . . ."

Õe palgedele tulid pisarad. Kuid vend ei lasknud rääkida end soojaks:

„Niikuinii ei lasta meid enam koju ligi. Malka näidatakse . . .!" Juba pühkis pisarad õdegi ja kordas samuti, sest teda oli peremehest-vend helpind mõnedki korrad.

„Leppige ära! Õde, teie olete naisterahvas — andke järele! Paljuke ärvite teie, kui müütegi maha talu? Kuid teie vanemate omandus jääb edasi lastele, oma suguvõsale. Mõelge veel järele!"

Sõna leppimine on aga eestlasele samu, kui ägedam haavamine või salakavalalt seljataga teist vihale susimine. Siin lõi õe süda kivikõvaks. Sest eestl se loomuseks veel on päälegi: et kui ta ise ei saa elada, siis ei lase ta elada ka teist. Ikka silm silma vastu ja hammas hamba vastu. Ja suurimad vaenlased on lihased vennad ning õed omavahel. Hiljem või varem, kohtulaua taga kohtavad need ikka, kui neil oli ärvida vanematelt vara.

Hannes katsus neid veel panna leppima. Ta jõudis siin vaid niikaugele, et tuleval korral õde, vend lubasid advokaadi juure tuua ka peremehest venna. — Kuid seda alles siis, kui advokaat arvas, et vahest annab peremehest vend siin järele ja nad kokkuleppel võiksid müüa ära talu ning saadava raha jagada ära. Kohtukäimisel ja talu oksjonil müümisel kuluks osa kohast juba kohtu- ja priistavikuludeks.

5.

On juhtumeid, kus loodus mitte üksi enam ei soodusta, vaid otse paneb armastama. Midagi säärast juhtus ka nüüd. Seni olid halvad, vinged, vihmased ja külmad ilmad. Elati depressiooni all. Puudus võimalus eneseavalduseks. Kogus seetõttu igale südamele segaseid, nimetuid tundeid.

Kuid täna õhtul, mil Juhanil kohtamine Aliisiga, selgus taevas, õhk lõi haruldaselt pehmeks ja soojaks. Ringi kristallne ja kajab vastu. Ja nagu kõikjal oleks vallandund igatsus või ihalevus.

Aliis ja Juhan on pargis. Sügis värvib puulehti. Neid langeb alla liugeldes värinata. Juhan teab kõnelda, et igal langeval lehel on inimese nimi. Kelle nimi — see sel sügisel langeb kollase lehena.

Preili püüab siis õhus pikalt langevaid lehti ja otsib neilt oma nime. Ühel silmapilgul aga noormehe ja neiu käed langevat lehte kinni püüdes haarasid üksteise ja enne kui nad endile suutsid anda aru, olid langend kokku suudeles. Ja seega algaski: vähekene uima pääs, tuksatusi südames ja värinaid kogu kehas . . .

Nad on jälle näiliselt kained ning kõnivad edasi. Nad tulid koju. Nende jutt aga ei sobind enam. Sügisilm ja ärritused olid lõõnud südamesse. Nad tulid kõrvuti vaikides. Ent ukse ees peatub noormees uuesti neiu. Kuid see on tagasitõrjuvalt tõsine.

Juhan seisab hetke nõutult üksinda koduukse ees, enne kui avab selle. Ta on kodus riietund

lahti. Teenija serveerib talle õhtutee. Äkki heliseb klaver teisel korral. Aliis alustab sääl laulu. Ja Juhani teeklaas tõmbub juba külmaks laual, ta õhtusöök jääb pooleli — ta kuulab mängu. Võimalik, et säärases situatsioonis unistakse. Juhan on täna viimaseist ülevel. Ta kirjutab artikleid homsesse ja ülehomsesse lehte. Ja kui ema ning Hannes kadusid magama ta toob kapist veinipudeli. Ka teenija on veel ülal. See teeb suured silmad, leides Juhani üksi öösel veini joomas. Kuid noormees kutsub ta oma juure, asetab oma kõrvale lauda, kallab välja veini ka sellele ja paneb jooma.

„Mis puhul siis?" pärib teenija. „On ehk sünnipäev?"

„Vein . . . Ja siin . . ." Juhan näitab oma südamele.

„Ja siin käärib ka värske veinina. . . Jumala mõnus tunne! Jumala hää südames käärimist teeskleda lasta. Ja veini juua pääle, suurendub kahekordsena rammetus. . .

Veidikene uima pääs, tuksatusi südames ja värinaid kogu kehas — nii ta algab. . ."

„Mis siis?"

„Kas armastad sa? . . Käiakse sul külas ööseti? . . Või käid sa ise kellegi juures kodus, nii paar korda nädalas?"

„Aga! Noorhärra. . ."

„Sinu armastuse terviseks!" tõstab klaasi Juhan. Joonud tühjaks klaasid, muututusid nad omavahel juba tunduvalt kodusemaiks.

„Nii lopsakas, nii kena naine ja pole peigmeest," algab Juhan.

„Ei võinud uskuda, et teie ka mind panete tähele."

„Ära nüüd edvista! Ja veel nii värske, lõkendavate põselohkude, sãrahtelevate silmadega. . ."

„Teie võlutegi nii tütarlapse. . . Teie pole nii, kui vennad. Olete lahke ja teil jatkub naeratusi ka minule . . ."

„Meeldib see sulle!"

„Sellele enam ei vastata."

Ja tüdruk koketeerib daamina ja tõstab silma pilgutades huultele veiniklaasi.

„Te vend Hannes, temast vist küll ei saaks meheks asja. . ." Sõbrutseb juba familjaarselt tüdruk.

„Mida te omale ka kohe lubate!"

„Vabandust, mina juba lähen." Ja tüdruk oli püsti, et ära jooksta Juhani tõsistund pilgu eest.

„Jää. Kõditav rammestus lihaksetes... Und ei ole. Viida mu aega. Joo!"

„Kuid vein võiks hakata pähe."

„Mis sellest. Mind sul karta ei tarvitse."

„Kui kahju!"

„Kuule aga!" naerab Juhan.

„Jätke juba oma naer ja „kuule aga". Muud kui pilkate. Parem lähen juba voodisse."

Tüdruk on tõusnud ja eemaldub tusasena.

„On sul ka pehme voodi?" küsib tagant järele Juhan.

„Eks tulge vaatama, kui ma olen oma peigmehe juures kodus, nii paar korda nädalas..."

Järgmisel päeval Juhan peatas tänaval preili Aliisi. See vaid tähendas, et on vähe aega, tal olevat teha sisseoste. Noormees saatis ta riideärini.

Õhtul kuuldus ülalt jälle klaverimäng ja laul. Juhan pidi parajasti lahkuma kodust, kui ülalt algas muusika. Kuid ta riietus lahti nüüd ja jäi koju kogu õhtuks.

6.

Juhanil oli uuel päeval rohkem õnne. Toimetusest tulles, ta tunneb ära tükk maad enese ees preili Aliisi. Ta ruttab sellele järele ja püüabki kinni. Koos koju tulles preili annab lubaduse noormehega täna minna teatrisse. Oli ooperiõhtu. Rahvast oli teatris keskmiselt. Mäng ei haarand kaasa eriti ega pannud endid unustama kuulajaid.

Juhan ja Aliis nagu vajasidki just säärast etendust. Juttu, mida alustati vaatuse ees, jatkati ka pääle vaatust. Tunne, mis tärkas etenduse algul, paisus segamatult kogu aeg. Nad mõlemad on tujus. Mis algab üks, seda on valmis jätkama teine. Nende vastastikkune teine-teise mõistmine ja üksteisega sobimine on võrdlematud.

Etenduselt tulles istund voorimehele nad sõidavad linna mööda lusti. Ja ei tea millest, nad on valmis täna igasuguseiks seiklusteks, kuigi varem seda juhtund pole kunagi.

Jõudnud venekiriku kohale noormees peatab voorimehe, niisama. Nad tahavad seisatada kirikust mõõdumisel. Ja jälle kihutavad edasi säravate laternate alt. Nad jõuavad parki.

Vilu oleks väljas. Ajaks üles niiskust. Preili tõmbub kõssi, omal silmad värisevad naerda.

„Külm hakkab," lausub ta nagu argsi.

Noormees võtab preili käe ja puhub sellele pääle.

„Teie, teie külm. . ." Noormees jatkab: „Etendusel istudes nägin teid, mitte näitlejaid. Vaatasin silmad täis teid. Õhtuti kuulan teie laule. Olen kuuland kõrvad täis neid. . ."

„Hoidke aga siis südant. . .", õrnakesena ja unelevana vastab noormehele Aliis.

„Et ka see oleks täis teid!" noormees vastas.

Nad vaatavad üksteisele silma. Preili teeb pääga eitava liigutuse, et seda ei tohiks. Noormees aga jatkab:

„Teile võiksin ma kõnelda vanu jutte, muinasjutte ja lugusid. . . Võib olla kõnelesin teile just neid, kus jutustatakse algavast armastusest, mis veel varjutamata ja teeb õnnelikuks.

Sest kõneldakse, ainult vähekene aega algul mõjub armastus õnnena, varsti mõrumagusana ja lõpuks. . . Ent ärme kõneleme, mida me kuulda ega teada ei taha!

Näeme meeleldi kas või võltsnägemusi, mis ometi soojendavad ja lähendavad. Ärge arvake aga, et olete sattund kokku meelitusi pilduva noormehega. . . Kõnelen teile, ainult teile kõnelen nii."

„Meelitusi on hää kuulata. . .“

„Ja mõnus on meelitusi kõnelda, kui võid teha seda võltsimatult.“

Preili käsi laskus omakord noormehe käele, haarates hellalt selle ümbert värisevate sõrmedega:

„Teie olete nii mehine. . .“

Järgmisel päeval Juhan saatis Aliisile lilli. Ohtul istus ta jällegi kodus, kuulates ülalt laulu. Ei olnud kahtlusi: ta on armund.

Aga miks mitte? Valida välja teiste seast preili, armuda sellesse — ja muuta kodu armastavaks!

7.

Etteteatamatult saabus Silleritele külla Aliisi lapsepõlvesõber, isand Inno. Viimasega Aliis käis keskkoolis, olles taga klassi. Nad tulid aga koolist pea alati koos.

Algul laste vallatusena, siis koolilaste sõprusena ja mõlemi küpsedes mehe-naise vastastikkuse armastusena — nii kujunes nende vahekord.

Inno oli vaese-rahva laps. Kuid Sillerite perekonnas laste õnn usuti rajanevat puhtal armastusel. Ja siia ei segand vahele vanemad.

Inno oli hoolas ja ideeline noormees.

Ta õppis paar aastat omal käel ülikoolis. Kuid ära nähes, et siia edasi jäädes tuleb teha võlgu, ta võttis vastu ameti kohalikus maavalitsuses. Ta tõusis. On juba korralikul palgal, mille puhul teda kadetsevad ta koolivennadki, kes lõpetand ülikooli. Ta võiks muretult säädа sisse oma kodu ja abielluda.

Sillerite lahkumine suurlinna osutub Aliisi – Inno vahekorra tuleproovina. Nad mõistsid seda mõlemad, jumalagajätul ulatand rusutult käe üksteisele. Nad polnud kõnelend armastusest. Seda teha oli mõttetu, sest nad nägid üksteist igapäev, nagu seda juhtub hääde sõpradega. Nad nägid üksteist sel määral palju, et harjusid teineteisega, ja nende armastus nagu haihtus. Kuid Aliisi lahkudes noormees tundis, et parem osa temast rebitakse ära.

Kõik Sillerid aga, jättes selja taha kodulinna, uskusid endile avanevat nüüd uue elu, suursugusema ja hinnalisema poole, ning et on parem, kui minevikuga lõigatakse läbi kõik sidemed. Ei saa salata, et ka Aliis tundis lahkumisel samuti.

Nüüd, üle kaua aja ootamatult kohates isand Innot, ta jooksis pisarsilmil selle kaela.

„Sa võtad mu ikka veel vastu. Sa pole mind juba unustand?“ pärib noormees.

„Kuidas võid sa nii kõnelda?“

„Ja keegi pole juba asund südamesse? . .“

Preili nagu mõtles vähe.

„Sa tulid õigel ajal. Nii kergesti ju tütarlapsele võib läheneda, kui ta on jäetud üksi. Ent alles võõrsil õpitakse hindama seda, kellega kasvatud ühte . . .“

Aliis läks saatma Innot õhtul jaama. Paraadukse avades tormas vastu neile Juhan Kallas ja hooga tulles enese tahtmatult lükkas rinnaga tagasi Inno.

Tulnud tuppa, ta lükkab lahti akna ja vaatab välja: Aliis ja võõras noormees kaugenesid käsikäes.

„Kes oli see?“ küsitleb end Juhan ja erutub.

6.

Järgmisel päeval noormehe tunded lõõvad üle jõu. Ta võtab kaasa lilli ja tuleb preili Sillerile külla.

Aliis võtab lilled, tänab ja asetab need lauale. Noormees tuleb neiu ette. See tõmbub tagasi, nagu hoides kõrvale viimase pilkude eest.

Juhan ei mõista end. Ta hiljuti ärgand tunded on paisund taltsutamatuiks, ja oleks nagu suur rutt nendega. Ta tunneb, et sel hetkel siin peaks avalduma preilile. Võib olla siis annaks järele ta meeletu erutus ja tunnete pinge. Ent preili tuleb ise noormehe ette ja kõneleb, algul värin hääles:

„Tänaksin või oleksin väga rõõmus teiega sõpruse korral, kui oleks see võimalik. Te vabandage, ehk ei leia ma sobivat väljendust. Kuid loodan, teie ju mõistate mind . . ."

„Ei mõista siiski. Teie ruttasite ette? Või isegi hoiatate?"

„Vabandan, kui ehk selleks polnud põhjust".

„Siiski, olin andmas kõigeks põhjust. Õigus, ma tulin ju et . . . tulin, et teile avalduda . . ."

Preili on sulgemas silmi ja iga sõna kuuleb nagu poolunes.

„Tähendab, teie pole siis enam vaba", jätkab noormees juba kainelt.

Preili vist vaevalt märgatavalt noogutas pääga. Noormees kummardus, et lahkuda. Preili tuli ta ette ja pani laualt ühe õie talle rinda.

„Tänan". Noormees võttis preili käe ja suudles sellele.

Kui Juhan tuli alla, oli ta kahvatu ja mõõdus vähekese aega enne kui hakkas taipama, mis oli sündind.

Laskudes oma toas toolile, kuuldus ülevalt jälle muusika ja laul. Ta oli sunnitud haarama rinnust: hinge nagu katkes, süda lakkas lõõmast ja ta vajus tagasi toolileenile.

„Natukene uima pääs, tuksatusi südames ... Ei, palju uima!“ Noormees laskus näoga lauale ja naeris kõginal, naeris hüsteeriliselt laulule kaasa, kuni purskasid silmist pisarad.

Ta naeru kuuldes tuleb sisse teenija küsides:

„Kas täna joome jälle kahekesi veini? ...“ ja pilgutab silma edevalt.

7.

Plekk katus põmises. Tähendab, sajab ikka veel. Juhan lükkas lahti akna. Siit lõi talle näkku vihmahoog. Ta sulges kohe selle. Tuul vurises ja vingus korstnas ning lõõrides.

Sügis. Vihm. Tuuled.

Puud õõtsusid ja peksid latvadega majaseinu. Saabus videvik. Juhan tõuseb, et keerata valgeks tuba. Ent kui ta käe sirutas välja elektrinupu järele, helises ülalt klaver ja kostis läbi lae paljude naer. Juhan kivistus. Ta jäigi nii seisma. Klaverimänguga ühes algas laul. Juhan tundis ära: see oli Aliis.

Ta vajus tagasi leentooli.

Ülal kihlab enese täna too, keda tema armastab. Aliis laulis sama laulu, mida laulnud ta korduvalt varem ja mida Juhan kuulates oli

tunnud õnne nii ligi. Nüüd tunneb ta, kuis rinnus kisub ja süda kord vaikib täiesti, siis jälle ähvarduks lämbuda. Ja laulul ei näi täna lõppu. See põletab nagu. Ta tõuseb, haarab mantli ja kübara ning tuleb vihma kätte.

Aeglaselt kostusid plaksuvad sammud mööda üleujutatud tänavat ja läbi vihma nähtus majade vahel varjus vilkuv kogu.

Kuhu minna?

Noormees jõudis läbimärjana preili Vase poole. See loomulikult imestas Juhan Kalda külaskäigu puhul pääle seda, kui nende vahekorras oli tulnud ilmsiks parandamatu vastolu: naine armastas, kuid noormees mitte.

Nähes jälle Juhan Kallast üle kaua aja, preili vaikima sunnitud ja mahasurutud armastus lõi esile seda jõulisemana ja nooruslikumana. Ta jooksis vastu Juhanile ja üle jõudnud esimesest imestusest — langes sellele kaela ja möödus hetkeid, enne kui ta õnnest rabatuna sai tagasi kõnevõime.

Ta kisub noormehe ümbert märja palitu, riputab selle ahju vastu kuivama ja asetab Juhani enesegi istuma sooja. Väljas on ju nii süngelt külm.

Juhan tõmbas taskust likööripudeli ja pani lauale:

„Selle kõrvale . . . Võin ma paluda“ . . .

„O jaa!“ hõiskab preili.

Preili jooksiski kööki ja kohe kuuldus säält läbi kinnise ukse priimuse põlemise mühin. Ei

mõõdund veerandtundigi — noormees selle aja kestes suitsetas ja vaatas albumi, mille esimesel lehel seisis ta enese pilt — kui preili oli kuuma kohviga tagasi.

„Siin käib kõik nii kiirelt. . ."

„Nu, nu . . . Palun lauda".

Preili ja noormees istusid kõrvuti. Juhan avas likööripudeli. Nad täitsid likööriklaasid, tõstsid need huultele, üksteise silma naeratades vaadates. Kuid mõlemad leidsid, et kaaslase naeru tagant võiks näha midagi muud, täiesti vastupidist naerule. Kumbki siis tahtis trööstida teist. Nad laskusid üksteisele ligi, najatusid teineteisele, haarasid siis üksteise kaelast — ja naersid, nagu naeravad armastajad üksteise süleluses. Preili silmele tulevad pisarad. Naise ärdust nähes noormehe lihaksetesselõi jõudu.

„Armsam", lausub preili. Ja nende huuled kleepuvad kokku neiu nutust.

„Armastad sa palju?" küsib noormees.

„Jah, võitmatult".

Noormees laskis neiu pää valla, lisades kuuldule:

„Kui huvitav — kui ühesugused . . ."

„Siis ühesugused?" küsib preili.

See hetk lõi nad üksteisest uuesti ääretult kaugele. Jälle tundus, et nad on kaks võõrast, kaks juhuslikult kokku sattund inimest, kumbki enesega, kus üksteist ei suudeta aidata.

Kui satuvad kokku nüüd nende pilgud, naeratavad need juba jälle. Kuid nad ei varja enam tõelisi endid.

„Täna esikord vajasin seltsi", jätkab noormees.

„Tulin sinu poole. Võib olla uskusin leida siit seda, mida vajan. Kuid nüüd tunnen, et toimisin halvasti. Lubad, ma lahkun?"

„Ei, seda mitte. Mind rõõmustab, et teil on siis vähekenegi usku minu võimetesse. Miks ma ei suudaks kõike . . . Sinule täna ma tantsingi. Paneme grammofoni üles. Las' see lärmab, et majarahvas arvaks, nagu peetaks siin pulmi või kihluseid". Ja preili Vask naeratades noormehele tantsisklebki üksinda põrandal.

Sõna kihluseid kuuldes noormehe silmis nagu tuksatus miski. Ta kallas täis kiirelt liköõriklaasid ja ulatas ühe preilile.

„Tänaste kihluste terviseks . . ."

„Kelle?"

Noormees lõi käega: „Keda armastatakse"...

„Siis, siis . . . too kihlab enese täna", mõistab kõike juba preili.

„Ta terviseks!"

Saabus pikk, pikk paus.

Noormees katkestas vaikuse.

„Ja mis sellest? Kas seda küll ei juhtu? Olen neid tolasid, kes armastavad teiste pruute. Tantsime parem! Kuid siiski, valus on, ja haige on. Sa armastad ikka mind? Eks praegu siis mõista ma sind paremini, kui kunagi varem. Joome — kuni laulame. Ja laulame, kui joome . . .!"

Grammofon mängis. Nad lällutasid ise tasakesi kaasa ja proovisid vahel tantsidagi.

„Aga nüüd peaks olema pääs juba kilk!"

„Tõsi, juba ta sääl on!"

„Siis olevat möödas kõik ja lubatavat kõike!"

Preili jätkab:

„Viin, uimastus, veidikene hellust ja võltsarmastust — ja lubada kõike . . . mis on vere järele . . . millest värised juba unistades . . Võta mind sülle . . . Pane mind voodisse . . .. Nii. Lükka tekk . . . Sa võtad mu lahti riideist . . . Ma ei suuda sulle panna vastu. Tee minuga, mida soovid . . . Ma armastan sind . . Nii hää on lamades suudelda . . ."

9.

Hannes tuli alla Aliisi kihluspeolt alles hommiku-poole ööd. Ta oli rõõmus ja nähtavasti vähe viinastund. Ema, kuuldes samme, tõusis voodist, millel tukkus. Vahest tuli Juhan? Ta kartis täna selle eest.

Hannes, kobades seina mööda ja komistades igal toas oleval asjal, leides viimaks elektrinupu ja keeras kõik lambid põlema. Ema seisis oma magamistoa uksel. Hannes, nähes seda, tuleb ta juure ja haarab selle ümbert:

„Ema, teeme kah tiiru! Paneme endi kopitand klaveri hüüdma! Ema, kui lust on elada, kui pääs väike kilk ja südames. . ."

Kuid ema ei kuule Hannest. Ta süda kipitab teise poja pärast. Kus võiks viibida see veel nii hilja?

Hannes käis ringi tuba mööda. Avaski klaveri ja asus mängima sellel burshi-laule, ise ümisedes laulda kaasa. Ema segas aga vahele, et on öö ja majarahvas tahab magada.

„Ah, mis! Kuid kord on säärane jumalik tuju. Arvad sa, ema, et minus pole enam nooruse-

tuld, kuigi igapäev liigu tähtsa näoga kohtulaudade taga ja kaitse õigust ning tõde. . .

Tilk, tilk, tilk
elu tilgake. . ."

Jorises Hannes jälle laulu.

Ema polnud näinud Hannest säärasena. Ta ei mõistnud siis ei naerda ega nutta.

„Sa vist kihlasid ka enese täna. Ega siis muidu olda sääraselt lõbus."

„Aga mis siis, kui veel kihlan? Uus noorpaar — muud midagi."

Ema pöördus ümber, et mis sa säärasega täna kõneled või oled.

„Ema, üks küsimus," hõiskas Hannes talle järele. See pöördub ümber ja jääb ootama.

„Kas Silvia võtaksid omale tütreks?"

Ema kadus silmapilkselt ja tõmbas kinni paukudes enese järele ukse.

Advokaat seisis mõnd aega veel saali keskel, kõikus vähe jalgadel, kõhis sügavasti, aevastas ja süütas põlema suitsu. Siis istus laua taha.

Ta pääs helisesid ülal kuuldud laulud ja silme ees äsja nähtud pildid. Heli ta kõrvus aina tugevnes. Silmi ees pildid pööörduksid ikka kiiremini ringi. Kõik pöörleks. Ainult Silvia kuju seisaks nagu sfinks kõikide üle.

Kaldate perekond ärkas üles kell seitse hommikul harjumuse järele. Ema ilmus esimesena öösärgis kööki, ajas üles tüdruku ja argsi avas Juhani magadistoa ukse. Voodi oli tühi. See oli esimene juhtum siin perekonnas, et poegadest üks pole ilmund hommikuks koju.

Juhan veetis õhtuid sagedasti väljas. Kuid poole öö ajal ilmus ikkagi koju, või siis hiljemini hommikuks.

Tänane öö seega on erakordne Kaldate elus.

Ema tuli istus Juhani voodi äärele. Hannes tõusis üles. Ka tema taipas, et kõik pole nagu korras. Emaga kokku juhtudes vaikivad nad mõlemad. Kumbki nagu ei taha küsitada teist. Mõlemil on vähe halb.

Ema tundis Juhani loomu tugevaid ja nõrki külgi. Ta teadis, et tunnete hoos ei suuda see pidada piire. Juhan võiks olla ääretult õnnelik, aga samuti ka õnnetu. Ta teadis, et see silmapilkudel võib hakkama saada päädpööritavate tegudega, et millegi eest see ei ole mõjutatud olukordades kaitstud.

Isesugune hirm asus ema ja poja ühisesse hommikmeeleollu. Nad vaikisid ja liikusid aeglaselt, vaatamata teineteisele silma nagu siis, mil isa magadistoas lamas surnuna. Esimest korda kangastus nüüd esile sääraselt süngeid mälestusi. Mõlema südamel vaevles küsimus: Kuhu jäi Juhan? Vahest on temaga juhtund midagi halba? Mõlemad ju teadsid, et Juhan armastas Aliisi. Ja möödus selle kihluspeo öö...

Ema algas tahtlikult teist juttu:

„Öösel kõnelesid Silviast . . ."

Hannes aga ei jatka ema juttu, vaid algab uut:

„Aliisi peigmees, kuidas nüüd noormeest hinnata . . . Võib olla vääriks neiu enamgi."

„Pidasid end ülal, nagu oleksid kihland enese samuti."

Ema juttu jätkata nähtavasti ei meeldind Hannesele. Ta läks oma kabinetti, kus asus vaatama läbi klientide palvekirju ja ettevalmistama tänaseid kaitsekõnesid kohtus.

Teiste asjade seas on Hannesel kaitsta täna ühe armukadeda roim, kes lasi maha pruudi, kui see enese kihlates teisega. Hannesel enesel oli raske mõista suuri kirgi ja armukadedust, mis põhjustavad mõrtsukatõid.

Kunagi polnd ta üleeland suuri tundeid. Ta oli eeskujulik seltskonnaliige, korrektne, lahtise pää ja kõneka advukaadina alati asjalik ja rahulik, kellele vaid ennustati karjääri.

Keskkoolis oli Hannesel võimata tegeleda tütarlastega. Ta oli liialt tark ja asjalik ning mõjus seltskonnas alati raskelt. Noored neiud seetõttu hoidusid eemale tast võimalikult ja igal esimesel juhusel ta pruudid vahetasid teda kergeajuliste ja kergekaaluliste noormeestega, kes selle vastu kandsid seltskonna lõbusat tuju. See nähtavasti haavas targa, kuid nukelise Hannes Kalda enesetunnet. Ta ironiseeris siis naiste, nende maitse ja vaimlise ulatase üle. Viimastega õnnelikult ümberajajaid ta pidas kõheduse, vaimuvaesuse ja kergatslikkuse esindajaiks. Sest mida võiks olla kultuursel vaimuinimesel ühist naisega, kes arendavat ainult eneses emase tunge ja kelle õige loomus väljendub rahuldatuna ainult mahakäivate, see tähendab, ebakorrektsete, vurlelikkude meesterahvastega?

Üliõpilasena õppis ta sõna tõsises mõttes. Ei prassind üliõpilasorganisatsioones. Ei istund kohvikutes. Ei harrastand moodsaid tantse, mida pidas limasteks. Ei külastand lõbumaju ega kudrutand iharate naisüliõpilastega, ei liikund tantsukursuseid ega balle mööda. Ta sihiks oli: võimalikult pea lõpetada ülikool. Lõpetas ka selle ja astus kohe advokatuuri ning omas siin pea tähelepandava seisukoha.

Armastuse küsimusi lahendas ta lihtsalt ja mõistuslikult. Kõike kontrollis ta juures intellekt. Ta ei mõistnud siis ka üldse inimesi, kel tundeelu tugevam intellektuaalsusest. Ta leidis viimse olukorra ebanormaalsena, millest tekivat igasugused vääratused. Ta inimese ideaaliks oli: suur vaim suure hingega. Kuid vaim valitsegu kaootilise hinge üle. Kus pääseb viimane esikohale, olevat see suurimaks õnnetuseks. Fanatism, usuhullustus, parteihullustus, armastusehullustus, uue ilmakorra hullustus — kõik need hullustused on tekkind seetõttu, et inimesed ei suuda ohjeldada endis tumedaid, alaväärtuslikke jõude ja kirgi ning et nende vaim on jäänud vaeseks, väljaarenematuks ja alaväärtuslikuks. Ta mõistis hukka siis ka halastamatult kõik need, kes libastusid suurte tunnete ja kirgede käes elus. Kuid ta pidi ometi nende kaitsjana nende kuritöile leidma pehmendavaid asjaolusid ning püüdma neid isegi näidata süütutena. Ta tegi seda, nagu teeb seda iga advokaat, kes peab lähtuma ainult ühe poole huvidest.

10.

Kell lõi üksteist. Juhan Kallas jäi ikka koju tulemata. Ema on kaotamas tasakaalu. Teenija nuttis, sest ta armastas salaja Juhanit. Ta leidis mahti jooksta üles Sillerite poole ja rääkis ära nende tüdrukule, et Juhan on öösel kadund jäljetult ja et kõik neil on seetõttu kaotand pää. Sillerite teenija omalt poolt kõneles suure saladuse all kõigest Renatele, et alt Juhan on öösel hukkund leidmatult.

Saalis Aliis parajasti korraldas öösel peotujus segilöödud sissesäädet ning ema pidas nõu Silviaga lõunasöögi üle, kui Renate tormas saali ja poolkisades teatas, et alt Juhan Kallas on öösel jäljetult kadund ning olevat andmeid, et ta enese hukkas.

Kõikide silmad kiindusid sõnumitoojale. Kui see täpsemaid seletusi ei teadnud anda, pöörduti tüdruku poole, kes sellest kõnelend Renatele. See aga ei teadnud juure lisada kindlamat, kõneldes ühte ja teist. Kuid et õnnetus juhtund, selles oli ta kindel. Egas muidu Kaldate tüdruk ei oleks nutnud jutustades. Kuid see oli jooksta jõudnud juba tagasi alla ja ka teda ei saadud enam küsitada.

See ootamatu teade rabas siinviibijaid. Oli uskumatu, kuid ometegi võimalik. Ja kui Juhan Kallas enese hukkas, siis kindlasti Aliisi kihluste tõttu. Keegi ei tahtnud seda öelda välja, kuid seda teadsid nad igaüks selletagi kohe.

Nagu must vari kuuldud teate puhul tõusis Sillerite pere kohale. Üks neist, kas süütult või

süüdlasena, oli põhjustand enesetapmise. Abielu üle surnukeha — see pole hääks tunnuseks. Halb ennustus.

Õed kadusid igaüks oma poole. Aliis nuttis. Pereema tahtis tulla Kaldadelt küsima üksikasju kuuldust. Kuid tunneb, et ei suuda või et see pole temale sünnis. Kutsub kokku siis tütred ja peab nõu. Kuid mida veel küsida? Üksikasjade pärimisega kiskuda lahti veel kord teistele löödud haava?

Kuid viimati leiti, et Aliis peaks minema alla ja avaldama kas või kahetsust ehk kaastunnet. Tehku ta seda nii kuidas oskab ja suudab. Tal ei tarvitseks oma pisaraid varjata. Ta peab seda tegema, et hoida vahekorda Kaldatega, millest huvitatud nii vanahärra Siller kui selle teised tütred.

Aliis lähebki, omal süda nii raske ja silmes pisarad.

Hannesel oli aeg minna kohtusse. Kodust lahkumise eel – ikka veel Juhan polnud jõudnud koju – telefoneerib ta politseisse, et kas sääl on uudiseid. Nimetab ka oma nime. Politseiametnik, kes teadis, et härra Kallas on ajalehe juures, arvas, et küsitakse sinna päevauudiseid. Ta hakkas andma tavalist informatsiooni ajalehtedele, et kõik on vaikne ja harilik. Jaoskondadesse on toimetatud öö kestes seitse joodikut, neist neli üliõpilast. Korporatsioonide vahel olevat olnud suurem kakelus avalikus paigas. Kaks murdvargust pandi toime, üks N. tänava kullasepaärisse, teine toiduainete kauplusse, kust viidi leiba, vorsti ja võid. Viimane on juba paljastatud.

Sissemurdjaks osutus tööliisnaine, viie lapse ema, kelle mees jätnud maha. Maal N. vallas vägistus. Külapoiss M. kodu tulles naabri tütre Olga pidult öösel on peatund heinaküünis. Hommikul pöördus neiu politseipoole, kes noormehe areteeris. Viimane eitab vägistust: kinnitades, et kõik kujunend vabatahtlikult. Pargist leiti haavatuna maas noormees, kes toimetati meelemärkuseta olekus haigemaija. Kahtlustatakse, et siin tegemist üliõpilasduelliga. Tabati neiu, kes oma lapse tahtis viia teiste ukse ette . . ."

„Pidage! Haavatu nooremehe tundemärgid?"

„Oodake veidi. Protokoll on paberite vahel. Vahest lubate anda sõnumeid edasi. Hiljem otsime üles protokolli. Nii siis, tabati neiu, kes oma lapse . . . " Hannes helistas ära ja karjus siis uuesti kuuldetorusse: „Lubage haavakliinik!" Ta seljataga avanes uks ja ta näeb peeglist, et Juhan astub sisse. Hannes viskab kõrvale kuuldetoru, haarab laualt mapi, tormab mööda vennast sellele vaatamata otsa ja ruttab kohtusse.

11.

Tüdruk lasi sisse Aliis Silleri. See seisab vaevalt jalul ja on surmkahvatu. Ta nagu ei tea, millega alata või kuidas olla. Ta märkab aga äkki saali seinale toetuna Juhanit, kes vaatleb teda, ja ehmub. Ka tüdruk alles nüüd näeb Juhanit ja jookseb rõõmust hõiskavana selle juure. Kuid noormehe ette jõudes heidab pilgu Aliis Sillerille ja pöördub teenijalikult oma tuppa. Juhan seisab liikumatult omal kohal.

„Teiega olevat juhtund õnnetus,“ kogeleb preili, ja ülesaand õudusetundest, naeratabki.

„Millisest õnnetusest te kõnelete? – Ah et, pruut kihlas enese . . .“

Juhan pöördub preilile selja ning väsinuna, uimasena ja raskena vajub pikalt oma magadistuppa.

Preili leidis, et teda on meelega jäetud üksi. Kuid ta ei suuda niisama minna ära, edasi siiajääda on samuti kohatu.

Õnneks pereemand tuli koju. Leides saalis üksinda Aliis Silleri, tuleb vajub selle najale:

„Teie tulite . . . tänan. Teie siis teate juba kõik. Milline õnnetus!“

„Proua Kallas, aga teie poeg heitis just praegu voodisse.“

„Teie tõite siis ta!“ Ja proua Kallas süleleb Aliisi.

„Ei, ta ise tuli.“

Emand Kallas aga ruttas juba pooljookstes poja magadistuppa. Preili Siller, tahtes öelda häädpäeva, tuleb järele uksele. Ta näeb, voodi äärel istub Juhan, kelle kaelast on haarand ema. Poeg vabastab enese, tundes näiliselt piinlikkust, et nende perekondlikul intiimstseenil on päältvaatajaid.

Preili Siller vabandab, soovib häädaega ja teeb minekut. Kuid emand Kallas peatab ta, tulles Juhaniga uuesti saali ja küsib, millega ta võiks olla preilile kasulik.

„Õieti, nüüd langes ära mu küllatuleku põhjus.“

Proua Kallas vabandab kohe, et neil tundus

kuidagi erakorralisi asju ja palub preilit mitte pabandada.

Preili Siller punastudes ja naeratades siis jutustas, kuidas nende teenija käis ülal ja kõneles, et siin on juhtund õnnetus . . .

„Minuga!" imestab Juhan.

„Ja teie, preili, tulite seepärast alla. . ." Noormehe suunurkes tõmbles irooniline naeratus.

Aliis pöördus ümber ja kiirelt ruttas ukse poole. Kuid Juhan ruttas preilile ette, sulgedes tee.

„Teie soovite ?!" ärritatult küsib preili.

„Jah. Teid tänada . . ."

Ema seisis imestanult päältvaatajana, et mis kombed on küll Juhanil? Ja ema lahkub. Tal on piinlik poja pärast, kes sääraselt käib ümber teise pruudiga.

Ta tuli magadistuppa, sulges ukse ja istus toolile. Talle hakkas tunduma, et nende elu ette veeres kivi ja et selle otsa komistub nüüd ta kõige kallim poeg.

Teisel korral oodati põnevusega Aliisi tagasitulekut. Kuid see viibis ja ootus närveeris kõiki. Sadasid mõtteid lendles neist igaühe pääs. Kuid igaüks vaid tundis üle kõige ühte: Aliis on saanud tahtmatult roima põhjuseks.

Silvia kahtles, kas Hannes teda suudab veel kohtleda endiselt. Sest kuidas ka kõik ei ununeks, ikkagi nendega iga kokkupuudeärataks Kaldais halbu mälestusi. Ja seda sünget märki ei suudaks pesta ükski võim nende kahe perekonna vahelt.

Renatele näib õudne surm. Ta võpatas mõttest, et allkorral võiks olla ööseti puusärk. Õhtuti ei julgeks ta üksinda käia Kaldate ustest mööda. Meeleldi oleks pöörand ta täna tagasi oma väiksesse ja rahulikku kodulinna.

Ema tihkus nutta ja ohkas. Kõneles isegi vist viimsest kohtupäevast säälpool surma, mis ootavat kõiki ees.

Kui Aliis viimati tuli tagasi ja teatas, et Juhan Kallas elusana ja tervena neid võiks tervitada, mõjus see teade juba suurema ootamatusena ja võimatusena, kui varem surmasõnum.

12.

Järgmisel päeval tundus, et eelmise päeva vahejuhtumised on haihtund kaugesse, kaugesse minevikku. Kõik oli nagu enne. Emand Siller tervitas endise naeratusega hommikul turule minnes koridoris kohates emand Kallast. Ja emand Kallas vastas sellele samuti endise südamlikkuse ja otsekohesusega. Kuid jõudnud mööduda üksteisest, tundus neile mõlemile, nagu poleksid nad kohand kellegagi.

Emand Silleri tagasi tulles emand Kallas juhtus jälle koridorile. Kuid kuuldes teise samme ruttas see tuppa, nagu ei sooviks ta meeleldi kokkupuudet esimesega.

Juhan, magand paar tundi, tõusis ja lahkus kodunt. Ta läks oletatavasti toimetusse, kus tööd palju ja iga üksiku puudumine annab tunda ja võiks kergesti tekitada nurinat. Juhan

oli siin osakonnajuhatajaid. Selle alltöötajad soperdasid aga lehte omapääd Juhani puudumisel seda ja teist, mis lugejailegi hakkas silma kontrollimata sõnumite ja naiivsegaste kirjutistena.

Hannes jõudis tagasi kohtust, lõunatas, vaatas Riigiteatajat ja ei kõnelend kellegagi.

Algas õhtupoolne kõnelesoovijate vastuvõtmine.

Sisse tuli vanaldane härra, riietatud lihtsalt, pää juba hall. Advokaat, nagu tavalisesti, palus ta istuma enda vastu teisele poole lauda ja küsis, et millega võiks ta olla kasulik.

„Härra advokaat — algas vanamees — väga raske ja sünge asi. Ainuke poeg oli. Tegime omalt poolt kõik ta kasvatamise hääks, hellitasime, hoidsime. Ainuke poeg, loomulikult on ta siis kallis. Seni ise olnud aus. Kuid poeg vangistati täna".

„Kas võiksite lühemalt, asja juure", katkestab vanamehe nutu advokaat.

„Õieti, see on keeruline lugu. See pole nii lihtne, nagu seda mõistetakse politseis. Me pole just vaesed. Mul on naisega kosmeetikaainetekauplus. Pojal polnud puudust millestki. Oli endil ka majake. Oleks olnud me ainuke pärija . . ."

„Mida te poeg tegi, et ta vangistati?" katkestab uuesti vanamehe advokaat.

„Ta . . . lasi maha tütarlapse! Ei, libu lasi ta maha!" peaaegu karjatus kõneleja ja vaikis, öelnud välja selle, mida ta esialgu ei suutnud.

Mõne päeva eest tuli üht kaitsta, täna siis juba teine juhtum, mõtles endamisi Hannes. Idioodid!

Hannesele näis, et praegusaja armastus on täiesti naturalistlik ja lihalik kandvama austuseta ja õilsuseta. Armukadedusest üksteise hävitamised sagenevad. Ollakse hoolimatud ja jõhkrad nii silmapilgu kui kogu elu vastu. Elu on odav. Liigud noormehega — aga see armub sinusse ja ühel hääl päeval põmmutab su maha!

Nagu kõneldud, Hannes ei mõistnud suuri kirgi. Ta neid ei oletandki kusalgi, sest tal enesel need puudusid. Kuid ta luges kõigest. Ta tundis armastuse ja armukadeduse kõiki külgi ja tegutsemismotiive arstide-patoloogide ja kriminaal-praktika järele. Seetõttu sääraste roimade kaitsjana oli ta eriti asjalik, psühholoog ja veenav. Omand seksuaal-protsessides kuulsuse nii kohtu kui ka rahva hulgas, pöörduti nüüd ta poole enne kõike sääraseil juhtumeil.

„Jutustage asjalikult, kuidas see juhtus", pöördub advokaat nüüd vanamehe poole.

„Minu poeg oli väga tagasihoidlik naiste suhtes . . ."

Halb armastajatüüp — mõtles endamisi advokaat. Pelguritest ja truudest poistest saab ikka enese- ja teistetapjaid, kui nad armuvad.

Vanamees jatkas: „Oli nagu imelik juba meilegi — võõrastab naiste seltskonda! Samal ajal teised lasevad ringi, suudlevad treppidel, plankude taga, ja pargipinkidel ajavad asju näljastena . . . Siis hakkasime meie emaga soku-

tama. Hakkasime korraldama väikseid koduseid õhtuid. Ja kõikidele, kes tütardega meil käisid, meeldis me kodu ja poeg. Mu ema nimelt armastab kodu. Kuid see ei puutu siia. Ja siis hakkasid tütarlapsed ise silma heitma poisile. Õieti, me ise poisi eest saatsime terviseid ühele meie arvates kenale ja ausale tütarlapsele, kelle vanemad polnud just rikkad ja kes omalt poolt siis tegid kõik, et meie poeg ja nende tütar tihemini saaksid kokku.

Ja vaene poiss armus. Kuid miks ei pidand ta lõpuks armuma, kui meie, vanemad, tegime kõik ja tema vanemad samuti! Teistega ei saanudki välja lubatud lõpuks enam kumbki.

Asi näis korras. Kuid sääl ilmus ühel päeval vaatepiirile üliõpilane. Kuidas ta seda korraldas, kuid ta tegi tütarlapse oma armukeseks. Hiljem on see nüüd selgund. Kuid küll pidi tütarlaps seda elu tundma varemgi. Muidu nii kergesti see ju ei läheks.

Aga meie võtsime tüdrukut endisena. Sääl sai poiss ise jälile . . .

Kui mõelda: haritud inimesed, jõudnud juba niikaugele, kuid teevad sääraseid asju! Lihahimu, roppused, hoolimatus teiste vastu . . . Ainult kui võiks rahuldada hetkeks oma kirgi kas või teise pruudiga. Viimast otse ihaldatakse. Hullemad kui loomad!

Ja tagajärjed: ühele haud, teisele vangla ning sunnitöö. Aga too kolmas — tõeline roimar kõnnib ringi endiselt kõrgesti haritud aumehena . . .

Meie, vanemad, ei suuda pidada vastu lõõgile. Mina tuigun veel jalgadel. Kuid emakene on voodis ja täiesti otsas. Ta juures istub arst. Äriuksed sulgesime.

Emake palub ja vannutab, et teeksin kõik poja päästmiseks. Härra advokaat, teie tunnete neid asju, kas kuidagi ei ole võimalik vabaks päästa poeg kuni kohtuni? Kohtus teeme siis, mis võimalik. Tooksin kaasa kõik tunnistajad, kuidas meie tüdruku vanematega panime poisi armastama. Meie rikkus võib olla meelitas neid. Vaesus on ju õudne. Me andestasime nende vaesuse, sest nad olid ausad ja sümpaatsed inimesed. Lootsime seda ka tütrest. See oli kenam omasugustest, Jumalast loodud ilusaks . . .

Härra advokaat, kuid tooge poiss vanglast. Ema sureb kurvastusest ja põrutusest".

„See on võimatu".

„Kuid on samuti võimatu, et ema oleks lahus pojast. Ma võin arstilt tuua tunnistuse, et ema oma surmavoodile vajab poega. Me maksame kautsjoni . . ."

„Ei ole võimalik, säädus ei luba seda". Vanamees hakkas nutma. Talle näis nüüd kindlana, et sureb ka naine.

„Kas usute Jumalat?" küsib advokaat.

Vanamees pühib silmi.

„Jumalat . . . Jumalale on vist küll lõõdud mõre. Olen püüdnud lugeda ka loodusteaduslikke raamatuid. Ei saa nagu uskuda enam kõike, mis on piiblis. Olen protestant".

„Kõnelge õpetajaga. Vahest aitab tema".

„Ei, härra advokaat. Kirikuõpetaja jätame siit välja".

Vanamees tõusis ja lahkus. Lubas aga hiljem tulla tagasi, et kohtukaitse usaldada Hannesele.

See hetke mõtiskeles kabinetis, et kui halb on too reformeeritud, moodsa vaimuga kooskõlastatud kirik. Luther lõi hoobi religioonile. Protestandid lõid lõpliku mõlgi Jumalasse.

„Muidugi on õige, mis nad teinud. Kuid usk ei käi mõistuse õigluse teid. Päälegi õigele ei ole vaja kirikut. Seda vajab ebaõige, roimar, haige, petis, ebapuhas — et saada trööstі ja andeksandi pattudest. Säädus on halastamatu. Kes eksind, see ei pääse karistusest. Kuid kirik annab kõik andeks. Patustand või nõrkend elus leiavad troosti sääl. Õiged reformeerisid kiriku endi jaoks. Kuhu peavad siis minema patused, õnnetud, viletsad, sandid ja roimarid?"

13.

Kaldate ema täna pani välja kogu oma kokakunsti. Oli märgata, nagu mööduks kõik hästi: pojad, kes olid hakend võõrastama teineteist, on nähtavasti leppind ära ja vestlevad omavahel. Juhan on näiliselt jälle endine: naljatab kõigiga ja on muutund sõnakaks. Ema seda nähes püüdis siis omalt poolt teha kõik, et kõik tunduks kodus hästi.

Pojad arutasid riiklikke küsimusi. Parajasti riigikogu koosolek oli kujunend lööminguks, kus tarvitati rusikaõigust. Ajalehed olid täis sel puhul pilkeid. Rahvas naeris. Kes ega tõsisteks

sääljuures jäid, olid valitud rahvaesitajad ise ja alustasid nüüd vastamisi kohtuprotsesse. „Rusikavalitsus Toompeal. Rusikahoop parteikirgede taltsutajana. Tooresjõud auasjade õiendajana", pilkasid ajalehed.

Juhan naeris kaasa, nimetades riigikogu meie poliitiliseks teatriks ja avalikuks rahvamajaks.

Hannesele oli aga säärane enneolematu skandaal kõrgemas kogus ääretult piinlik. Talle tundus seejuures, nagu oleks ta enese au teotatud. Ta oleks teinud kõik, et mitte ajalehed sellest sääraselt ei oleks pistnud räuskama ja mõnitama. „On tolasid kõrgel Toompeal, kuid kus neid puudub? Sinna on kogund ka meie parimaid päid", arutles ta. Osalt see: Hannese piinlikkus tema majesteedi eneserüvetamise puhul, millele nõudis seni ta täit respekti — aitaski kaasa, et vennad omavahel lähenesid.

Hannes ei jumaldand kedagi. Kuid ta, võiks öelda, kummardus „tema majesteedile" riigivõimule. „Riigivõim, rahvaesitus ja valitsus peavad püsima lugupidamises rahva silmis. Need peavad olema seda. Vastasel korral riigikodanik muutub ebatruuks", kinnitas ta ikka.

Kaldate emand on jälle naerul. Ta oli seni südames veendund, et tema lapsed on kõige eeskujulikumad, et tema võib nende pääle olla uhke. Ja kas ei leia ta siitki selleks tõendust: juba tundus, et poegade vahekord muutub, et võib olla Juhan südames pettununa saab hakkama nii mõnegi meeletusega, nagu seda juhtub tavalisesti vastavais olukorris. Kuid sääl nad on. Jälle koos ninapidi.

Kui teejoomine lõppes, istus ema ise klaveri taha ja sellel klimberdades edvistas laulda eleegilist romanssi. Pöördub siis poegade poole, omal tehtud traagiline värin hääles, et ainult tema vanaduses võidakse õieti tõlgitseda romansse õnnest, noorusest ja armastusest.

Pojad vist naeratasid sellele.

Kuid laulu ja mängu vastukajana helises klaver ka teiselt korralt. Kuuldus naise laul. Emand Kallas tõmbus näost valgeks ja tõusis klaveri tagant. All muutus kõik surmvaikseks.

Läbi lae oli äratuntav Aliisi hääl.

Juhan heitis pilgu kord emale, kord vennale ja pidi veenduma, et neil oli hirm tema pärast. Juhani pani see naeratama. Ülal laul ja mäng aina paisusid. Klaver tagus nagu kõrvade pihta ja laul kisuks seest südant. Juhanile oli kuulata seda valu magus. See erutas ja rammestas samal ajal.

Emand Kallas andis märku teenijale, et see koristaks laua. Kuid teenija, üle põranda minnes sööginõudega, pillas kandiku. Klaase purunes põrandal. Emand Kallas vihastus seninägematult. Ta kriiskas ja kogeles, et tüdruk järgmisel päeval otsigu uut kohta. Ja see korjas siis põrandalt klaasitükke ning tihkus nutta.

Selle kadudes oma tuppa, Juhan pöördus ema poole:

„Seda poleks vaja, ema. Viisakas ja töökas teenija. Võime saada ehk halvema. Ja kus teda ka kohe uus koht ootab. Nälgib neid vaesekesi tööta küllalt . . .“

Ema tõusis ja mõõdudes Juhanist, haaras selle käsivarrest:

„Mitte tema ei vihastand mind, vaid see sääl ülal . . . See oma rumalate ja närvele käivate laulukestega . . . Teenija võib jääda." Ja ema lahkus poolhaigena oma tuppa.

„Teenija!" hõiskas Juhan. Teenija ilmus alandlikuna, silmad märjad uksele. Ta juuksed olid sasis. Nähtavasti oli ta lamand kummuli voodil. „Proual on täna halb. Ta laseb teatada, et võite jääda."

Emand Kallas kuuldu pääle lükkas lahti oma toaukse ja vaatas sisse. Teenija tegi talle naeratades õnnest sügava kniksu. Naeratab emand Kallaski. Naeratas Juhangi. Pereema tõmbus uuesti oma tuppa. Hannes tõusis ja läks sigarit imedes kabinetti. Ka teda ärritas mäng ülalt. Jäänud kahekesi, teenija oli valmis jooksma nüüd Juhanile kaela. Nad seisavad silm silma vastas.

„Kenakene, pisikene, pirtsakakene," ja Juhan lööb hellalt tüdrukule põsele. „Silmad säravad kui nööbid . . . Tahaksin õppida lugema naise armastust ja valet ta silmadest!"

Noormehe pilk oli muutund äkki süngeks. Teenija tõsistus ja tal hakkas selle ees juba vähe halbki. Kuid noormees jatkas:

„Kõikide naiste silmad on ühtemoodi hallid, või sinised, või mustad, või siis sõstra-karva. Mis olen mina süüdi, et armastan neist ühti?"

Teenija tahtis jooksta kööki, sest ta ei mõistnud, mida pidi tähendama säärane Juhani jutt temaga. Ülal tagus klaver ja kostis ikka laul.

„Pea!" haarab Juhan tüdruku käest. „Tantsida sa ju oskad. Ülalt muusika järele!" Ja tüdruk ning Juhan keerutavadki põrandal. Ema, kuuldes saalist müdinat, lükkab lahti uuesti oma toa ukse. Paar keerutub edasi põrandal, laskmata end segada.

„Ema ja Hannes, lööge kaasa!" hõikab Juhan. „Ülalt muusika järele . . .!" Ema vaid naeratades lööb käega, et mis nüüd tema, vanainimene. Kuid oma silmel helgib võidurõõm, et näe: meie tantsime su pisarnukrate unistuste järele . . .

14.

Saal on ammu pime. On asutud magadistubadesse. On öö. Kuid pereema on otsind välja pääotsist lauluraamatu ja loeb, prillid ees. Ta loeb seda igal õhtul voodis, et uni tuleks rahulikumana ja et kahetseda möödund päeva halbu ning paluda eeloleva ja oma poegade eest.

Ka Hannes viibib veel oma kabinetis. Ta valmistab ette homseid kohtuasju: keda kuidas kaitsta. Lehitseb sääduseraamatuid ja märgib üles paragrahve. Teenija oli voodis. Ta soovis, et teised uinuksid pea ja ootas juba oma noormeest, kes külastas teda hoovi kaudu läbi akna. Koputaksegi aknaruudule ettevaatlikult. Teenija tuleb, kuulatab, kas kedagi pole saalis, kuhu võiks kuulduda üle akna ronimise kobin. Ei kedagi.

Ta avab ..is akna. Sisse ronib ta peigmees, kes on armas ... us, kui tuleb. See koo-

rib ta alati ihualasti ja siis suudleb loomana jõuliselt, väsides kirgi rahuldamast hommikupoole ööd. Siis tükib jääma magama ning teenija on pea alati hädas, et teda välja saata veel pimedas teiste märkamata.

Vaadates saali teenija eksis, et see on tühi. Sohval istus Juhan. Kuid see oli vajund kõverasse.

Ta ootas, et klaver ülalt veel heliseks ja ta veel kostuks Aliisi laul. Ülal aga magati.

Hannes tuli kabinetist läbi saali ja heitis voodisse. Ema oli uinund, lauluraamat pihus. Ka teenijatoas oli juba vaikne. Kõik magasid. Ent nüüd lõi Juhani hinge säärane nälg... ja näriv valu. Tõusis säärane igatsus ja iha, et tõuse või põlvili treppe mööda üles Aliisi ukse taha.

Polnud und. Tundus, et magamisest ei või olla juttugi. Ergud töötasid säärase kerguse ja värskusega, et tajusid iga väiksemagi kröpsu maja seest või jalasammumise läbi akna tänavalt.

Mida kauemini Juhan siin istus, seda raskemaks muutus see. Ta tõuseb, kikivarvul tuleb eestuppa, riietub ja lahkub välja.

„Kuhu nüüd? Ükskõik kuhu. Ent — mul on ju nüüd öösõber . . ."

Ta tuli pikki tänavat mööda. Oli vilu. Ja märkamatult leidis enese preili Vase pimedate akende all. Ta peatus.

„Kas koputada, või mitte? Aga miks siis mitte koputada?"

Ta koputas. Mõne hetke järele oli Juhan preili Vase juures toas.

Hommikul koju tulles valutas Juhanil pää. „Ühte naist armastad, teist samal ajal võid jumaldada eemalt selle ande ja võluvuse tõttu. Kolmandat aga magatatakse... Kõik neist armastavad. Ja igaüks neist võib olla armastab tühja. Abiellutakse armunult. Kuid abiellutakse ka hää partii, sõpruse või isegi ainult iha korral. Kes neist hiljem kõige õnnetum? Kas mitte armastuses abielluja? Nii lihtsana näib too ammu äraõpitud armastusekäik... Ent ometigi ses miski ei kordu."

Värske õhk lõi Juhanile näkku. See mõjus hästi. Juhan seisatas tänavanurgal. Puhus kerge tuulgi. See ajas tal pääst mõttetuid mõtteid.

15.

Kodu voodi heites lasi Juhan teenijat telefoneerida toimetusse, et ta on haige, ja uinus. Oli lõuna, kui ta tõusis üles. Ta juure ruttas ema ilma ühegi etteheideta pilgus, mis Juhanit imestas. See näilise ärevusega siis jutustas, et valitsus on astund tagasi. Uue valitsuse peaministrikandidaat on helistand Hannesele, et soovib rääkida läbi, kas see ei võtaks osa uuest moodustatavast valitsusest. See teade, mis esialgu pidi jääma saladusse, levines majas aga kulutulena. Kogu majarahvas sattus ärevusse. Sillerite perekonda näis see teade puudutavat rohkem kui Kaldaid endid.

Proua Siller, koju tulles turult, koridoris tegi proua Kaldale aupaklikuima kummarduse, kui kunagi varem.

Renate oli meelest ära. Ta otse hüppas rõõmust. Mis ka ei juhtuks, ta rõõmustuks kaasa igale Kaldate rõõmule. Viimased seisid mõnd aega ta südamel enamgi, kui ta oma vanemad ja õed. Eriti pääle vahejuhtumist Aliisil Juhaniga.

Renate heitis ette korduvalt Aliisile, tehes selgeks viimasele, et ainult Juhan võiks olla selle väärseks meheks, kes on seltskondliku takti, hinge laiuse ja uhkusega. Tema arvamise järele Aliis peaks tühistama oma kihluse ja hoidma alal tutvuse Juhaniga, lõpuks õppima viimast armastamagi. Sest tema arusaamise järele pole võimalik, et Juhanisse ei armuks naine, kes teda kord lähemalt tunneb.

Aliis vaid vihastas õe nõuannete üle. Tema austab Juhanit. Armastus olevat aga midagi muud.

Tal on peigmees, keda ta juba lapsena tundis ja ka armastas. Kuidas tohiks ta öelda ära sellele?

Ta tunneb oma peigmeest. Ta on annud sellele oma sõna. Oma sõna ka peab. Ta usub võida sellega elada abielus ja olla õnnelikki sel määral, kui see võimalik.

„Kõneled rumalusi!" karjus säärastel kordadel Renate otse näkku Aliisile.

„Mis on too mees, su lapsepõlve sõber, võrreldes Juhaniga? Tuleb aeg, kui ei julge sa sellega ilmuda igasse seltskonda. Ta on seks liialt ilmetu ja tavaline . . ."

„Vaiki! Ma keelan säärase kõne oma peigmehest" ja Aliis lahkus oma tuppa teiste e.st.

Õdede sääraste kahekõnede kordadel Silvia

vaid muheles. Ta kahjatses, nagu teisedki nende pere liikmed, et vahekorda Kaldatega on lõõdud tume täpp Aliisi tõttu. Talle tundus, et ise sobiks Hannesega hästi. Kuid nende vahekord on tunduvalt jahenend — tänatud Aliisi. Ja see ajas ta sisemiselt vihale õe vastu igakord, kui sellest tekkis kõne.

Ta leidis, et Aliis vähemalt oleks pidand talitama taktilisemalt. Kihlustega oleks võidud oodata. Juhan ise oleks hiljem või varem jõudnud selgusele, kuidas lood. Ja kõik oleks mõõdund märkamatult. Noormees oleks pikkamõõda tõmbund tagasi ja oleks maskeerind oma tundeid. Perekondade vahekord oleks võinud kujuneda just selle Juhani peidetud armastuse tõttu Aliisi vastu eriti soojaks. Kuid nüüd saabus kõik nii äkki ja parajasti just siis, kui noormehe tunded jõudsid lüüa äsja põlema.

Siitpääle Silvia ja Hannese kokkupuuted saabusid juhuslikult: teatris esietendustel, tänaval ja paraadust lahtikeeramisel.

Kuid et Hannes endiselt on Silviast huvitatud, selles oskas ta veenduda. Hannes annab ära end, kui kolmas tuleb kõnelema Silviaga. Ta muutub siis otse kahjatsevalt abituks ja närvlikuks ning eemaldub tavalisesti. Silvia ilmub kavatsetult seltskonda austatavate noormeestega, kus arvab ees leidma Hannest, laseb enesega kurameerida ja teeb kõik, et näida võluvana. Hannesele pidi jääma mulje, et tema on kogu aeg võistlevate noormeeste huvialune ja et kuidas ta neid tõrjub tagasi. Hannes ministrikandidaadina valas nagu õli

tulde. Nii vanemad kui õed on Aliisi kallal. Otsustakse: Aliis peab tegema jälle kõik hääks. Ta võtku arvesse ka teisi, teiste elu. Pereisa näeks meeleldi Hannest oma lähema tuttavana. Silvia ja Renate tahavad kurameerida. Aliis ja Juhan peavad leidma siis ükskõik missuguse läbikäimisviisi, kas sõpradena või armastajatena. Moodne elu — kõik on siin ju võimalik. Aliis protesteeris vaid ja nuttis, et mida teised temast nii teevad, et nad on valmis ta kupeldama maha oma huvide eest.

16.

Kui Aliis tuli teiste poolt saadetuna Kaldate poole, jõi Juhan täna saalis kohvi. Preili näiliselt närveeris. Meelsamini oleks sattund ta vist kokku pereemaga kui Juhaniga. Noormees vabandab, et viimane on väljas.

„Näete, joon veel hommikukohvi, jätkab Juhan „Kui rikis võivad olla küll noormehed: ööd väljas, päeval korratuses".

Alles nüüd märkasid mõlemad, et noormees oli pintsakuta. Ta kandis rohelist koetud vesti, kuid nägi välja ses eriti kavalerlikuna.

„Teate mis?" jatkab noormees. „Jooge minuga klaas kohvi".

„Tänan, olen joonud".

„Usun, kuid tehke seda minu seltsiks, minu meelehääks. Omavahel öeldes, olen õudselt näljane. Aga kuidas sa sööd, kui preili vaatab päält?"

„Miks mitte! Palun". Preili on asjalik ja tõsine.

„Siiski mitte. Teie lasete mind siis oodata söömalaua ees".

Preili ohkas ja tahtes, tahtmata istus lauda. Noormees kallas välja talle kohvi.

Aliisile tuli meelde Juhanit nähes pintsakuta, et nende isa viibib alati samuti, kui on hääs tujus. Ju siis ka Juhan on seda praegu.

Nad olid juba lõpetamas, kui Juhan tõuseb äkki laua tagant ja läheb avab kapi. Ta tirib välja likööripudeli.

„Hannese oma — kuid mis sellest!"

„Misjaoks veel seda!" hädaldab Aliis. „Teie lähete liiale!"

„Kuis nii! Te tulite ju mulle külla".

Preili seda kuuldes lõi silmad maha.

„Jah. Teised soovisid seda".

Ja Aliis kuuleb jälle teiste manitsusi, et Juhaniga tuleb otsida vahekorda, ja et tuleb teha kõik . . . Ja et kõik seda soovivad ja näeksid.

Noormees avas pudeli, tõi kaks liköörіklaasi, täitis need ja tõstis ühe:

„Siis teised on väga huvitatud, et meie oleksime hääd . . .? Joome nende hääde soovide terviseks!"

Vaevalt oleks preili olnud nõus ühelgi teisel juhtumil jooma liköõri. Kuid praegu pidi ta seda. Ta ei vaielnud vastugi. Jõi ühe tühjaks, lasi täis kallata teise. Juhan ju teda palus ja seda soovis. Juhaniga oli vaja leida läbikäimisviis. Kaua nad laua taga ei istund. Kuid liköör oli kange ja lõi kohe pähe. Preili oli juba joobnud. Juhan pani mängima grammofoni.

Nad tõstsid veel klaase. Preili tundis enesel noormehe pilke.

„Ärge vaadake nii, mul hakkab hirm!" hädaldab preili. „Ma kardan teid juba. Kuidas julgesin ma jääda teiega üksi . . ."

„Palun tantsima!"

Preili tõusebki, kuid langeb tagasi. Noormees haarab ta käealt. See tõuseb uuesti. Kuid nüüd tuiguvad nad koos jalgadel. Juhan haarab preili sülle.

„Jumal, Jumal – kordab Aliis – laske mind vabaks! Jumal, mis küll veel saab!"

Oli nagu võidurõõm, mis helkis või hõiskas noormehe silmes. Preili, kes ta armastuse lükand tagasi, kes temast kui putukast möödub uhkena ja kõrgena — on nüüd ta käte vahel paluvana ja võidetuna. Hetkeks häbematust —

Ent noormees laskis valla preili. Nad seisid silm silma vastu. Noormehe kogu südame lainetus tõusis nüüd ta silmesse.

„Te pilk uimastab . . .", segasena suudab lausuda preili. Vastuse asemel haaras noormees võimsalt Aliisi ja suudles seda lahtilaskmatult.

Nad tunnevad äkki mõlemad, kuidas kirg koorub alasti. Noormees tõstab preili uuesti kätele. Selle kleit tõuseb iseenesest üles. Noormehe käsi hoiab preili paljate säärte ümbert. Ihude kokkupuute tunne lööb nad mõlemad metsikuiks. Kirg muutub ihaks. Naine seda mõistes püüab end vabastada. Kuid juba tunneb, et on võidetud ja alistuma määratud ning et ei pääse enam saabuvast. Ta tahaks veel põgeneda,

kuid enam ei suuda. Ta rammestub. Kogu ta keha pulsseerib palavikuliselt ja anduvalt. Nad on unustamas endid. Ja nüüd vabastub ta naiselik ürginstinkt: anduda siis juba tahtlikult teda võtvale.

Sel hetkel nad märkavad, et neid on saalis kolm. Saaliuksel seisab preili Vask. Noormees, külastades viimast, kutsus teda ka enda poole. Täna see siis tuli. Ta lasi sisse tüdruk. Seda saalis ei pandud enam tähele.

Aino Vases, kes oli viimastel päevadel saanud Juhani armukeseks, sattudes päältvaatajaks selle armumängu teisega, ärkas armukadedus ja taltsutamatu viha Aliisi kui oma võistleja vastu. Üleolevalt muiates ta tuleb teda tummalt ja ehmunult jälgivate noormehe ning preili vahele. On silmapilke, kus riskeerima peab kõigega, kus mängu peab panema kõik, et võita, või siis kaotada lõplikult.

Preili Vask aimas, et seisab säärase silmapilgu ees. Ta pöördub Aliisi poole jämedalt muiates.

„Kui ma ei eksi, teie oletegi too daam, kellest härra Kaldal kõnelda nii palju hääd ja kellega siis olen meeleldi soovind saada tuttavaks ..."

„Kui te minult midagi soovite — olge otsekohene. Ilma sissejuhatuseta", vastab Aliis sama kõrgilt.

„Teie näite päris hästi", jätkab preili Vask. „Teisse küllap võiks põhjalikult armudagi, nii täitsa rumalasti ja õnnetunagi, kui veel ollakse kogenemata ja ei tunta inimesi".

„Olen üllatatud teie peenes inimeste tundmises. Kuid teiste üle hinnangud võiksite hoida endale!"

„Siis võiksite minna! Ma tunnen teid juba sel määral, kui seda huvitusin, teie ihar ja truudusetu pruut!"

„Olen, kes olen. Suudlen, keda ma tahan. Murran truudust, kellega see mulle meeldib!" karjatas tabatuna Aliis.

Juhan on vahepääl laualt võtnud täie likööriklaasi ja seda tühjendades hõiskab vahele:

„Täna on pulmad, prosit!"

Preili Vask pöördus Juhani poole, nähtavasti soovides Aliisile demonstreerida ka oma lähedalolu noormehele.

„Pruuttüdruk, jooge kaasa!" ulatab Juhan talle täis likööriklaasi. Preili Vask võtab klaasi laualt ja pöördub Aliisi poole:

„Pruudi terviseks!"

Siis pöördus ümber järsku ja jooksis välja.

Noormees tühjendas jälle klaasi. Siiajäänud lähenesid üksteisele. Nad ei teadnud, mida antud olukorras veel öelda. Nad ulatasid lõpuks üksteisele jumalagajätuks käed.

17.

Juhan kõndis välja linnast. Ta otsis võimalust jääda üksi enesega, nagu seni oli otsind ta seltsi.

Päike paistis. Maailm ringi tundus ääretuna ja inimene selles väljavalituna, hoitavana ja eelistatuna.

Juhan oli varem mõelnud mõnigi kord armastusest kui tundest, või kui elamusest ja kirest. Ta oli võib olla varem armund ja olnud õnnetugi.

Kuid nüüd saabus kõik teistsugusena. Nähtavasti oli ta varem põlend ainult armastuse ääremaid, enesekujutatud tundeid ja idealistlikke kirgi, mil ollakse ilutulestikuna meeleolutsev ja ka õnnetu südameski. Kuid säärane armastus ei tapa veel.

Juhanit ei vaevand armukadedus, see julm põetaja, millele ei suudeta panna vastu ja mil närvid ütlevad üles ning noori ja vanu lahkub siis vabasurmas.

Juhan ei uskund enam alaealiste müüti õigest esimesest või ainult kord üleelatavad suurest armastusest. Ta teadis, et kõik läheb mööda. Iga kauni naise järele tuleb uus sama või veel kaunim. Sellele ei tule siis jooksta järele.

Kuid Juhani armastus, mis lõi südamesse võrdlemisi äkki ja lühikese aja kestes, oli ometigi nii sügav, tõsine, valdav ja vankumatu, et ta küsis korduvalt: mis saab nüüd? Ta kartis tõsiselt enese eest. Talle tundus, et see on ta elu suurim tuleproov. Võib olla ta praegune õnnetu armastus ongi see, mille läbi tehes alles ollakse eluks küpse ja õieti orienteeruv.

Juhan püüdis jõuda selgusele antud olukorras. Ei ole kahtlust, et ta armastab — ja et ta armastab väga palju. Aliis tarvitses temast kogemata ainult mööduda. Siis võis ta jälgida enda ärritust ja naisest täiuslikku sissevõetust. Ta oli oma

kire vang. Kuid misukesi vabadusi tal on veel? Ja kas neid tal üldse?

Ta võib kurameerida teistega. Iga lopsakas naine mõjub temasse veel. Tähendab, tal on veel mõningaid vabadusi. Kuid ta pidi veenduma, et lähemalt tutvudes, mõne korra kohtamise järele naised kaotasid oma huvitavuse.

Tal on armuke. Oma hinge piinavamatel hetketel külastab ta seda. Kuid laskund selle voodisse, võib olla selle iharaisse sülelusisse — näris oma südant armastus teise vastu. Ta tuleb koju hommikul väsinuna ja ärajoonuna. Magades välja ta on kõik unustand — ainult mitte Aliisi.

Aliis pole ju eriline naine. Tal puudub igasugune ekstsentrilisus. Ta on täiesti tavaline, kuid südamlik ja ihaldatav, kes loodud õnneliku abielu jaoks.

Juhan näeb Aliisi kõiki nõrkusi. Ta ei saa siis teda ka austada täiel määral. Kuid ta on kord võtnud selle naise oma südamesse. Ja nüüd ta armastus enam ei anna järele.

Juhan arutleb:

„Tema armastab õnnetult, see tähendab, täiesti lootusetult. Õnnetu armastus — kuidas kõlab juba see sõna ilmetuna ja nigelana! Õnnetult armuvad ju saamatukesed, kääbusmehikesed ja tahaplaanile määratud naised, kelle vastu loodus olnud ülekohtune. Midagi idiootlikku on alati õnnetus armastuses.

Temaga juhtus aga sama, temaga, kes liikund esimeste seas.

Hommikul ärgates poleks nagu midagi, lõuna paiku aga juba süda annaks tunda ja õhtul — ajab üles palavikku, mis matab hinge."

Juhan on tõsiselt nukker oma armetu olukorra tõttu. Ta silmele võiks veereda pisaraidki end kõrvalt vaadates.

18.

Kaldate kahe perekonnaliikme hinge on lõõdud mõrad: emale ja Juhanile. Juhan käib joomas ja veedab õid naistega. Emand Kallas aga — põlvitamas kirikus altari ees.

Siin on hää olla. Siin ta palvetas. Siin ei äratand ta pisarad kellegi tähelpanu. Ja siin on koht, kus kuulatakse ära hädad ning trööstita ei lasta ära kedagi. Ta ei jätnud vahele viimasel ajal ka ühtki palvetundi palvemajas.

Emand Kallas uskus vankumatult, et Jumal võib aidata ja nende pere sääda jälle õigele alusele, kui ainult südamest ja alandusega ta poole pöördutakse. Jumal on alanduses. Jumal ilmutab palves. Jumal tuleb õnnetute juure, uskus ta.

Palvemajast tulles käis emand Kallas surnuaial mehe haual. Ta istus selle pääotsi kivile ja nuttis. Muud ta enam ei suutnud.

Tuul pildus haudade vahel kollaseid lehti ja vilistas närtsivate haua-lillede vartes.

Teisel pool surnuaial maeti. Lahkunu võis olla tuntuid seltskonna-tegelasi. Seda saatma oli kogund rahvahulk pärgade, lippude ja lilledega. Haua ääres mängis muusikakoor:

„Jumal sul, ligemal' —
Ihkab mu rind . . ."

Ja emand Kallas haaras kahe käega mehe haua-ristist, selle najale laskudes ning nuuksus valjusti. Kuid teda ei kuulnud ega pannud tähele keegi. Kõik kuulasid teisal hauakõnesid ja vaatasid pärgade panemist värskele kalmule.

Mehe haualt paar närtsind sügislille pihus, emand Kallas algas koduteed tagasi.

Juhani koju tulles Hannes istus saalis tugitoolis ja suitsetas sigareid, mis alla saatnud oli isand Siller härrale tulevasele ministrile. Juhan tahtis mööduda vennast sellega kõnelemata. Kuid Hannes pidas ta.

See jäi seisatudes ootama. Toas kestis endine surmavaikus. Oleks võidud kuulda siin kärpse-lendugi.

„Mulle tehti ettepanek . . ."

„Valitsusse. Seda ma tean. Toimetuses oli sellest kõne." Ka Juhan istub nüüd tugitoolile. Hannes ulatab talle sigari laualt ja jatkab:

„Imelik, kõik pidi hoitama saladuses, vähemalt esialgu."

„Mida kõneldi siis minust toimetuses?"

„Kaaluti — ja leiti olevat kerge".

„Toimetusemehi vajaks ka kord õpetada. Iga poisitola võtab sääl suu täis ja kõneleb asjust, millest omal pole aimu. Kõige vastutustundmatuid soperdajaid . . ."

„Ka minu arvamine".

„Kuid sinu seisukoht?"

Juhan vaikis hetkeks.

„Omavahel öeldes — Juhan kõneleb — olen

toimetuse poisitoladega seekord ühel arvamisel. Kuid arvesse võttes, kes ka juba minister pole olnud, sinul küll ei tarvitseks teha tülikũsimust".

Hannes vaikis omakord.

„Võta vastu ettepanek! Sinu iseloomu, püüete, vahest ka ideaali korral . . ."

Hannes katkestas venna:

„Su sigar kustus", ulatades sellele tuld.

Mõlemad vaikisid. Vähe aja järele Hannes tõuseb ja kõnnib edasi ning tagasi. Peatub siis Juhani ees ja küsib:

„Miks sinuga ei saa enam kõnelda? Kurat võtaks, mis on siis lahti!"

„Ei midagi".

„Siiski!" ägestub Hannes.

„Õigus, midagi on siiski. Minule tahetakse teha juba seega au, et tullakse minuga kõnelema. Mind piilutakse ja seljataga halatsetakse. Lõpp sellele!" Ka Juhan ägestub.

„Lori!"

„Ma tunnen seda selgesti! Igast nurgast hiilib vastu mulle midagi piiluvalt vaenulikku".

Hannes ohkas. Ta juhtis jutu uuesti sellele, mis kipitas südamel.

„Ma ei võta vastu ettepanekut".

„Hull oled! Sinu ettenähtuva elukäigu korral, kus ronitakse astmelt astmele kuni tippu, nagu see loomulik korralikkude kodanikkude juures — siin oleks meeletus lükata tagasi valitsusliikme koht. Oled edaspidi ikkagi exminister — ja see au jääb surmatunnini . . ."

„Ma ei mõista", Hannes algab külma, kuid

tunduva irooniaga, „mis eest või mille nimel asetad sina enese ülemale teistest, ja ka tollest väikesest, korralikust kodanikust? Tean, sinusuguste laiahingeliste ja õilsasüdameliste kõrval see korralik pisikodanlane on ilmetu praht, kuigi elatab see end piskuga ja seejuures kasvatab üles karja lapsi. Selle ainukeseks pidupäevaks on pritsimeeste paraad, mille muusika järele ta ise kõnnib sirgena vasknööpides ja kiivris ning naine näitab rahvast lastele võiduröömsana papat. Kuid kui poleks teda, oleksid õilishinged ammu surnud välja!"

„Eksid, ma hindan samuti toda väikest, korralikku kodanikku, kel naine, perekond ja pisike sissetulek, millest ometige jatkub kogu perekonna ülalpidamiseks. Mõistan ka nende huve ja pidupäevi.

Korralik töö, korralik uni, korralik naine. Mis sest, et viimane on siis vaid voodiloomaks.

Kümme aastat vürtspoodnikuks — siis ostetakse juba väike majakene linnaäärele ja siin avatakse pood omas majas. Mõne aasta järele majake südalinnas — nii koguneb rahva elujõud või jõukus.

Ja vahepääl on tütred sirgund suureiks. Kui need korralikult endid jooksnud läbi, leidub tõhusaidki mehi, kes nendega abielluvad. Ja uus lastetuba on täis varsti uusi pirisevaid tattninasid."

Ka Hannese sapp on annud järele ja ta arvab et:

„Mis sellest, kuidas keegi on eland noorena

või kuidas kohtleb oma naist. Elu võib ainult elada nii, kuidas ja kuipalju see seda ise võimaldab!"

Seega lepib ka Juhan, ainult et ise küll ei tahaks asuda mõõtma kilo viisi leiba ja silku.

Nende jutt haituski siin. Nad vaikisid. Neile tundus, et kummalgi pole teisega kõnelda midagi.

Ema tuli koju. Ta heitis pilgu kord ühele, siis teisele pojale. Ta aimas, et need on oma vahel sõnelend ja istuvad nüüd mossis. See tegi ema meele jälle nukraks, mis palvemajas ja surnuaial käimise järele oli muutund sisemiselt kergemaks ja kuidagi päikesepaistelisemaks.

Ta hoiab pihus ikka veel isa haualt võetud hilissügis-õisi ja tuleb näitab neid kord ühele, siis teisele pojale. Seejuures sõnalausumata oma silmad vesistuvad.

Juhan tõuseb, soovides ema rahustada kuidagi. Kuid ema langes nüüd nuuksudes ta rinnale.

„Ema, seda pole vaja. Võib olla lapsed pole seda, mis on mees," algab Juhan trööstivalt.

„Ära kõhele sedasi. Lapsed on veelgi kallimad."

„Siis ju kõik on hästi."

„Juhan, kõik on sinu pärast. Miks sa oled muutund?"

Jukan naeratas kahetsevalt, võttis siis taskust rätiku ja pühkis ema pisaraid. See veel kord laskus nagu tänuks nüüd armsama poja vastu kõneles, kuid juba hoo ja kindlusega:

„Ma usun siiski sinusse. See läheb mööda."

„Jah, ema. Kuid mis peab minema mööda?"

„Mina mõistan kõik: see, sinu südamest; see, mida sina varjad ja . . ."

Juhan naeratas, nagu teeks talle ääretult häädmeelt, et teda mõistetakse, ja päälegi veel ema poolt.

Ta riietus aga varsti, et minna veel tööle toimetusse.

Juhani lahkudes kestis siin kaua vaikus. Ei Hannes ega ema liigutand end toolidel.

„Palu Jumalat!" algab Hannes.

„Seda ma teen. Ainult seda ma veel võin ja suudan te eest."

„Palu hästi! Või, võtaks kurat!" vihastub enda mõtetes Hannes. „Misuke mees!" Aju! Selge vaade asjadele! Julgus tegutsemises! — Ja nüüd on löödud seljali . . .

Ja kes kõige põhjuseks? — Naine! Kurat on nendega! Ema, ära nuta, pisarad ei aita nagu palvedki!

Mehes on kirg lõõnud südamesse. See on halb, see on väga halb haigus. Siin on vastamisi kaks: mees ja naine. On mees liialt aus — nagu see juhtub tavalisesti ja keeldub andmast viimast lööki nõrgemale poolele, siis kaotab ta. Ta langeb, nagu iga võidetu. Siitpääle jääb ta teistele veel jalgu. Ja ta põhjaminek on möödapääsematu.

Ema, sa oled kasvatand meid liialt hästi, me oleme liialt ausad. Ja ausad kaotavad ikka elus. Hiljem või varem veereb ette ikka midagi, millest mööda ei pääseta ausate võtetega.

Suudaks ta teha tolle naise armukeseks . . ."

„Hannes, ära kõnele sedasi! Juhan, tänatud, pole nii halb, kui sina."

„Kuid tal on minust halvem süda!"

„Jumal, mida pean ma kuulma oma laste suust!"

18.

Juhan, jõudnud tõmmata kinni oma taga toaukse koridorile, kuuleb, kuidas ka Sillerite poolt ülalt tullakse välja. Ta jääb seisatama siia. Koridor on juba pime. Ülalt tulevad õed Sillerid ja mööduvad, nägemata Juhanit. Lahti lükates paraadukse, valgus lööb sisse väljast. Nüüd märkab Juhanit Renate ja ehmudes haarab õdede kätest. Hetke seisatavad nad vastamisi. Juhan teretab. Välja tänavale tullakse koos.

Preilid Sillerid on tõsised ja jõuavad ette Juhanist. Ainult Renate kord jõuab ette, kord kõnnib kohakuti noormehega.

„Ärge laske meist end segada," algab Aliis. „Kodu muutus nii umbseks ja raskeks. Isa-ema olid meelest ära . . . Kuid vanemaist ei ole sünnis kõnelda. Tulime siis välja, et saada väheke värskemat õhku."

„Siis samuti ka teie pool!" imestab Juhan. „Tuleb minna toimetusse. Muidu ma juba teist maha ei jääks," naeratab noormees. „Me ju ühesugused praegu."

Preilidel ei ole midagi sellele vastata.

„Täna kujuneb siis jälle laaberdamiseks," jätkab noormees.

Preilid, kuuldes seda, pöörduvad ümber. Silvia tuli võttis Juhani käe alt.

„Mis siis, kui täna laaberdame koos?"

Aliis tahtis kõnelda sellele vastu, kuid Renate lükkas ta edasi, et mis tema ka segab vahele. Otsustatigi minna kuhugile täna koos.

Juhan tuli toimetusse. Kõik näis siin endisena: jooksupoissi aeti taga siia ja sinna, käsikirju loobiti paberikorvidesse läbilugemata, vanahärrad jutustasid omavahel anekdoote ja reporterid telefoneerisid asutisi mööda, meelitavalt pärides uudiseid ning päevasõnumeid. Ja kui päevauudiseid ei sündind, isegi kedagi polnud röövitud, varastatud, vägistatud või tapetud — misukesi päevi reporterite õnnetuseks ka juhtus — siis lase välja leht kas või valgelt!

Ja täna oli üks säärastest päevatest. Telefoneerid linnavalitsusse: ei midagi ole sääl sündinud. Linnapää ikka veel tervise juures ja ka ühtki lustakat koosolekut pole peetud, mida refereerides teeks rahvale natukene naljagi! Telefoneerid politseisse: ka midagi pole juhtund! Joodikud on hakand karsklasteks, vargad saboteerivad, kõrilõikajad peavad töö vaheaega. Ja keegi pole lasknud end maha.

Kuid armsad tegelased — millega siis täna rahuldada lugeja kõmu- ja õudustenärvi, mille pärast ta lehe ju ostab?

Ja vaestele reporteritele ei jäänd üle muud, kui higistada välja suleotsast kõmu ning puhuda sääskedest elevante.

Kuid tänases numbis mõeldi lüüa muuga: kujundatava valitsuse liikmete arvel nalja ja tõgamistega.

Ajalehe poliitilise-osakonna toas istus vanemaid toimetuseliikmeid. Selle osakonna juhataja, laialt lugupeetav vanem seltskonnategelane, nähtavasti jutustas poliitilise-elu kuuldusi ja anekdoote uutest valitsusliikmetest. Siit kostus välja aegajalt lai naer.

Juhan tuli ka siia. Kuid lõbus jutt katkes kohe. Juhanile hakkas tunduma, et teda võõrastatakse. Ta ei eksind selles.

Hannes Kallas ei kuulund aktiivsete parteiinimeste liiki. Kuid ometigi oli teada ta parteimeelsus. Ta poliitilised vaated ühtusid erapooletuna pääministri-kandidaadi omaga.

Parteid aga, mille häälekandjaks ajaleht, kus töötas Juhan, vihastas Hannes Kalda n. õ. silmakirjalikkus. Päälegi viimasele pakutavat ministritooli ihaldati iga hinna eest siin omale. Kauemat aega oli siin valmis sellele kandidaatki, mida hoiti saladuses. Kuid see oli poliitilise-osakonna toimetaja vanahärra ise, kellele partei andis ammu lubaduse ministri kohale, kuid seni polnud täitnud seda.

Siin ajalehes tehti siis kõik, et välja nöögata või siis lõpuks välja lüüa Hannes Kallast kujundatavast valitsusest, et seejärele vabanend koht kaubelda oma mehele.

Juhan oli aga toimetuse taga seisva partei, siis ka toimetuse vihatuima vaendlase vend.

Parajasti toodi trükikojast näha homse lehe korrektuur-külgi. Poliitilise-osakonna juhataja lõi silmad üle selle ja ulatas siis muiates korrektuur-poogna Juhanile, sõnades:

„Noh, teeme ka teid kuulsaks.“

Juhani silma hakkas juba eemalt nõõkav karikatuur Hannesest.

„See tähendab, viskate ka meid sit . . .“, vastas Juhan ja tuli oma tuppa.

Vanahärra oli nimelt otsekohene. Ta tarvitas kogu aeg vastasparteide, parteitegelaste ja parteihäälekandjate puhul ütelusi: „see viskas jälle sitta,“ „see peer . . . s jälle vette,“ „see tuleb siis teha täis homses lehes.“ Ta võttis ka kätte sule seejärele ning tegi, mida oli luband.

Võib olla, et igas toimetuses on samasuguseid ideelisi nende täistegijaid, kes tõusnud me avalikkude tegelaste nimekirja. Ja kui neid ei juhtu leiduma toimetusliikmete seas, siis otsitakse ja asetatakse ridade pääle naljamehi ja karikaturiste, kes hambaid prooviksid näpunäite järele vastasparteilaste või siis millegi pärast nõõgatavate avalikkude tegelaste säärtes ning viskaks neile näkku oma virtsa.

Juhan jõudis vaevalt istuda laua taha, kui uksele koputati, nagu oleks ta siiatulekut juba oodetud. Sisse tuli prille kandev pikajuukseline ja kõhetu noormees.

„Aa, härra magister. Mis teil jälle oli?“ Magister oli agar kaastööline. Ta tõi iga päeva tagant käsikirju toimetusse, mis aga enamjaolt lendasid kohe paberikorvi. Kuid see ei heidutand magistrit. Ta tegi kaastööd elufilosoofia, elureformi, noorsoo psüühhika, religiooni ja absoluudi teemidel.

Magister pühkis juba ammu mustund taskurätti nina, siis prille, kõhatas ja algas:

„Käin teid otsimas juba paar päeva." Ta lõpetas lause järsku, nagu ootamatult valjult algas jälle uut.

„Tõin käsikirja." Ta lükkas nüüd prillid ette ja kahmis taskudes, kord ühes, siis teises. Igastühest tõmbas välja ise käsikirja. Ja möödus vähe aega, enne kui leidis üles otsitava.

„Alkohol ja sigivus." Magister lükkas käsikirja Juhani ette. See lõi pilgu puhtalt ja selgelt kirjutatud ridadele. Juhan pidi pea alati sisemiselt naeratama magistri-härra ülalpidamise tõsiduse ja asjalikkuse puhul. Kuid täna ei suutnud ta enam end valitseda.

„Teem on muidugi väga aktuaalne. Nii siis ka teie lõpuks olete jõudnud äratundmisele, et alkohol edendab sigivust."

„Palun, vastupidi. Alkohol on mürk, eriti protoplasma mürk. Alkohol arendab liiderlikkust, liigset seksuaalset ärritust, sisesekretsioone, ülielulikkust — lõppude lõpuks mille tagajärjeks sigimatus."

„Muide, kas olete ka ise joonud täis?" küsib Juhan.

„Ei, mitte kunagi. Olen karskusseltsi juhatuse liige."

„Aga kas olete ära proovind ka ise, kuidas nüüd öelda, sigivusküsimuse teooriaid praktikas? . . ."

„Härra Kallas!" ja magister pahvatas naerma laia häälega. „Olen otsekohene, ei, seda küll mitte." Ja magister naeris edasi.

„Näete, meil meeleldi ei võeta vastu kaastöid, kus kirjutatakse ja kirjeldakse seda, mida keegi ise pole näinud ja läbiteinud. Kui te prooviksite ise kord alkoholi ja siis lähemalt ka tutvuksite tegelikult sigivusoludega . . . Vahest ehk pääle seda korrikeerite oma kirjutise. Siis vaatame järele." Ja Juhan lükkas tagasi magistrile selle käsikirja.

19.

Kõrtsis „Teatri-kelder" algas õhtuti hoogne elu. Siin käis kirjanikke, kunstnike, näitlejaid, üliõpilasi ja peenemaid elumehi, kes ei armastand laia rahva lärmi, nagu seda on mustemates või alamates kõrtsides, kus hommikupoole ööd kõik teed välja lõhnavad oksest.

Siia koguneti muretutena, tantsivatena ja rõõmsatena.

Selle ühes looshis istub juba Juhan Kallas õdede Silleritega. Oober serveerib neile õhtusööke ja kallab välja glüveini.

Muusika algades Juhan palub tantsima Aliisi.

„Pole kunagi tantsind veel kõrtsis. Nii imelik.."

Juhan aga ei istu enam maha ja Aliis ei suuda öelda talle ka ära.

Esimese tantsu-ringi järele muutuvad nad juba kodusemaiks. Ühel hetkel preili tantsides laskub noormehe vastu, sõnades:

„Teie ei vihka mind?"

„Ei. Hoopis vastupidi!"

„Jätke, jätke see! Ega te mulle hakka kinnitama, et . . ."

„Ei. Armastusest mitte!"

Nad mõlemad naeravad. Tantsu lõppedes tulevad lauda kodustena ja lähedastena. Teised õed aina tunnevad rõõmu sellest. Nad nägid ju meeleldi, et Juhani ja Aliisi vahel sobiks võimalik vahekord.

„Järgmine kord lähme meie!" naeratab Renate Juhanile.

„Aga muidugi! Tervit! Täna veel me tantsime . ! Võtame kilgi pähe — ja siis veel midagi juhtub! Kõik lööme hääks. Ja oma elu suurest silmapilgust näeme und ka!"

„Selle silmapilgu terviseks!" tõstavad õed Sillerid klaasid.

„Ühele näib see silmapilk punasena, teisele sinisena, kolmandale kollasena, neljandale valgena . . ." jatkab noormees. „Neid juhtuvat elus kord, kaks, kolm — kõige rohkem . . . Kuid näete, ma muutun juba sentimentaalseks, aga omal polegi veel kilki pääs."

„Meil see juba kõigil pääs", tähendab Aliis. „Siis on isegi nagu eriline nauding kuulata sääraseid mõttetusi."

„Purjus pää mõnusad mõttetused . . .", vähe kibedalt muiates kinnitab ka noormees.

Juhan viis tantsima nüüd Renate. Selle silmis süttis tantsides ihara tulekahju sära. Tantsu ajal puutudes kokku mehe kehaga ta lööb värisema ja rahuneb alles selle lõppedes, mil silme alla tõmbusid siniviirud. Lauda jõudnud rahuldatuna, haarab ta Aliisi ümbert, suudeldes selle põsele.

„Kuidas elab härra Hannes?" küsib Silvia „On ta juba minister?"

„Kuidas ikka. Kui preilid lubavad, ma võiksin helistada talle koju. Vahest leiab aega vaadata siia sisse."

„Meie lahkume ju kohe," arvab Aliis. „Vahest ei maksaks siis tülitada." Kuid Silvia ja Renate pole sellega nõus, et kui on kord tuldud kõrtsi, siis tuleb siin ka olla. Ja Juhanile ei jäänd üle muud, kui helistada koju Hannesele.

„Kuidas on need ideaalsed vennad!" mõtlevad endamisi õed Sillerid. Sest nende emagi säädis neile eeskujuks ikka vendi Kaldaid, kui sattusid omavahel tülli. „Kuidas Kaldate juures ei kuuldavat laste vahel ühtki halba sõna!" noomis see siis omi. Sama kinnitasid kõik maja elanikud.

Hannes kuuldes, et Juhan istub kõrtsis naistega, kelle nime ei soovi nimetada, riietus, et minna seda tooma ära. Mine tea, misukestega jälle joob, kardab ta.

Meie seltskond kuuldes, et tuleb kohe ministrikandidaat nende seltsi, rõõmustus eranditult. Silvia puuderdab end. Seda teeb ka kohe Renate ning tahab värvida ka huuli, mida teised teha aga ei luba.

Juhan istub kõrvuti Aliisiga ja võtab selle käe oma kätte.

„Näete, olen teie ees täiesti jõuetu. Öelge, millega te mu kohe teete nii väikseks ja võimetuks?" küsib Aliis.

Juhan naeris, et see on ju hää ja heitis käe

preili piha ümber. Nad maitsevad veine, olles lõpetand õhtusöögi.

Hannes saabus kõrtsi. Märgand Juhani preilide Silleritega, tuleb ta tõsisena nende looshi. Silvia ja Renate ei suuda varjata endi häädmeelt ja tõstavad juuretulijale vastu selle terviseks klaase. Juhan aga ei näe muud, kui Aliisi.

Hannes, võtnud vastu ametliku kummardusega preilide tervituse, jäi seisma looshi uksele postina.

„Vabandust", pöörab ta lõpuks Juhani poole, kes teda nagu ei tahagi näha.

„Istu juba lauda", tähendab Juhan, vaatamata vennale otsa. Kuid Hannes seisab endiselt.

„Loodetavasti ei tulnud sa meile ooberiks", tähendab nüüd Juhan.

„Ei". Preilid ehmusid, sest noormeeste kahekõne ähvardus kujuneda teisiti, kui seda loodeti.

„Tulin sulle järele".

Nüüd Juhan tõstab pää.

„See oligi mu siiatuleku põhjuseks. Preilid loodetavasti vabandavad. Praegusaja daamid istuvad ju kõrtsides ka ilma kavalerideta . . ."

See oli preilide haavamine. Sõnalausumatult tõusid need püsti ja ruttasid looshi ukse poole. Juhan tõusis Hannese ette ja nõudis, et see vabandaks.

„Kahjatsen, et pole põhjust!"

Preilid olid juba väljas. Juhan ruttas neile järele.

„Saadad preilid koju. Ootan sind siia".

Jõudnud välja, Juhan haaras Aliisi ja Renate käte alt ja tähendab, et Hannest olevat mõista

viimasel ajal keeruline. Eks vist ministrikandidaadiks olek mõju pähe.

Aliis aga kordas:

„Tal oli õigus. Meie ei oleks tohtind tulla koos teiega. Ta hoiab teid . . ."

„Sel korral võib olla pean ma praegu teel pöörduma ehk tagasi?"

Renate tuli, haaras noormehe hõlmast, hüppas sellele kaela ja suudles seda huultele.

„Mida teiega ei juhtu meie pärast! Kuid mina armastan teid . . ."

Koduteel Aliis vaikis. Silvia on lööduđ. Osutus, et ta vööriti mõistab Hannest. Selle julgus ja hoolimatus, tulla haavata daame näkku... Ta tunneb, tagasi mõeldes sellele, kuidas veri lööb pähe.

Samal ajal aga ometigi veel enam imponeeris talle Hannes just säärase enesekindluse tõttu. See sääb enese ülemale teistest, ütleb näkku, mida mõtleb — ja sa ei suuda talle üldse vastata muuga, kui hiljem salaja vihastuda.

Juhan pöördub Aliisi poole. Kuid see hädaldab:

„Jätke! Ärge kõnelge minuga! Te tahate mulle kindlasti ütelda midagi hääd. Ma pole selleks. Parem vaikigem".

Jõudnud koju, kõik hingasid kergemalt, et kooskäik lõppes. Nad jätsid jumalaga tõsistena, kuid viisakatena. Ainult Renate silmad naersid, vaadates otsa kord Aliisile, kord Silviale, kord Juhanile. Kuid et kõik olid õudselt tõsised, tegi temagi kõik, et oma naervust suruda alla.

20.

Juhan tuli ometigi tagasi kõrtsi, kuigi siit lahkudes mõtles venna jätta tühjalt teda ootama.

Juhani üllatuseks Hannes tellib jooke. Kallab välja ja tõstab klaasi, jäädes ootama, et Juhan teeks sama.

„Sa ei teinud hästi," algab Juhan.

„Vastupidi."

„Oletan mõistvat, milleks. Kuid tagajärg saabus vastupidisena."

„Mine tea. Näideks need preilid ei liigu siitpääle sinuga . . . Ja seda tuleks aina soovida."

„Kuid sa lõid mulle nagu pussi südamesse. Minu närvid ehk ka võiksid öelda üles, koduste säärase südamliku hoole korral . . ."

Hannes tõstab klaasi. Ta on täna nagu sündind ümber: muud kui tellib, joob ja suitsetab. Saalis vaatasid teda ta kooli- ja ametvennad, et ministrikandidaat on õnnest hullumas ja prassib nüüd vennaga oodetava ministritooli puhul.

Nad võisid olla juba kaunis joobnud.

Hannes kõneles:

„Meest juhivad kaks tegurit: naine ja idee. Suur idee on kalk ja nõudlik. Selle eest minnakse surma. Kuid naine on pehme kui tainas. Teda tuleb vormida ja käperdada. Vanasti võisid kindel olla selle süütuses, mida igavesti otsib mehe instinkt. Aga nüüd juba kooliplika ajab ringi ööseti pargipinkidel või koridorides. Ja põrandal tantsijad . . . Mulle paistab, nagu oleksid nad alt koos. Vaata, võib olla näed sa teisiti . . . Oi seda tiristamist küll! Naine —

kui sugunärv. Suuta rahuldada teda kohe selt küljelt — ja kõikide aegade armastuse probleem on lahendatud! Van de Velde armastuse tehnika... Armastuse käsiraamatud – olge lahke, õppige neist meid!"

„Hannes, sulle hakkab nii kergesti kohe pähe," muigab Juhan.

„Võib olla olen ma küünik. Idealist on praegu paratamatult seda, kui ei lõõ ta kaasa „elulise inimesena" ja lepib läbinägija positsiooniga . . .

Ma olin kaotamas väiksemagi idealismi. Hakkasin uskumagi, et kõik on juba lahendatav suguelu tarvete rahuldamisega. Kuid sina armusid vanaaegade armastajana. Ma tänan sind. Maailm muutus mulle jälle armsamaks, soojemaks ja ilusamaks . . .

Kui kohtutes arutama pead ainult jõhkrusi, armukadeduses teise tapmisi, kusjuures osutub, et suurel määral lastakse teine maha siis, kui põetakse ise parajasti haigust. Pruut jääb siis laokile ja otsib omale teise.

Ja kus naine esineb allimentide väljapressijana — kohtus peaksid kuulma tütarlast, kui tuleb ta ja seletab üksikasjades, kuidas ja kus viidi ta läbi ja siis täie mõnuga pressib oma armukeselt või juhuslikult sissekukkujalt patuse armastuse vilja arvel omale ülalpidamist."

„Hannes, ei taha kuulda neist. Jätame need jutud."

Kõrtsis algasid kabaree-numbrid. Esimesena esines tantsijatepaar. Naine oli peaaegu alasti. Ainult niude üle kandis ta õhukesi ja kitsakesi

püksikesi ning rindade üle kitsast vööd. Ta oli värvitud ja puuderdatud, kuid mitte rohkem, kui daamid siin kõrvallaudades.

Tants on oma alguses väljakasvand puhtast erootikast. Nii mees- kui naispool tantsides tahtis äratada enese vastu tähelepanu, meelitada end võitma ja sugupoole valikul end eelistama teistele. Selle oma ürgloomu on tants hoidnud tänaseni. Kuid et meie erootika on muutund otsekohesemaks, seksuaalsus varjatumaks, eriti veel kõrtsis, siis kabaree-tants peab teenima enne kõike iharust. On nagu isesugune mõnu end kõditada lasta alastitantsijanna tantsudest.

Endastmõistetavalt neid vaadates päält ärkas nii daamide kui meesterahvaste iharus. Ja niipea kui lõppes kabareenumber, asusid need põrandale schiiberdama, üksteist ihudega tõugates ja vedades.

Juhan märkab publikus üksikuna laua taga söömas õhtut varem esinend tantsijannat. See istub riietatud uhke daamina, nagu artist või kunstnik kunagi. Hannesele hakkab juba silma, keda Juhan näeb.

Tantsijanna oli naisena ihaldatav: lopsakad kehavormid, kollakaspruun ihunahk, hästihoitud rinnad, narkootiku võluvalt sentimentaalsed või eleegilised silmad, iharalt värvitud huuled . . . Peab ju siin naine mõjuma väliselt narkootilisena, muidu kaotaks ta oma teenistuse. Ta peab peaaegu alasti tantsima teda jälgivate joodikute iharusel. Ja äratand enda vastu meeste isu — aplodeeritakse alles talle. Ta saab lilli. Siis mak-

setakse talle hästi. Ja siis on tal õhtusöögid prii — kõrtsikavaleride poolt.

Hannes pöördus Juhani poole:

„Palju läheb maksma tantsijanna toomine lauda?"

„See on õnnelik õhtusöögi ja veinidegi eest. Palk on väike. Kui siis õnnestuvad väikesed lisateenistused, vaesekesed ainult rõõmustavad".

Hannes tundis Juhani loomu võib olla paremini, kui see ise.

Ta teadis, et on kerge ärritada selle seksuaalsust ja et alkoholi juues venna pääle võib mõjuda otsemat teed naiste kaudu.

„Mis sa arvad, kas tuleks ta me lauda?"

„Võib olla. Peaks kõnelema kellneriga".

Hannes oli mõistnud Juhanit õieti. See juba kombineeris, kuidas tantsijanna tuua siia.

Hannes tegi nüüd juttu selle säärtest ja saledast taljest, mis tunduda harukordsetena. Ta meelega valas tuld venna ettekujutusse. Nähtavasti tahtis ta Juhani õilsa mälestuse tänasest õhtust preilide Silleritega siinsamas määrida põhjalikult, või siis näidata naise odavust, kelle pärast ei tarvitseks lasta end segada.

Mõne aja pärast küsib:

„Ei tea, kas ta lahkub kohe, kui lõpetab õhtusöögi?"

„Vahest ehk jääb siiski veel".

„Küll ta siis jääb . . ."

Juhan ei suutnud kõnelda sääraselt kaua. Kutsund siia ooberi, kõneles ta sellega. See omalt poolt läks kõneles tantsijannaga. Viimane

mõõtis siis kord pilguga looshis noormehi ja naeratas valmisoleku tunnusmärgiks.

Seltskondliku-tantsu algades Juhan tuleb tantsijanna lauda. Hannes bravuurib võidurõõmsana. Varsti on nad kolmekesi looshis.

Hannes tellib jälle ja joob ette. Nad on lõbusad ja naervad. Oober nähtavasti kõneles tantsijannale, kes need noormehed ja see on vendade Kaldate vastu eriti aupaklik ning vastutulelik.

„Lahkume parema lokaali pääle", algab Hannes. „Siin nii kitsas juba ja igaüks vahib näkku..."

Sellega olid nõus teised kohe. Nad lahkusid siit ja tulid teise kõrtsi, millel olid ka kabinetid. Nad asusid ühte neist. Kabinetis oli grammofon. See keerati hüüdma. Ooberid tassisid neile jooke ja sööke. Paistab, et kõik on joobnud. Juhan võtab tantsijanna sülle. See ei rabele vastu. Ta on harjund säärase ümberkäimisega. Ta teab, hää söögi ja joogi eest tuleb tasuda. Tasumine saabus tavalisesti ikka hommikupoole ööd kuski varjatumas nurgas, urkas, kabinetis, võõrastemajas või kodus. Ka tas eneses on koorund alasti naine. Ta kleit osutub äkki imelühikeseks. Ta valged laiad pitspüksid on alt väljas.

Kuid siin äkki lõi miski tantsijannale pähe. Ta vabastab enese, hüppab eesolevale lauale ja lükkab õla paljaks. Ta kleit vajub maha. Ta on noormeeste ees poolalasti ja hõiskab:

„Raha!"

Hannes viskas talle pihutäie kroonilisi lauale. Tantsijanna lükkab need jalaga põrandale ja hüppab alla ka ise noormeeste sülelusse.

21.

Järgmise päeva hommikul Hannesele tegi visiidi haridusministri-kandidaat. See oli Hannese ammune tuttav ja tuli arutlema poliitilise konjunktuuri küsimusi.

Nende jutt siirdus haridusoludele ja noorsoo moraalile. Mõlemad leidsid, et noorsoos juhtub igasugu vääratusi: elatakse kerglast elu, abituriente käib kõrtsikabinettides pummeldamas noormeestega, kooliõpilasi põeb suguhaigusi ja et tuleb leida abinõusid, kuidas siia tuua parandust.

Hannes arvas, et me moraal üldse on madal. Tuleb püüda seda tõsta. Kooliõpilane allub tahtmatult üldisele survele. Ta leidis siis, et näiteks kõrtsikabinettidel uksed tulevad võtta eest.

Haridusministri-kandidaat, kes maksis ise ühele kõrgema muusikakooli naisõpilasele alimente ülalpidamise näol, sellega kurameerides suveti suvitusel, arvas, et tuleks ka koolivaheaegadel teostada tütarlaste järel suurem kontroll, näiteks suvituskohtades.

Nüüd, kus advokaat Kaldale tehti ettepanek ministritoolile, ajas kokku ärimehi ja tööstureid, kaupmehi ja kõiksugu tegelasi otsima nõu temalt tühistes asjades. Neil oli asju ajada ministeeriumides ja nad arvasid, et varem tutvus ühe ministriga võiks olla ju ainult asjale kasuks. Seetõttu Hannese vastuvõtteruum vastuvõttetundidel oli nüüd pea alati täis kõnelesoovijatest.

Hannes ei teinud vahet töösturi ega talupoja vahel. Ta oli demokraatliku rahva demo-

kraatlik poeg, ja ei osandki liigitada ümbrust ülem- ja alamkihtideks. Tööline, talupoeg, ametnik, kooliõpetaja, üliõpilane, ärimees, tööstur, teadusemees, kunstnik ja kirjanik moodustasid koos vaid vaba rahva liikmete reastiku, kus igaüks vajalisena omal kohal.

Kuid teda irriteeris mõnigi kord tegelik kokkupuude „alamrahvaga". Ta ei osand ka mitte „ideeliselt" andestada riigi põhikihi rumalust, toorust ja kasimatust. Ta oleks meeleldi nii mõnegi talupoja ooteruumist talutand habemeajaja juure ja siis alles lasknud enese kabinetti. Ta tundis otse vastikust läbikäidud, alt narmerdavate pükste ja läikivate pinsakuhõlmade ning varukate vastu.

Ta soovis, et maamees vähem tema ees kummarduks. Talle lõi ninna halb suulõhn ja teda irriteerisid kollased puhastamata hambad, mida pani tähele nii sageli oma klientide juures.

Üks sääraseid kliente oli tal praegu. Mees palub kogu aeg ikka härra advokaat ja härra advokaat, roomab otse ja nutab siis oma häda.

Hannes mõtiskleb, et ori on samapalju vihatav, kui palju ta on kurnatav.

Ja ikka maarahva tavalised hädad advokaadi juures: ärviprotsessid, naabriloomad tulnud üle piiri, naabri kraavid uputavad karjamaad, kakelused külavahel, pussitamised lakaluugi all. Säärasena avaldub advokaadi kontoris rahva karakter. Igasugu kirgede ja pattudega, nagu oleks me verd rikkund palju röövikud ristirüütlid, röövmõisnikud ja koerakoonlased.

Kes on upsakam talumehest, kui sel mõned veerikud pangas? Aga sama taadi poeg kärgib korporandina nagu preisi junkur. Ja eks pritsimees, köster-kooliõpetaja, „kõrgem sõjaväelane" ja ratsapolitseinik esinda sama tüüpi?

Vennad Kaldad täna kohtasid alles lõunasöögil. Nad ei kõnelend kumbki teisega sõnagi.

22.

Sillerite tütarde käsi käis halvasti. Aliis ei suutnud hommikul vaikida, mis juhtus õhtul kõrtsis, see tähendab, kuidas härra ministri-kandidaat arvas hääks neid haavata.

Emand Siller, kes rõhutas alati seltskondlikku takti ja viisakust, oli meelest ära, kuuldes, et ta tütreid on haavatud avalikus kohas. Ta vihastas ja heitis ette tütardele, et kuidas need öösel julgesid minna kõrtsi!

Pereisa vihastas jälle ema pääle, et see sõimab lapsi. Isa-ema vahel kujunes riid. Ema viskas isale käekoti näkku, kuid nii õnnetult, et veristas selle kulmu.

Sel silmapilgul saabus siia Aliisi kihlatud peigmees Inno. Selle lasi sisse Renate ja vastuvõtnud tere, jooksis ära, jättes noormehe üliriideis seisma eestuppa.

Vähe aja pärast ilmus pereema tehtud naeratus huultel. Teretas ja imestas, miks noormees pole end riietund lahti ning kadus samuti.

Siis tuli Silvia pühkides käsi, mis lõhnasid karbolivee järele. Alles see viis noormehe saali, kel tekkind oli juba mulje, et siin on midagi lahti.

Saali tulid varsti ka Aliis ja pereisa kinniseotud silmaga. Inno haaras Aliisi käe. Preili näis väsinuna. Ja näiliselt ei rõõmustandki jällenägemise üle. Naeratas kord — ja kadus.

Noormehel hakkab jube vähe. Üks tuleb, teine läheb, igaüks naeratab tehtult ja keegi ei kõnele midagi. Mis on siis ta seljataga sündind?

Uksekell helises.

Renate, kes lasi sisse, hõikab saali: „Härra Kallas!"

Ja seda nime kuuldes hetke järele kogu perekond tormas saali. Kõik nagu ootasid. Aliis on näost üleni punane. Pereisa lükkab vurrud püsti. Silvia närvitseb ja Renate muud kui käib ringi. Pereema teeb kogelevana noormehed tuttavaks.

Isand Innoni oli kuuldund ta pruudi vahekorrast noorhärra Kaldaga. Ehk siis just sellega? küsib Inno endamisi. Nüüd tunneb ka tema, et puna lööb pähe ja hinge nagu hirm.

Külla tulnud Hannes pöördub õdede Sillerite poole. Need muutuvad närvlikult-tõsiseiks.

„Vabandan" naeratleb see üleolevana... „Ja mul on edasi anda äsja kojusõitnud venna Leksi terviseid."

Kõik hingavad kergemini. Löök on möödas. Ainult isand Inno meeled löövad segi veel enam.

Hannes tahtis pöörduda ümber, et lahkuda.

„Aga Juhan, kas tema ei saada mulle terviseid?" tuleb Hannese ette naiivsena ja sõbralikuna Renate.

„Kas teie ta terviseid ootasite?"

„O jaa!" peaaegu hõiskab Renate. „Tervitage teda minu poolt, meie kõikide poolt, ka Aliisi poolt. Öelge, et ta peigmees sõitis kohale ja me ootame teda, Leksi ning teid endi poole. Teie tulete ju!"

Hannes tänas naeratades kutse eest.

Pereisa tuli sigar pihus, pakkudes seda Hannesele.

„Vahest on teil aega istudagi . . ."

„Tänan," ja advokaat lahkus.

Toas kestis hetkeks üldine vaikus. Siis pöördus pereisa ema poole:

„Annan järele, väike on sinusse. Kuidas ta päästis meid praegu piinlikkusest! Ta ajab korda kindlasti varsti Aliisi ja Juhani asjad. Ta on meist kõigist hakkajam ja targem".

Aleks ei teadnud millestki, mis oli sündind vahepääl. Ta pärib Juhanilt, kellega nad seni said läbi hästi, Sillereist, eriti Renatest. Ta oli viimasega olnud kirjavahetuses. Näitas vennale preili pilti ja päris, mis tema arvab nende vahekorrast ja kas preilil on ka teisi kavalere?

Juhan ei vasta ta sellistele küsimustele.

Siis Aleks tuleb ema juure ja annab ära sellele kaasatoodud kingitusi. Kuid ta märkas, et ema naeratus pole enam nii muretu, kui varematel aegadel, mil tuli koju. Isegi Hannes pole endine, kuigi istus kabinettis omaette, nagu alati.

„Ema, mis on siin lahti . . .?" Emal ei ole midagi vastata.

„Hannes, mis on teie vahel?"
See raputab pääd, et ei midagi.
„Juhan, sina ehk kõneled?"
„Meie vahel . . . on alles algus . . ." tähendab Juhan viimati kahjatsevalt-tõsisena.
Kuuldes ülalt tagasi tulnud Hanneselt, et Aliisi peigmees on saabund kohale, hakkab ta pärima, kes too ja kust see. Ja see küsimus avab Leksi mõistma seda, mis vahepääl sündind.

23.

Juhanit erutas Aliisi peigmehe siiasõit. Nähtavasti mehe igivana võitlusinstinkt lõi esile võistleja saabudes. Nii pea kui tuli talle meele — ja see seisis peaaegu alati meeles kui oli kodus, et Aliisi äravija on ülal — lõi uima talle pähe. Paisub tahe kohata tolle noormehega ja see hävitada.
Leksi piinab soov teha visiit preilidele Silleritele. Kuid perekondade antud tunduva vaenu korral polnud see mõeldav. Sest nii ema kui Hannes ei tahtnud kuulda midagi Silleritest. Või olgu siis, kui tuleks kaasa Juhan, kelle tõttu hävinend perekondade vahekord ja kelle tõttu visiit omaks läbikäimist uuesti jalulesäädva ilme.
Juhan päevade möödumisel muutus tagasitõmbuvamaks. Talle ei annud rahu öösel ega päeval nüüd juba kahtlusetu tõsiasi, et teine kosib Aliisi.
Leks ei jäta päevagi vahele pool naljatades küsimata, et kunas nad siis teevad visiidi üles ja hävitavad võistleja? Juhan vaid naeratas, et

vahest aga tulevad tagasi võidetuina. Paistis juba, et ta end peab lõplikult lööduks ja on leppind kõigega. Kuid ühel päeval toonud uue ülikonna rätsepalt, õhtul ta riietub peegli ees dendina ja kutsub siis Leksi:

„Näin ma . . .?"

„Väga hästi!"

„Täna siis lähme preilide Sillerite poole."

Leks seda kuuldes jooksis lillekauplusse.

Juhan kõnnib tuba mööda edasi ja tagasi, vilistab ja laulab vaheldamisi. Võib olla on see mingi võidumarss.

„Täna juhtub!" kordab ta endamisi. Päevi vaikind Juhanis on paisund jõud.

Esimesel kohtamisel võistlejale peab antama surmahoop. Esimene üleolek, selle alandamine esimesel hetkel määrab ära lõpliku võidu, mis saabub kas kohe, või siis alles mõne aja järele, sellest olenedes, misuke on naise hingeelu. Löök tuleb anda siis esimesel kohtamisel kogu teravuse, tabavuse ja tapvusega.

Leks tuli tagasi. Ta tõi punaseid ja valgeid nelke. Juhan pistis neist ühe võidurõõmsalt vilistades peegli ees rinda nööpauku.

Ema tuleb saali ja vaatleb endid ehtivaid poegi.

„Juhan, sina ka. Ja peegli ees nagu preili. Seda küll Aliisi pärast. See ju teise pruut. Kui nad kord ju nii kaugel, et kihlatud, mis sa enam neid segad. Naisi maailm täis ringi . . ."

Need ema sõnad mõjusid. Juhan on löödud

hoobiga kaineks. Ta võtab rinnast õie, poetab selle maha ja istub toolile.

Kuid Leks käib pääle. Juhan on kord luband tulla kaasa, peab siis ka tulema. Ja et mis ema vana ka teab.

24.

Vennad Kaldad tulid külla Silleritele veel samal õhtul.

Renate lasi nad sisse. Tunnud ära noormehed, viis ta need saali ja rõõmsana ning naervana hõiskas, et maja kajas: „Härrad Leks ja Juhan Kaldad tulid!" Jooksis siis söögituppa, tõi sääl kättpidi Silvia ja Aliisi, oletatavasti kohvijoomiselt.

„Ah teie!" ulatab käe Silvia. „Ikka hää tervise ja tuju juures?"

„Mis tervisesse puutub, siis on kõik hästi. Mis aga tujusse – kuid tujud on kord säärased: kord nii, kord teisiti," vastab Juhan.

Noormehed istund maha, Aliis tuleb asetub Juhani kõrvale. Aleks on rõõmus, et teda määrati siia, ja kohe kompanii ülemaks. See rõõmustab ka teisi. Renate jookseb edasi ja tagasi põrandal ja edvistab.

Aliis ja Juhan istuvad kõrvuti vaikivatena, kuid ometigi kodustena.

Härra Inno ilmus kogemata saali. Nähes võõraid, tahtis ta pöörduda tagasi. Kuid Aliis palub ta jääda. See tuleb ja tutvustab end. Siin saabub siis kahe võistleva noormehe esimene kokkupuude, kes võib olla mõlemad olid oodand

seda silmapilku. Juhan, tutvund Innoga, sellele otsa vaatamata istus tagasi omale kohale. Ja Inno läks istus nurka. Seltskond istus edasi endiselt ja endises tujus.

Härra Innole hakkas mõjuma kuidagi halvasti Aliisi istumine Juhani kõrval. Ta teadis, et viimane armastab tema pruuti. Ta küll uskus, et Aliis, kord annud sõna, ei murra seda. Kuid ometigi mõjus nägemine, kuidas pruut sobib võõraga, kellega olnud vahekord, kuigi ehk ilmsüütu, kuid siiski vahekord, kusjuures noormees on huvitatud Aliisist praegugi. Ta tõuseb ja tahab ära viia siit Aliisi, kuid see pole nõus. Isand Inno siis tõuseb, et lahkuda üksi.

Möödudes Juhanist see tõuseb ootamatult. Ka Inno peatub. Alles nüüd Juhan mõõdab vastast. Ja see teab, et siin tuleb võtta vastu väljakutse võitluseks elu ja surma pääle.

Ta on valmis võtma vastu selle. Kui võitlus — siis juba võitlus! Kui sõda – siis sõda!

Võitlust elu õrnema või südamlikuma poole nimel ei peeta enam avalikult. Siin naeratavad lahkelt vastaspooled üksteisele silmapilgul, mil südames soovivad teise hävingut ja suruvad õrnalt vastamisi kätt, mil näevad meeleldi üksteise surma.

„Ehk võtate aset preili Aliisi kõrvale," Juhan teeb viisakalt Innole ettepaneku. See ei suuda toimida teisiti ja istubki maha pakutud kohale.

Aliis Juhani ülestõustes kahvatus. Ta süda hakkas peksma. Ta pilk peatus kord Juhanil, kord peigmehel. Kuid nüüd Inno ja Juhani

vahel istudes valdas teda ääretult hää tunne. Oletatavasti iga naine valiks seisukoha kahe mehe vahele, kus võib olla oleks alles täiuslikult rahuldatud ja õnnelik. Sest mõlemad külled on siis kaitstud.

Renate tuli istus Juhanile teisele poole. Ta pää vajus noormehele õige lähedale. Ta silmad aga naersid laiadena, õnnelikkudena ja muretutena.

„Kunas sõidab teile, Renate, külla peigmees," küsib Juhan.

„Tema, tema . . . ei tunne mind ära. See tähendab, mu armastust. Ta kindlasti ei usu seda. Minu armastus on teistsugusem, kui see tavalisesti . . ."

Õed imestusid. Renate polnud kunagi varem kõnelend armastusest.

„Kust olete võtnud säärased mõtted?" küsib Juhan. „Need ju nii . . ."

„ . . . Nii tavalised," jõuab ette Renate Juhanile. „Ja nii sentimentaalsed sisult. Eks ikka raamatuist, romaanidest . . .!" Renate naerab jälle.

„Aga siiski, ka mu armastus saabub õudselt sentimentaalsena . . ." Ta tõuseb ja delameerib pisarnaervalt põrandal:

„Oli väike romaan,
Mis läheb mööda.
Surmahaavu seega ei lööda . . ."

Ainult hetkeks nagu uimastub ta seejuures: öeldu tuli südamest. Kuid ta naerab jälle. Võõrastub aga vähekese, et olnud avalik südame asjus ja jookseb saalist välja. Aleks tõusis, et

rutata järele. Uksel Renate vaatas tagasi ja kordas paluvalt:

Ärge tulge, ärge tulge!" Ta silmis nähti pisaraid.

Silvia tähendab naerdes, et plikakese tujud. Neid ei tule panna tähele. Renate olevat üldse üllatuste ja eriskummalisuste kehastus. Lõpetab ühe üleannetuse, algab kohe teist. Ja üldse ei teata, kus lõpeb ta nali ning kus algab tõsi. Nutab naerdes ja lööbib oma tujudega.

Aleksile tulid meele varemad kohtamised Renatega: silmapilgud täis hullamisi ja naeru. Tulid meele suudlused ja kirjad üksteisele. Aga siin osutus, et ta oli eksind Renatet hinnates. Teda oli valland preili lopsakus ja elulisus. Talle tekkis mulje, et preili võib olla kohtleb noormehi kergel käel ja võib olla silmapilkudel siis selle temperament kõneleb üle mõistusest. Ta arvas siis, et säärast preilit tuleb kohelda samuti kergelt, tuleb arendada vaid flirti, mil ometigi antakse ja võetakse kõike.

On eriline võlu nautida elukûllust, kus midagi muud ei nõuta teiselt, kui ainult eneselt täiuslikult võtmist.

Leks näeb edasi nende vahekorra anduvamaid hetki, mil preili keha lööb värisema noormehe käte vahel ja see siis ise heidab käed noormehe kaela ümbert ning suleb silmad suudluste vastuvõtuks.

Renate on tagasi. Ta tuli istus jälle Juhani kõrvale. Hiljutine ärdus on möödas.

„Preili on tujukas," tähendab Inno.

„Et sellest kah kõnelda võib."

„Preili on ka näpsakas," tähendab uuesti Inno.

„Aga teiega ju endastmõistetavalt!"

„Renate!" Silvia karistav pilk peatub õel.

„Nüüd asuvad muidagi jälle kõik mu kallale," kaitseb end Renate.

„Pole viga. Mina siis teid kaitsen," naeratab Juhan.

„Eks ole. Teile kindlasti ei meeldi ka isand Inno, nagu mullegi."

Juhan naeratab. Aliis punastub.

„Aga sellest peaksime vaikima," vastab Juhan.

„Vaikima? Milleks? Mina tulen ikka kõigega välja, mis pean õigeks. Ja seepärast peetakse mind tujukaks. Teised on südames kord seda kord teist, kõnelevad aga ainult üheti — neid peetakse siis tasakaalulisteks — salalikud säärased! Aga te mind ju kaitsete. Kuid miks ei austata naist enam nii, kui vanasti? Rüütlid haarasid piigid või nuiad ja lõid maha igaühe, kes tuli viima selle südamedaami. Siis armastati nähtavasti kuumemini, kui praegu.

Kuid teie, isand Kallas, kas läheksite kahevõtlusele naise pärast, ütleme, meie Aliisi pärast?"

„Muidugi . . ." kinnitab noormees.

„Aga isand Inno, kas ka teie? Teie vist ikka natuke kardate. Kui ette teaksite, et sääl võetakse maha pää, kindlasti siis ei läheks. Parem juba lööksite käega Aliisile."

„Ja tuleksin, kosiksin teid."

„Kuulge teie, kui mu õde teiega kukub sisse, siis mina olen juba targem."

Renate leidis enesel jälle Silvia karistava pilgu.

„Mulle tundub, et olen läinud liiale. Siis saadetakse mind tavalisesti teise tuppa. Täna nähtavasti ollakse vähe tagasihoidlikum. Vist teie, härra Leksi pärast. Te tulite ju mulle külla. Ja mul juba on aeg kodus võtta vastu viisakaid noormehi, nagu seda arvab mammi, mitte aga joosta ringi nende ribalistega õhtuti kinosid ja parke mööda . . ."

„Sul tuleb olla korralikum, ja keegi ei saadaks ära sind," tähendab Silvia.

„Meil nähtavasti Renatega on raske saada sõpradeks," segab vahele Inno, kelle puhul tekkis õdede sõnavahetus.

„Ega soovigi saada teiega sõbraks."

„Ei mõista, mis haavab minus teid või mõjub ebasümpaatsena."

„Kas teie üldse võite olla sümpaatne?"

„Renate! Nüüd läksid juba liiale," sähvatab Silvia.

„Ei, läksin jämedaks. Kuid preili Silvia on väga viisakas, ei nimeta asju nende nimega. Vabandust, härra Inno. Ma olin jäme. Ma olen vabandand Aliisi peigmehe ees. Juba ma lahkun," ja Renate lahkus.

„Lihtsalt võimatu. Ei tea, mis taga hakata pääle," tuleb ja ütleb uksel pereema, kes kõike oli kuuland kõrvaltoast.

Noormehed Kaldad tõusid ja jätsid jumalaga. Aliisil on halb. Ta ulatab vendadele Kaldadele käe ja kaob oma tuppa. Inno tahab teda kõnetada. Kuid Aliis lukutab enese üksildusse.

Silvia saatis välja noormehed. Renatet ei saadudki enam näha. Vahepääl oli see mangund ja saanud isalt raha ja jooksis nüüd poode mööda otsima omale sajukindlat sügismütsi, milles täna veel tahtis minna vaatama päält spordivõistlusi.

Kui vennad laskusid alla trepil, lausus Leks:

„Armastan Renatet. Kunagi veel pole ma kohand säärase elulise preiliga."

25.

Valitsuse kujundamine ähvardub ebaõnnestuda. Kauplemine parteidega venib. Neist igaüks soovib omale võimalikult rohkem ministrikohti valitsuses. Selle järele kaubeldakse, misukesed ministrikohad saab neist keegi. Ja lõpuks isikuteküsimus. Ühele parteile, või parteiliiderile ei meeldi võib olla ainult isiklikkudel põhjustel see kandidaat, teistele teine. Ja jälle tuleb kaubelda juudina. Tuleb anda vastu kompensatsioone, teise sõnaga, altkäemaksu, et asi liiguks kohalt.

Hannes Kalda vastu ageerib ägedasti partei ja ajaleht, kus töötab Juhan. Mäletavasti taheti siin sama kohta endile. Ja selle saamata jäämise korral juba ähvardakse jääda opositsiooni uue valitsuse vastu. Pääministri-kandidaat tahtis murda parteide-diktatuuri valitsuse kujundamisel, või siis hävitada selle vahelesegamise võimalust isikuküsimuses, s. t. et peaministrile ta kaaslaste valikul ei tohiks parteid avaldada mingisugust survet. Ka tema ei annud järele. Siin põrkasid

kokku siis antud korral kaks risti vastukäivat põhimõtet. Hannes Kallas aga nagu saatuse naljatuse tõttu sattus nende kahe põhimõtte ristteele, kelle kaela siis valati teenimatult parteipoliitilist sappi.

Juhan püüab toimetuses ära hoida võimalikke mõnitusi venna arvele. Ta saadab paberikorvi nõõkavaid joonealuseid ja ei jää võlgu omaltpoolt, muiates kaastoimetajate üle toimetuskoosolekuil, et kuidas avalik hääl, mis end tunnistand üldsuse, riiklikkude, rahvuslikkude aadete ja ainult aadete kandjaks, seisab tegelikult isiklikkude huvide ja egoistlikkude kirgede teenistuses. Kuid kuidas võikski parteihäälekandja mitte kaitsta parteitegelaste isiklikke huve? Sääljuures tuleb ju siis mustata kasimata mõtte „ja ropu ajuga" vastasparteilasi. Sest mida mustem teine, seda valgemana näid ise.

Parteiliidrid toimetusliikmed võõrdusid Juhanist selle venna tõttu. Teistele alttrügivatele aga tundus olukord soodsana: jälle ehk oleks võimalik sõbrale suskata seljatagant ette jalg, et ise pääseda edasi. Igaühel peab olema ju usku oma võimetesse, usku, et suudab veel enam, kui seda käesoleval silmapilgul. Siis peab ka igaüks kogu aeg trügima edasi, kõrvaldades eest jalgujääjaid. Ja Juhani sõbrad panidki käima kõik, et teda kõrvaldada eest endi teelt.

Hannes ongi juba tüdinend igasugu läbirääkimistest valitsuskujundamise asjus, kusjuures mõjutuks loomulikult ei jäänud ta vastu ajalehtede avalik mõnitus.

Päälegi iga tegelane, tavaline tola poliitikas, vajus nüüd ta juure seltskonnas, et ajada asjalikku ja tarka juttu, kuidas korraldada riigielu, lihtsustada valitsusaparaati, korraldada maasaamisnälga, muretseda liinisõduritele maad, kõrvaldada haritlaste üleproduktsiooni, vähendada kaitseministeeriumi väljaminekuid, tõsta rahvaarvu, kõrvaldada tööpuudust, normeerida kaitsetolle ja kuidas tõsta rahva jõukust.

26.

Juhan täna tuleb koju toimetusest eriti halvas tujus.

„Meele teeb juba haigeks," lausub ta, istudes maha.

„Siis ikka mina ei anna neile rahu?" küsib Hannes.

„Vanale oli nuhitud välja inkrimeerivat materjali pääministri-kandidaadi varema tegevuse üle. Vana otse hiilgas õnnest, et pääses teise sõnnikuhunnikule. Nüüd serveerib selle loodetavasti homsesse lehte, et kujundatavale valitsusele anda põhjalik hoop. Või kes teab, hoiab ehk materjale valimisteks. Juba meil on ühte, teist tagavaras. Muud kui antakse mõista vastastele: võiksime teid teha täis, kui julgete puudutada meid. Vaikige meie tegelasist, siis vaikime ka meie teist. Vastastikune teine-teise äraostmine poliitikas... või revolvri nina ees hoidmine . . . Süda läks pahaks, tulin ära."

Vennad vaikisid. Hannesele tundus juba kindlana, et keeldub valitsusest. Iga amet määrib kas hästi või halvasti. Ministriks olek aga harukordadel hästi. Parem siis loobuda sellest.

Kõige kurvemana tundus seejuures: Hannese „tema majesteedi“ austustundesse on lõõdud tunduv mõru. Ja mine tea, vast siit kujunebki põhjuseid, miks rahvaesindajaid muutub hiljem või varem ainult isiklikkude, partei ja kihihuvide kaitsjaiks. Üldsuse eest seisjad jäävad kaitseta.

Ühiskondlikkudes küsimustes Juhani ja Hannese vaated erinesid täiesti, nagu erinevad olid nad mujalgi.

Juhan nägi eel sisu, alles siis vormi. Tema arvates ühiskond isikut piiravate korraldustega on ainult tunnustatav ses ulatuses, mil määral seda vaja on üksiku kodaniku hääkäekäigu jaoks. Riigivõimu esindaja on ainult kodaniku teener ja ametnik.

Hannes lähtus teisest seisukohast. Ta kinnitas, et maailma juhivad absoluudsed säädused, samuti ka rahvaid. Õiglusel on absoluutsed normid, mis ei aegu. Ühiskond on tähtsam kui isik Ideaalse ühiskonna-korra juures on ideaalselt kaitstud ka isiku hääkäekäik. Ühiskonnakorra häädus oleneb aga korraloojast ja võimukandjaist. Rahvas, tema arvates, vajab enne kõike häid rahvajuhte ja riigimehi.

Täna Hannes aga, mil ta hinge kogund isegi sappi oleva egoistliku poliitika vastu, kus sõna „rahvakasu“ on vaid hüüdsõnaks ja rahvahuvide eest seismist nõutakse ainult vastasparteilt. Ta meeleldi kuulas Juhanit.

Ka Juhan taipab, et täna ta missjonitööl oleks kindlasti tagajärgi, kui tal oleks esindada uut usku ja uut Jumalat.

Viimane jõuab oma jutuga kultuurküsimustele, millele Hannes tavalisesti lõi käega, neist libisedes üle vaid õlgu kehitades.

„Usun, sa oled nõus, et meil on andeid."

„Isegi rohkem, kui seda oleks vaja," nagu muuseas lisab jutule Hannes.

„Vaevalt küll seda. Kuid ainuke, mis me seni neile kergesti teeme: me tunnustame neid. Mujal ande tunnustamisega lõpeb ka selle läbilöömistee. Meil aga alles siit algab ande mõrutraagiline okastee. Olles tuntud kuntsniku või kirjanikuna võid olla kindel, et ei pääse enam ühelegi ametile, ja kui sul see oli, siis kaotad selle. Ja vaene kuradikene, kel õnn oli sündida andekana, kuid kel oli kergemeelsust sellega tulla välja – karistatakse see eest eluks ajaks: ta asetakse enesetapjate ritta.

Pääle annete-isikute ja nende poolt loodava vaimukultuuri – mis on enne kõike ühe rahva uhkustooteid, loob ka rahva kollektiivne ürgjõud. Igal rahval see peab sihitlema millegile reaalsele. Muidu muutub ta nigelaks ja väljasurevaks.

Mis sihis peaks rakenduma meie ürgjõud? Meil pole aga ala, kus saaks see avalduda.

Juurekasvavatele hulkadele nende viletsusest ainukese väljapääsuna hõljub – väljarändamine.

Meie ürgenergial oli siiski ka üks suun: haridusepüüd.

Kuid ka siin rahva-ande ringkäik on kujunend juba kindlaks: keskkooli, ülikooli kaudu kantseleisse. Iga tõotusi andev noormees pääle oma esimest esilekerkimist vaikib kümneiks aastaiks.

Kuhu siis ka ei vaata, väljasuretamise tendentsi märkad kõikjal. Vaesus, viletsus – ent üle nende teesklevat optimismi . . ."

Hannest hakkas juba irriteerima Juhani kõne.

„Kuid mida siis teha? Meil ei ole ju kellegile lükata ette Jumal teab mida! Meie isad sõid silku ja leiba ning olid seejuures õnnelikudki. Aga pojad surevad nälga saia, või ja kohvi taga!"

„Sa ei mõistnud, millest kõnelesin."

„Siiski! Oleme vaesed, tasume viletsasti — kuid kunas oleme olnud rikkad? Mida teeksid siis sina, kui oleks sul käes võim? Asutaksid võib olla kirjanikkude, kunstnikkude ja teiste annete koloониaid, kus neid ülal peetakse riigikulul? Ja sõjaministeeriumi muidugi suleksid? Utoopiaid muidugi . . ."

„Jah, esialgu vajame utoopiaid. Orjad ammutavad jõudu uue ilmakorra utoopiaist, kus nad ise isandad. Elus vaesedlapsed usuvad õnne pääle surma. Utoopiad on nende elu ainukesed toed. Lubagem siis ka mulle ja võib olla paljudele teistele tulevikuutoopia, mil oleme valmind kultuurrahvana . . ."

27.

Lausa tänaval elab elust väljaheidetuid, kes ööbivad suvel metsades ja paatide all, ning talvel linnamajades. Neid nimetatakse pättideks. Juhan leidis, et veel on teistsuguseid pätte, kes istuvad kohvikutes ja kõrtsides.

Juhan Kallas oli viimasel ajal neis ringides eriti armastatav. Temaga sinatati peagi. Teda kutsuti siia ja sinna omavahelistele olengutele. Kõrtsis iga laudkond tervitas teda. Talle tutvustati igasuguseid naisi ja daame. Osutus, et paljustki tal polnud seni aimu, mis siin nii tavaline ja endastmõistetav.

Ta tutvus naistega, kes elasid selleks, et tabada momenti: sattuda kokku noormehega, kes tunduks oodetuna, igatsetuna. Sellega seigelda — ja ärgata hommikul ühes voodis.

Talle tutvustati vanapoole preilisid, kes seltsisid ainult meestega, kel omaette kodu kordasäetud voodiga, et neid külastada järjekindlalt.

Ta sattus kokku prouadega, kes tundsid end õnnetuina elus ja siis nautisid rõõmusid noormeestega kõrtside kabinettides. Ta õppis tundma öösel kergemeelseid naisüliõpilasi, kes aga päeval liikusid ringi üleolevatena ja tõsiste noormeeste poolt armastatavatena.

Juhan küsis siis oma kaaslastelt, et kas ses ümbruses ei liigu üldse korralikke, see tähendab, kättesaamatuid naisi? Ta naerdi välja. Kättesaamatuid naisi ei kujutata ette siin üldse. Ja kui neid peaks sattuma siia, neist ei huvitu keegi. Kainsus nähtavasti instinktiivselt mõjub eemaletõukavalt. Siin vaid põleti ja elati.

Ikka muretult! Ikka lõbusana! Ikka naerdes.

Kõik läheb ju mööda. Surmaga möödub kõik. Elult tuleb võtta siis, mida see suudab anda. See on ainuke, millega tasutakse meile me elu. Päälegi elu on lühike: kiirustage! Maits-

mise aeg on veel lühem: võtke mida suudate, andke mida võite!" Korrati siin.

Teisal, võib olla igas majas ja talus kohtate inimesi, keda peate õnnelikumateks neist siin. Need sääl elavad tööle, muredele ja kannatustele. Kuid võib olla on siin muresid ja viletsust samuti. Siin ent elatakse elukunstnikkudena üksteisele rõõmuks. Ja kindlasti ükski, kes sattund siia, ei soovi lahkuda päikesepoolsesse, näiliselt õnnestund ellu, sest harjund magususist on võimatu lahkuda.

Juhan Kallas lööb kaasa: ikka muretult, ikka lõbusana.

Mis sest, et võlad kasvavad. Mis sest, et ta laenab sellaks, et lõbustada teisi . . . Pillakem elu, janunegem elu, maitskem elu! Ikka lõbusana!

28.

Oli maskeraad-ball. Seltskonna ülemkiht valgus sellele. Siid, parfüümid, temperamentlik muusik ja läbipaistvalt riietatud daamid uimastasid ja võlusid. Noormehed Kaldad on ballil. Hannes seltsib kohtutegelastega, moodustades laudkonna puhvetis. Varstigi nende lauda ilmus maskeeritud daame, kes härrastele teadsid kõnelda nende elu intiimkülgi, ise jäädes sääljuures saladuslikult tundmatuiks. Ja vist me ei eksi, kui oletame, et üks neist oli Silvia Siller.

Juhan seisis saalis nõjatund sambale. Ta ees kihas ja kilkas rahvameri. Kuid ta juure ruttab rahvahulgast Leks uudisega:

„Preilid Sillerid on siin!"

„Või nii! Ka Aliis?"

„Ka Aliis. Peigmehega."

„See enam ei huvita. Kus nad asuvad?"

„Kõnnivad ringi saalis publikuga. Nad mööduvad kindlasti varsti su eest."

Leks kadus uuesti. Juhani pilk siitpääle muutus teravalt otsivaks. Ent rahvamurrust oli võimatu tabada otsitavat.

Keegi selja tagant katab kinni ta silmad. Noormees haarab ta üle õlgade ulatuvatest õrnakestest käekestest ja pöördub ümber.

Preili Vask naeratleb kelmikalt läbi maski.

„Teie ei tunne mind ära?" küsib preili.

„Ei. Kes te olete," teeskleb noormees.

„Ärge nüüd . . . Teie ei taha mind tunda. Teie ei armasta siis mind enam. Ega tule ka enam mind vaatama . . ."

„Vabandage. Sära nii palju. Silmad on löödud pimedaiks."

„Öelge mulle meelitusi, nagu seda tehakse tundmatuile daamidele . . .," pool edevalt nurub preili.

Orkester alustas mängu. Köndijad kas alga-sid tantsu, või peatusid ringi saali ääri mööda.

Juhan märkab: Aliis Innoga lähenevad rahvast. Ta teeskleb kohe fliditsevat juttu preili Vasega, et end näidata kurameerivana.

„Armuline preili, ehk lubate hetkeks võtta maha maski. Tahan võida näha te silmi," algab tehtult magusalt noormees.

Preili Vask lasebki maha võtta maski. Juhan

teeskleb seda nii, et Aliis näeks neid kogu aeg ja et Aliis näeks ka preili Vaske.

Noormees ei eksind: nende juurde ruttas Aliis, saadetud härra Inno poolt.

Preili Vask on uuesti tõmmand ette maski ja hoiab kramplikult Juhani käe alt. Rahvamurd viib nad kõik koos ühes. Juhan vaba käega võtab naeratades Aliisist. Selle lopsakad kehavormid näivad ballikleidis saledatena ja voolavatena. Ta silmad kiirgavast särast erehtuvad ja sädelevad. Kuid Juhan ei saa alatagi Aliisiga juttu kui isand Inno viib selle tantsima. Üle tantsu-partneri õla preili silmad vaid särahtasid. Haaratakse jälle Juhani käe alt, kellele preili Vask vidistab ühte teist lõbusana.

„Kuidas on ballituju?"

„Teie, Renate!"

„Härra Kallas, teie pole pidand lubadust meid külastada," preili Renate tuleb võtab Juhani käealt.

„Pole aega."

„Kõneldakse aga, teid jatkuvat kõikjale viimasel ajal: kõrtsidesse ja . . ."

Leks, kes Renate saatjana seisis selle taga, kõrvalejäetuna palub preili Vase tantsima.

„Mida te ka kuulnud kohe pole," naerab Juhan.

„Teist kõike. Ja ikka daamidega. Ai, ai isand Kallas, ärge mängige tütarlaste südametega!"

„Kuid teie oma on küll kättesaamatu . . ."

„Härra Kallas, teie meelitate! Kuid teie ei võta üldse mind veel tõsiselt. Teile olen ma kooliplikaks, kes võiks mängida nukkudega."

„Oh, oh!"

„Kas teate, tooge homme mulle nukk. Ilma naljata. Teie naerate. Näete, siin ongi kõik."

Kõnelejatest mõõdus Aliis Innoga. Renate hõiskas Aliisi nime kõvasti. See peatus ja tuli kiirelt siia. Preili Vask Leksiga osutusid samal hetkel nende seljataga.

Aliisi ja preili Vase vastastikune vaen avaldus igal võimalikul kokkupuutel. Uue tantsu algades Aliis tuleb palub tantsima Juhani, et nähtavasti ärritada preili Vaske.

„See tants on lubatud minule," Renate segab vahele. Kuid uus paar juba on kadund rahva keerdu. Leks võttis tantsima Renate. Jäid kahekesi Inno ja preili Vask, kellele ei jäänud üle siis ka muud, kui järgneda teistele.

„Täna on meie tänaval pidu . . ." algab Juhan.

„Tõesti?" naeratleb preili. „Kutsuge siis ka mind sinna."

„Miks mitte! Meie pidu... Korrakski pidu..."

„Jah, korrakski . . . üheks õhtuks . . ." kordab preili. „Kuulete, kui Jumala-vallatult ma kõnelen, nagu korratu pruut kunagi!"

„Kuid seda ju minuga." Ja Juhan naerdes nagu lükkab ette rinna, et temaga koos võib kõike. Nad tantsisid teise ruumi, mis oli peaaegu pime. Siin noormees äkki suudles preilit huultele. See ei keeland seda. Nad seisatusid, vaadates teineteisele silma. Preili ripsmed lõid värisema. Ta huultel tõmbles kibe-õnnelik naeratus. Nad suudlesid veel kord. Ja siis, vabastand enese, preili jooksis saali, otsis üles Inno

ja palus, et see ta koju viiks kohe. Vastasel korral juhtuvat õnnetus.

Hiljem leidis Leks Juhani üksinda otsivana saalis.

„Aliis lahkus. Ma nägin ise, kuidas isand Inno ta riietas," teab kõnelda Leks.

Noormeeste juure jookseb Renate ja haarab Juhani käealt.

„Mis on teiega? Äkki säärane hajameelsus ja ükskõiksus . . .," pärib preili.

Leks tahab võtta preilil teinepoolt käealt. Renate ei luba seda. Leks palub siis ta tantsima. Kuid see keeldub:

„Jätke mind rahule. Teie tüütate!"

Leks seda kuuldes pöördus sõdurlikult kannapäält ringi rahvasse. Hiljem ta näeb: Juhan tantsib Renatega. Selle lõppedes lähevad need ja istuvad punasesse tuppa. Tõusevad ka säält, tulevad puhvetisse, asuvad lauda ja tellivad ette jooke.

29.

Järgmise päeva hommikul Leks lahkus ametisse Juhaniga kõnelemata. Lõunasöögi järele aga Juhan pöördub Leksi poole, et kas ei tuleks kaasa see Sillerite poole, omal käes pakikene.

„Mis on selles?" küsib Leks, näidates pakikesele.

„Tühine kingike Renatele."

Leks kortsutas kulmu ja sõnalausumatult lahkus kodust.

Juhanil seisis silme ees ikka veel eilne stseen ballil Aliisiga. Ta vilistas sisemiselt võidurõõmsana, et meie tänaval pidu on algamas.

„Maha sentimentaalus! Mis sellest, et preili on teise pruut! Mis eest on Innol enam õigust Aliisi pääle kui temal? Oma tund id peab sedavõrra hinnatama, et astutakse välja ka nende eest.

Ja kes meist teab, milliseid kõveraid käike teeb kellegi elu?"

Isand Inno mõistis õieti, et alles nüüd ähvardab tõsiselt hädaoht ta tulevikku, abielu ja siis ka ta elu. Täna hommikul tegi ta Aliisile kategoorilise ettepaneku: nende pulmapäev määratagu kindlaks ja võimalikult lähema aja pääle.

Oodetud nõusoleku asemel Aliis kõhkles, et poleks põhjust rutata. Vaja enne ühte, teist veel sääda valmis. Nende rahvad näeksid pulmi, millest võtaksid osa kõik sugulased ja lähemad. Kuid nende eelkorraldusiga siis ei saada valmis üle öö.

Noormees on aga kategooriline ja ei loobu oma nõudest. See vihastas preilit. Ka Inno mõistis, et on läinud liiale. Nende jutt katkes. Noormees lahkus linna.

Näpuotsas sissepakitud nukk Renatele, Juhan helistab Sillerite ukse taga. Siin pole kedagi kodus pääle Aliisi.

Lasknud sisse Juhani, sellele tundub endastmõistetavana, et noormees tuli külla temale.

„Mis pakk teil on minule?"

„See on preili Renatele."

„Aga! Mis saladusi te vahele tekib? Lubate, ma vaatan järele?

Aliis avas paki. Nad kumbki ei suutnud hoida naeru, säält leides suure nuku.

Aliis pani selle omà käele, surus rinna vastu ja kussutas seda mängledes.

„Ju teil tulebki valmistuda ette," algab Juhan.

„Tuleks küll. Tekkis vähe aega tagasi tüli peigmehega. See kiirustab pulmadega. Kuid tahaks veel enesele mõningaid üksikuidki . . . vabu hetki . . .

Kuid teie, kas tulete mind külastama ka siis, kui olen naine?"

„Aga miks mitte?"

Preili jatkab:

„Minu elu on otsustatud. Tunnen, et mul puudub jõud selle ümberotsustamiseks. Ma kahtlen juba, kas armastangi oma peigmeest, oma meest. Te imestate, et seda kõnelen teile. Kuid teie olete võitnud mu usalduse. Kardan, kas teie kohati pole isegi mulle lähemal, kui tema. Kuid ta on olnud mu peigmees lapsest saadik. Üks koht minu südames on temale. Ja kaitsku Jumal — et selle koha hoiaks ta enesele elu lõpuni.

Päälegi, kujutan abielu asjalikumana, kui tunnete põlemisena. Isand Inno on olnud mulle seltsiliseks, kaaslaseks ja sõbraks. Kuidas peaksin olema õnnelik, leides ees seega abielus seltsimehelikkuse ja sõpruse."

Ka Juhan usub juba, et ta ees naine, kel ees õnnestunum abielu.

„Teie siis annate edasi preili Renatele selle..."

„. . . Tite," naerab Aliis. „Kuis tulite sääraselele kingitusele?"

„Eile lubasin seda ballil. Preili soovis."

„Näete, misuke on meie Renate. Võiks ehk mehelegi juba minna, aga laseb noormehi tuua omale titti."

Juhan ulatas Aliisile jumalaga-jätuks käe. Vastu saades preili oma, suudles sellele.

„Mida te jälle teete!"

Noormees tõstab pää. Ta silmad paluvad vabandust.

30.

Tänane toimetuse-koosolek muutus ägedaks. Juhan Kallas irriteerib teisi:

„Reportereid tuleks enam kontrollida. Jälle pilt ja ühe lehekülje laiuselt vaesest kuradikesest, kes kassapidajana lõi läbi oma summakese ja nüüd istub trellide taga. Kuid naine ja lapsed, kes pole milleski süüdi, on löödud selle kirjutisega välja elust. Selle üheteist aastase vanema poja teised omasugused on koolis võtnudki õnneks: et anname riigivarga pojale vere järele. Kooliõpetaja pääle tulles, oli see peksetud siniseks. Naine, viie väikse lapse ema, ei leia ametit — et mees varas! Ja kõik ajalehtede hästisoperdatud ja kõigile ninna lükatud sõnumete eest!

Ja jälle rõvetusi vabasurmaminejaist . . . Kurat sellega, kellele ei meeldind elu! Milleks nuhkida nende võimalikke ja võimatuid põhjuseid, elulugusid, arvatavaid armuvahekordi, nimetades preilisidki! Millised piinlikkused seetõttu võima-

likud — seda ei mõelda! Kuid rahvas loeb nende kirjeldusi. Otsitakse kõdi ja halva südamega lugeja vajab, et ajaleht näitaks talle ka teisi endasuguseid."

Reporterid, kes ridade pääl väljas, hõiskasid Juhanile vahele:

„Vargad välja ja maha enesetapjate ülistus!"

Juhan jatkab: „Rahva närvidel ei tarvitseks mängida. Nilbused võiksid jääda ära. Jooncaluse pahna tuleks enam kontrollida."

Meile tuntud poliitilise-osakonna juhataja vanahärra võttis Juhani järele sõna:

„Mis puutub varastesse, siis tuleb nendega käia ümber nende väärselt. On lihtsalt juba võimatu: kes kassa lähedusse satub, käpp sisse. Nende vastu tulevad võtta kõige karmimad abinõud. Et isa arvel pojale teised andsid vitsu, on muidugi lubamatu. Jälle näide, kuidas meie kooli kasvatus jätab soovida. Kuid miks ei mõelnud isa, käpa pistes kassasse ka laste ja naise pääle?"

„Aga ehk just nende pärast tegigi seda."

„Jätke nali. Oma naise ja laste pärast ei tühjendata kassat, pigemini võetakse nael leiba või halg puid. Aga kuski oli veel teine naine. Ja see oskas pillata, praalida, lõbutseda ning armastas uhkusasju. Mis puutub enesetapjatesse, siis iga ühiskonnaliige on ühiskonna omandus. Sääduski karistab enesetapjat."

„Idiootsus! Isegi elust lahkumise vabadus on võetud isikult."

Vanahärra jätkas: „Ühiskond kulutab iga

oma liikme pääle suuri summe: koolitab, harib, kasvatab. Ei või juttu olla, et meil on ükskõik, mis sünnib sellega hiljem. Me peame seisma selle eest, et ühiskonna liikmed tugevneksid sisemiselt ja väliselt. Siis on ka ühiskond tugev. Aga nüüd – poisike tüdineb elust, või armub, või leiab elu tühjana — ja klõpsti! kadus, jättes surnukeha teistele tüliks ja omakstele valuks. Me peame vabasurma valusasti heitma hukka. Kas või surnukeha jätta matmata, nagu vanasti."

„Ei vaidle ju vastu, et vargus ja vabasurm on pahed. Kuid ei nähta nende õigeid põhjusi. On vale, et noormehi lahkub kergel käel romantilistel põhjustel, nagu tavalisesti võib lugeda ajalehis iga vabasurma puhul. Romantilisi põhjusi otsitakse nende põhjuseiks. Meie ühiskond hoolitseb liialt halvasti oma liikmete eest. Meil osatakse ainult nõuda. Nälja ja kaugele minna lastud haiguste käes minnakse surma. Aga seda ei usuta. Mõnitakse järele päälegi. Ja ajalehed lõõvad profiiti üksteise võidu vaesekeste sissekukkunute, elus ebaõnnestunute ja vabasurnute arvel. Neist on ju veel võimalik tekitada sensatsioone — millega tõsta ajalehe tiraashi . . ."

„Maha irisemine!" kostub jälle vahele.

„Meie kõige moodsam hüüdsõna: maha irisemine ja pessimism. Muud kui: hoosianna. Kuid heitke silmad õnnetuste leheküljele: vabasurm, vabasurm, vabasurm. Hõiskame siis neile järele: hoosianna! Ja et laskem endid ennem maha, kui tulete välja oma hädadega."

Päätoimetaja, siin asjalikumaid ja arusaajamaid mehi, lõpetas toimetuse-koosoleku. Talle näis, et Kallas on väsind. Sest kui isik või rahvas väsib, muutub ideede kuulutajaks. Eluvärsketena teotsetakse, haigetena ja väsinutena ideetsetakse. Sest haiged ja orjarahvad on maailmale annud selle suurimad ideed ning aated. Ta poolnaeratades lubas Juhani kolmeks päevaks puhkusele, et arstigu see oma närve.

Juhanit haavas säärane erakorraline puhkus. Kuid ta tänas viisakalt ja lahkus toimetusest.

Toimetuse-liikmeid jäi veel kokku.

„Ei tea mis sellele pähe lõõnud?“ küsib üks.

„Idioodiks muutub . . . Noh, vend ministrikandidaat,“ vastab teine.

Vanahärra lõi käega, et mis siin arutada. Isand Kallas ei sobi nähtavasti enam meiega.

„Siis pannakse sulg! . .“ jooksid rõõmsatena reporterid oma osakonda ja asusid helistama ametasutusi mööda, pärides uudiseid.

Vähe hiljem vajus päätoimetaja juure toimetuseliige, Juhani koolipõlvesõber, kellega need koos eland üle oma paremaid ja halvemaid elupäevi.

„Mis teil oli?“ küsib päätoimetaja.

„Vabandage, härra päätoimetaja. Kas võiksite usaldada minule härra Kalda kohustused?“

„Kuis tulite sellele?“

„Ega härra Kaldast vist enam saa töömeest . . .“

Nüüd asus Juhani sõber seletama, et ka teisi toimetuseliikmeid on samal arvamisel ja et tema vahest saaks hakkama ka viimase ülesannetega.

Päätoimetaja aga hindas Juhani kaastööd enam, kui teise-kolmanda oma toimetuses. Ta eelistas töö kvaliteeti kvantideedile. Ja meeleldi oleks vabastand ennem teise, kolmanda toimetusest, kuid mitte härra Kallast. Ta naeratas siis vastuseks kõrgemat kohta soovivale toimetusliikmele ja saatis selle tühjalt tagasi.

31.

Juhan tuli kohvikusse. Selle lahtioleku-aja möödumisel mindi siit laudkonnaga kõrtsi. Hilja öösi koju tulles ema manitseb teda:

„Sa ei ela hääd elu."

„Jah, ema."

„Teadsin, sa ise mõistad kõike paremini, kui mina, vanainimene. Tahad sa teha mulle siis haiget?"

„Ei, emake."

„Miks sa siis elad nii?"

„Emake, varsti kõik muutub. Näed, südamesse on kogund kõntsa. Ja usu, tunduks, et viinaga saab seda pesta välja."

„Tee kodu, mida tuleb meelde. Miks sa aga alati oled ära? Kui sa teaksid, kuidas valutab minu süda sinu pärast . . ."

Sellega lõppeski ema ja poja jutuajamine.

Kolmepäevalise puhkuse järele Juhan ei ilmund ametisse. Päätoimetajale näis, et see kahjuks on sattund boheemlisse ümbrusse. Kuid ta arvas, et sellel võib olla mõningaid isiklikke põhjuseid. Eriti äraandlik oli ju viimase ägedus toimetuse koosolekul.

Juhani vastu aga toimetuses organiseerub rühmitus, kes lasi lendu ta arvel igasugu kuuldusi. Teati kõnelda, et Kallas loobuvat ajakirjandusest ja hakkavat kirjanikuks. Sest kes viimasel ajal pole kirjanik? Või jälle: Kallas olevat esinend väljas kaaslasi diskrediteerivalt, esitand end päätoimetajana ja skandaliseerind seltskonnas. Kuuldusi oli juba sääraselt palju, et need tulid arutusealla toimetuse-koosolekul. Kuid siin keegi ei teadnud midagi konkreetset. Kõike seda oli kuuldud ainult kaaslase suust.

Juhani toimetusse ilmudes, ta juure jookseb sõber ja kõneleb pool naljatades, et asjad on halvad. Toimetuseliikmeid intrigeerivat ja püüdvat eda vallandada. Tema küll kaitsnud, kuid vallandus olevat peaagu kui kindel. Juhan naeratas sellele, endamisi korrates:

„See veel puudus . . ."

Toimetuseliikmeid hoidis eemale temast. Oma tuppa tulles lahkusid teised siit temaga kõnelemata. Ja siis tundus Juhanile juba usutavana, et ta on vallandatud.

„Aga nii see vist pidigi minema. Kui kord hakkab vedama halvast, siis seda igal pool . . ."

Päätoimetaja, läbijooksul siit oma kabinetti, kus teda ootas toimetusse tulnud minister, haarab teretuseks Juhani käevarrest ja tähendab:

„Soh, ka teie siin!"

Juhan vastab:

„Vist tulin oma sulepää järele."

„Kas tõesti?" imestab päätoimetaja. Kuid

al on kiir ja ruttab ära. Juhan tuli välja toimetusest, tõmbas tagurpidi mütsi pähe ja lausus:

„Mojen, mu härrad!"

Seega ta oli vallandatud. Ta kohale asus Juhani sõber, koolivend.

Toimetusest lahkumise puhul loomulikult korralik oleng kõrtsis pättidega.

Joodi tõsiselt palju. Ja kui kõik juba täis olid ning ära kukkusid, sähvis Juhani pääs: „Nüüd olen ka ise üks neist pättidest."

Ta kaelast haaras nimekaid kirjanikke, kes enam aega elab kõrtsis kui kodus.

„Ajakirjanik, tervit! Mis teil viga. Mina muudkui keeruta nöörijuppi lae alla. Kuid veel on see lühike, ei ulata kaelani. Igapäev teenin siiski viiskümmend senti: ajan ise oma habeme. Olge lahke, elage sellest ja võtke veel naine!" Vähe aja pärast lisas juure aga tõsisel toonil:

„Kas võiksite kirjutada mulle alla?"

„Miks mitte!"

Kirjanik lükkas Juhanile ette veksliplangi.

„Väga huvitav elatada end vekslitest. Prosit! Mõned värsid vahest ka kirjandust, kui pää valutab, tarvitatud veksliplankide pääle . . ."

32.

Kodused juba teavad, et Juhan on vallandatud ametist. See ise on haige voodis. Ema ravib teda. Kuid Juhan ei vasta ta ühegi küsimusele. Õed Sillerid käivad teda vaatamas. Aliis istub tükid ajad ta voodi ees. See viibib emand Kalda seltsiks. Ja lahkudes mõtleb endamisi pool naljatades, et see ta teine mees.

Juhan otsib uut ametit. Igale vabanevale kohale on aga kümneid kanditaate. Ja neid vabaneb õudselt harva.

Juhan magab, kui on kodus ja joob, kui on väljas.

Ööseti koju tulles korduvad ühed ja samad stseenid emaga.

„Kellesse oled sina? Isa ei joonud, vennad on mõõdukad. Kuid sina . . ."

„Mina olen pulmalistesse, ema. Ära muretse, homme asun uude ametisse. Siis muutub kõik."

Järgmine hommik magati aga läbi nagu eelmine.

Kui lubadused tööle minna uuele kohale ema enam ei trööstind, siis Juhan leidis uusi.

„Ema, mul on uus pruut. Varsti hakkan naisemeheks. On ilus ja väga rikas pruut. Küll näed, saame palju lapsi ja elame rõõmsalt. Saad sinagi varsti jälle hoida lapsi."

Ja emal ei jäändki üle muud, kui naerda, et kuidas Juhan on leidlik valetama.

Kõik üllatusid, kui lugesid ajalehist, et prokurör Hannes Kallas ja Silvia Siller on avaldand soovi abiellumiseks.

Juhangi ajab üles enese voodist, raseerib, paneb Hannese kabinetist omale ette sigari ja tuleb saali, kus vend loeb lehti.

„Soovin õnne!"

„Aitäh."

See oli vendade kõne kaua aja tagant. Nad laskuvad leentoolidele. Nendega seltsib Leks. Ema tuleb uksele ja nähes poegi koos, lööb

naeratus selle huultele. Oleks nagu sügispäike heitnud sisse täna kiiri.

Ema kõnnib toast tuppa. Hannes pole veel kõnelend temaga oma abiellumise üle. Ema ootab seda. Toidu lauale kandes kogu pere kutsutakse sööma. Kõik tõusevad ja liiguvad söögitoa poole. Uksel peatub Hannes ja pöördub ema poole. Nad jäävad kahekesi. Hannes algab lihtsalt ja poolametlikult:

„Ema, mina abiellun. Loodetavasti pole sul selle vastu. Kui siin jatkuks ruumi, võiksime esialgu asuda siia. Hiljem loomulikult säeme sisse oma kodu.

Vabanda, pidin unustama kõige olulisema: minu naiseks saab Silvia Siller, mis vist juba on teadagi. Võta ta oma tütreks."

Jutu kestes, kuigi tundus see kaunis ametlikuna, ema ometigi ärdus. Ta pühib silmi.

„Miks ei võta tütreks. Pääasi aga kui te ise sobite ja üksteist ka armastate. Kõneldakse, praegusel ajal ei abiellutavat enam armastusest. See pole vist küll õige ja lõppeda võiks kergesti halvasti.

Armasta oma naist ja austa teda, kuigi võib olla aja kestes kodunete teineteisega ja osutub raskeks üksteist veel armastada. Kuid naise elus on abielu kõik. Tema elu on abielludes möödas. Säält pääle elab ta veel ainult oma kodule ja perekonnale: köök, laste kasvatamine ja pesud. Naise elu muutub siis üksluiseks, ja pole see ka kerge. Mehel on võimalus veel liikuda kõikjal. See toob lahutust. Kuid kodu istuvat naist ei

tule alahinnata. Kergesti naine väljast võib siis näida huvitavamana ja kenamana. Tegelikult ta seda ongi. Kuid mees leppigu ja jäägu oma naise juure, kelle ilu ja võluvuse on hävitand kodu. Sest iga naine kasvab ühte koduga ja ta ei kujutagi end teisiti, kui mehe naisena. Ja lapsed — Jumal, kes oskab vaagida siin naise vaeva! Aga sellele tasu ei saagi nõuda. See on kord nii looduse ja elu poolt säetud.

Ainult ta armastus on talle sääl ainsaks toeks."

33.

Sillerite perekonna-elus algas uus ajajärk. Kaks tütart on pruudid. Sillerite vanad on südame põhjast õnnelikud. Nad ei võinud arvata, et üle kolides, kohe tütred üksteise järel lähevad lendu. Nüüd tunnevad, et tegid õieti, jättes maha kitsapiirilise kodulinna. Nad on uhked, et vanem tütar abiellus prokuröriga, sest et loodavad nüüd väimehe kaudu leida tee kõrgemasse seltskonda, kuhu seni ometige pole neid siin võetud vastu.

Sillerite pool keeb elu: muretsetakse tütardele seda je taist, õmmeldakse, ostetakse ja kaubeldakse. Silleri vanal tuleb käia kogu aeg raha pihus. Kuid ta ei hoia seda. Kui kord lapsed tõsiselt vajavad aitamist, siis tuleb seda ka tõsiselt teha.

Tütardega ühtlaselt muretseb ka Sillerite emand omale viimase moe järela kostüüme ja kinge. Prokuröri ämm peab ka vastavalt riietuna liikuma. Nii pereisal kui emal on ees ja taga Silvia.

Mis see tahab, on kohe täidetud. Mis see mõtleb, on ainuõige.

Aliis, oma kõhetu või välise särata peigmehe tõttu on muutund siitpere vaesekslapseks, kuigi seni oli kalleim tütar.

„Ah, mis ka sina . . . Ah, sina või . . .“ langes talle ikka näkku, kui julges tulla välja ta oma arvamisega.

Renate on veel ainuke saadav preili. Tema tulevik võiks olla ju veel parem teiste õdede omast. Tema eest tuli hoolitseda, see tähendab – parema tuleviku eest olla väljas.

Ja nii Aliis langes vanemate ja õdede silmis viimasele kohale esikohalt.

Aliis tõmbus enesesse. Oletatavasti ta haavus ja elas siis teistest isoleerituna. Loomulikult ka tema eest muretseti. Aga seda ennem muu seas.

Aliis hakkas nägema, et säärane vahekordade muutus on isegi paratamatu ja loomulik. Tema saatus nähtavasti asetas ta lõpuks õdedest alamale. Sest tema mehe kõrval pühapäeva hommikul läheb ju jala kirikusse. Prokuröri-proua aga loomulikult autos. Ja endastmõistetavalt tema mees peab teretama Silvia abikaasat, siis ka tema ise Silviat. Üks on proua, teine ametniku naine. Kunagi varem polnud ta näinud neid elutõdesid. Nende äratundmine nüüd tegi talle ometige valu, mida ta varjas, ja lõi mõru ta armastusse peigmehe vastu.

Alles nüüd mõistis ta, mida Renate oli talle varem kõnelend, nõudes ta vahekorra lõpetamist Innoga ja selle jatkamist Juhaniga.

Nagu saatan asus nüüd purema ta hinge kahtlus, kas ta on toimind õieti, lubades käe Innole.

Renate on üle öö täisealine kõikide silmis. Ta on ju ainukene preili õdedest Silleritest. Talle on jäetud suuri vabadusi. Ta liigub teatrites ja seltskonna-koosviibimistel. Tema soeng on daamilik, kostüüm samuti.

Ühel hetkel kodus Silvia annab märku Aliisile, et tulgu siia. Renate oma toas peegli ees daamina väljasirutuna lokkis juukseid, puuderdas, värvis huuli, omal suits suus.

„Renate!" imestas Aliis.

„Mida on jälle Aliisikesel vaja?" küsib see huulte otstest ja ei lase end segada.

„Sa ju suitsetad ja värvid huuli nagu kergats naine!"

„Ah kas tõesti! Või nagu kergats naine..." Ja Renate pahvib õhku suitsu ning võõpab end endiselt.

Aliis ja Silvia vaatasid lõõdult teine teisele otsa.

Silvia läks siis ja tõmbas Renate suust paberossi, võttis laualt huultepulga ning viskas need nurka. Renate vihastus, pöördus ümber, ta käsi tõusis ja hele plirts naksatas Silvia põsele. Ise ta siis jooksis ära.

„Mis on tütarlaps võtnud enesele pähe?" hädaldab Aliis ja võtab peegli eest laualt raamatu, mille siia Renate oli jätnud maha. See oli „revüü" numbreid, kus demonstreeritakse poolalasti võõbatuid ja odavaid erootilisi kinodiivasid kõiksugu poosides. See kuukiri on määratud

seltskonna elumehelikule ja blaseerund ülemkihile. Kuid esimestena aga ahmivad neid tütarlapsed ja poisikesed oma küpsemiseas, mil nende erootika juba ärritub iga vastava pildi nägemisest.

34.

Härra Siller tuli Kaldate poole. Ta surus viisakalt ja kõvasti igaühe kätt. Tal olevat asja Hannese poole.

Tulnud viimase kabinetti, härra Siller tõmbab välja põuetaskust karbi sigareid.

„Palun, jätke juba kõik. Sain parajasti oma vennalt Pariisist. Proovige kuidas maitseb?"

„Ei ole viga."

„Just nii. Ei ole viga. Ka minu arvamine. Mul on nimelt vend Pariisis. Sääl tal pisike maja, nii kuuekordne. Allkorral kaksteist magasiini. Ta saadab mulle ikka kõige uuemaid sigarisorte prooviks. Sigarid nimelt pole nagu konjak, et mida vanem, seda parem . . ."

„Jah, päris hääd," arvab nüüd Hannes, mahvides sigarit.

„Just nii, päris hääd. Täiesti minu arvamine. Vend nimelt tegutseb väikselt ärialal, nagu minagi varem.

Täna ostsin uue suure peegli. Kakskümmend tuhat — odav!"

„Jah, siis ju päris odav," teetab Hannes.

„Siis ostsin veel talvekasuka. Viiskümmend tuhat — odav!"

„Jah, ega see viiskümmendtuhat praegusel ajal midagi maksa. Kuid tohin teada, võin ma millegiga teid teenida?"

„Jah, palun. Asi on nimelt nii, minu tütar Silvia kõneles, teie otsivat omale korterit. Palun, seda poleks vaja. Mina otsin osta majakest. Ja selle ostan Silviale. Näete, kui tütar meeldib, siis vanem teeb ka kõik, et tal oleks parem. Aliis, näete, ei meeldi meile. Väga jonnakas. Näete, abiellub, nägite ju ise, kellega."

„See on ju südamete asi."

„Just nii, südamete asi. Aga meile ei meeldi ta valik. Me laseme ta minna siis oma südamega. Elagu siis paljate südametega. Aga Silvia saab majakese . . .

Siis me oleme kuulnud, et teie lugupeetud vend Juhan . . . Uskuge, meie näeksime kõike teisiti, kui seda Aliis. Meie ja teie oleme täiesti ühel arvamisel. Kuid ega sundida siin ei saa..."

„Just nii." Hannes tõusis üles. „Ma vabandan, mul on vaja minna kohtusse. Nii meeleldi kõneleksin teiega teinekord."

„Palun. Kohustusi tuleb täita täpsalt. Selle kogesin ma ärimehena. Päälegi kui ollakse nii vastutaval kohal."

Isand Siller ja Hannes tulid saali.

„Minul on rutt. Võib olla on teil aega viita veel me emaga?" tähendab siin Hannes.

„Hää meelega!" Hannes lahkubki, ja pereema ning isand Siller jäävad saali.

„Kas teil puhub ka läbi?" algab isand Siller

„Ei."

„Aga meil. Majadega on ka kunst: ei oska neid osta. Peab tunda oskama nende kõiki vigu. Meie nimelt tahame osta Silviale majakese . . ."

„So."

Kui Hannes tagasi tuli, lausus ema, et ta kunagi pole veel kohand nii vastiku isikuga, kui seda on ärimees Siller, ja et kui pojal kõnelda oma äiaga, siis kohaku nad väljas.

Järgmisel päeval saadeti ülalt Hannesele jälle pakk Pariisi uuemaid sigareid. Jälle vist oli härra Silleri vend need saatnud.

35.

Juhani päevad mööduvad kindlakskujunend kava järele. Jõudnud koju vastu hommikut, tõuseb ta unisena ja sisemiselt ahastavana hilja. Riietund, esimene käik on tal kohvikusse. Ja siin paberossi-suitsu uimas ning lõbusate vestlejate laudkondis istub ta lõunani. Tuleb lõunale kui teised juba selle lõpetand ammu. Kuid teenija ja ema vaheldamisi või koos valvavad, et Juhanile hoiduks toitu soojana. Kuuldes Juhani samme tulemas, ema pühib kuivaks silmad ja varjab enese kööki. Teenija siis serveerib naervana Juhanile lõunasööki. See pärib vahest, et kus teised. Saab aga teenijalt vastuseks, et kõik on väljas, ajavad asju, ameteis.

„Aga ema?"

„Ema ka."

Ja Juhan mõtleb endamisi, mis küll emal võiks olla ees. Peaaegu alati on väljas. Kuid leides, et emat pole näha, valdas teda pea alati kergendustunne: ta ei tahtnud puutuda kokku emaga, ta nagu pelgas selle küsivaid, halatsevaid ja kaastundlikke pilke. Ja kui see hakkab pärima — siis end näidates lõbusana, naera va-

letades . . . et emas hoida usaldust enese vastu.

Lõpetand lõunasöögi, Juhan tuli argsi ja vaatas ema tuppa. Leides, et see tõepoolest tühi, tähendab: ema on linnas, suitsetab ta kodus veel kiirelt paberossi, kõnnib saalis, vaatleb, kas ehk nähtub uudiseid ja muutusi. Leides, et kõik on endisena, ta riietub ja lahkudes pilgutab silma ning suudleb teda väljalaskva teenija põsele.

Pääle lõunat tuli Juhan „Lõvi-silma" klubisse. Siin käis koos noormehi, et veeta hetki omavahel lõbusatena, teravmeelsetena ja kõike endile lubavatena. Siin liikmeks vastuvõtmisel, mis sündis ainult ööseti kell kaksteist, anti korporantlik tõotus, et üks kõikide eest, kõik ühe eest. Tõotuse järele laulnud maha koos klubi kättemaksuhimulise hümni, tavalisesti algas jooming ja sööming, kuni langeti välja olengust.

Päälelõunati siin mängiti kaarte ja rõvetseti tütarlastest ning siitkaudu sai üldsemalt teatavakski, kuisuguste „voorustega" naisi leidub siin või teisal.

Hiljem Juhan tuli uuesti kohvikusse, ja siit õhtul mindi üle kõrtsi.

Täna Juhani lauanaabriks kõrtsis osutus tegelane, kes parajasti jäämas tukkuma. Kaaslased raputavad teda. See ajab lahti suu, aegutab kaua, koriseb, haarab õlleklaasi laualt, neelab alla sellest õlle — kuid silmad jäävad kinni.

Seepääle tähendatakse, et las advokaat tukub. Sellele jatkuvat kümnest minutist tukkumisest, et juua järgimõõda õid. Lauakaaslased lahkusid laiali teistesse laudkondadesse. Juhan neile võõramana,

jäi üksi siia ja kallab täis enesele õlleklaasi, tõstes selle suule.

„Palun, tuleks õppida viisakamaks," tähendab äkki näiliselt tukkuv lauanaaber ja haarab samuti õlleklaasi järele.

„Proosit!" muigab Juhan, et olgu siis.

„Proosit, noormees!" Juhani kaaslane avab nüüd silmad, vaikib, jõllib ja fikseerib Juhanit, kuni sel hakkab ebamugav.

„Olen huvitatud, soovides jagada teiega teie uudishimu," algab Juhan.

„Mis kuradi uudishimu mul võiks olla teie vastu. Ja veel jaga seda . . ."

Juhan imestus.

„Ja nüüd vahite minule otsa . . . kurat teiega! Ärge püüdke mul teha kena nägu . . ."

„Mis siis on lahti? pärib vähe segadusena Juhan.

Kaaslase pää tõusis silm silma vastu Juhaniga.

„Teie . . . surmakandidaat! Mida otsite te siit? Rikkiläind, ebaõnnestund nooruse uusim äratõmme... Kena välimuse . . . peenete kommete . . . laia südame ning hinge ja lahtise mõistusega. Olge lahke! Selline ongi siis too kunstliku ristsugutise väljasurev võsu . . . Kuhu on jäänud noorte idealism? Vanasti, kui inimesel ebaõnnestus . . . valiti surm, aga mitte pordell! Nüüd minnakse vaid vabasurma nälja eest, nagu oleks ses ka suuremeelsust."

Juhan tõmbus tagasi, nagu oleks juhtund kokku ta mõne sümptomaatilise haigega.

„Loen teie silmist, et peate mind hulluks

praegu. Kuid hoidke parem end! Teie silmapilgul elatavale elule sarnanev elu on paljuid viinud hullumajja. Just nii: südamest algas — aga lõpuks lõi vesi pähe. Ja kaputt!"

Kaaslasele näis, et on raband Juhani ootamatusega. See pani ta iseteadvalt muhelema ning ta muutus otse sõbralikuks nüüd.

„Noormees, mis tõi teid siia elupõletajatesse, raiskuläind ümbrusse, sesse oksest lõhnavasse lokaali, kus juuakse, kuni ollakse sead? Muide, inimesel on vahest nagu isesugune mõnu ületrumpata sigagi . . .

Kuid mis tõi teid siia?"

Juhan muigas.

„Ilus. Teie muigate ja ei vasta. Siia tullakse päämiselt kahel põhjusel: kui rahalised asjad lähevad sassi, või kui naine segab ellu. Mis puutub teie rahalisi asju, kes siis veel võiks olla teist paremal järjel! Vennad ameteis. Perekonnale kõik teed lahti. Tõsi, teid ju toimetusest lööditi välja..."

Siin Juhan ometigi punastas. Kuid ta kaaslane jatkas:

„Nii siis, naine. Kuid teie ütlete teisiti — armastus, et kord saabub see säärasena, mis väristab isegi juuri.

Näete, mina kogun materjale. Ma mõtlesin avaldada traktaadi oleviku psühhikast ja kombeelust. Kardan aga, vahest jääb see ainult sooviks. Kuid mul näiteks on materjale iga siin liikuva isiku üle." Kõneleja tõmbas taskust raamatukese ja avas selle.

„Kas näete daami sääl? . . Daam punases

kahe mehe vahel. Ta istub alati noormehega, põlved laua alt koos. Paljas põlv ja eriti tundlik naise ihu . . . Kõrval noormees jälle litsub teda ihuga. Armastab tantsida — tantsupartner hõõrub ta esipoolt oma esipoolega. Kuid oma juures voodisse ei võta vastu ühtki meest! On eriline naistüüp, kel seksuaalsed närvid ärrituvad ja kihelevad üle kohu keha. Ja siis vajab ta nende sügajaid.

Daam sinises, aga . . . näete, kes istub nii ilmsüütu ilmega. On see vaid vähe võtnud, kui meeleldi viib noormehe koju . . ."

Sel silmapilgul kõneall olev paar tõusiski kõrtsist ja lahkus. Juhani kaaslane muigas neile järele ja vähekese aja järele pöördus asjalikult Juhani poole.

„Mind huvitab too naine, too, kes teie saatis siia. Muidugi on alles kõige algus. Kas te kuulist pääsete, on mõistetavasti tuleviku küsimus. Kas oli too naine neitsi, daam, või abieluline?"

„Idioot," lausus tõsisena Juhan. Ta kaaslane lõi kinni ploksti oma taskuraamatu ja peitis selle.

„Võimalik, et te ei mõista mu küsimust.

Naine on olnud ja jääb võidetavaks. Ta ei vali ise, vähemalt too ihaldatav, naiselik naine. Tähtis on siis teada, kuidas teda võita. Selle võitmisel võtme annab teadmine, kas naine on veel süütu, või elust puudutatud; või juba täit elu elav. Süütut tütarlast võidetakse endiselt südamearmastusega. Sellest edasi aga on südamest vähe... Iga naine näitleb süütust, ta peab seda. Oma

ümbruse: koduste ja seltskonna, õigem, meeste pärast teeb ta seda. Sest midagi idiootlikku püsib mehes: ilmtingimata otsib ta süütust ja rahuldub, uskudes alati oma äravalitu ligipääsematusse. Kuid uskuge, noormees, tollele vana hääde aegade legendil tuleb teha lõpp! Võis olla ainus juhtum, või et säärased juhtumid korduvadki. Kevadeti, mil emas-pool põeb päritud jooksuaega, on nii öelda libastumised tihtigi paratamatud.

Uskuge, ei teie ega mina ei oska kujutada, kus ja kuidas ka näiliselt kõige kainemad ja kättesaamatumad laskuvad alla maale. Ent säärase võitmiseks juba on ainult armastusest vähe. Ta psüühhika on põhjalikult muutund. Ärme kõneleme prouadest ja seltskonna-daamidest! Nende huultevärvi teravus ja paksus annab ära nende erootika ulatuse. Muide pisiasi, olen pannud tähele, et veel süütu ei värvi huuli. Järjelikult...

Kunagi varem pole sünnnitud nii suure südamega, kui praegu. Kunagi süda pole heidetud ära sääraselt tarbetuna, kui tänapäev. Ja kunagi varem pole elatud nii pinnapäälsetena, kui olevikus.

Mees kasvatas aastasadu naist, selle hinge ja südant. Iga ta kunstiteose õilsam kuju oli naine. Viimases otsis ta oma maisele olendlikkusele vastaspoolt. Ja naine võttis omaks mehe poolt kujundatud ideaali.

Kuid naine ärkas. Tas lõi esile igivana ürgloomus. Ta heitis enesest kogu senise naise kultuuri. Ja mees ning naine seisavad nüüd vastamisi üksteist võõrastavatena.

Mees otsib endist naist, kes on surnud. Endi-

ses mõistes naise asemel näeme eluseltsilist poisitari, või armukese tüüpi laps-naist sääraselt õrnakesena, et temalt vastutustunnet nõuda oleks ülekohus. Ja üldse, kurat nende õrnakestega! Need on kõige hädaohtlikumad.

Õilsamaid mehi ei rahuldu nais-seltsimehest või laps-naisest. Nad leinavad endist truud, häässüdamlikku, koduarmastavat ja meest austavat naist; või siis on neid lõõnud välja elust too õrnake – ühe armuke, teise ballide-daam ja kolmanda südamesõber . . ."

Advokaat süütas paberossi, mis tõusvas jutuhoos oli kustund ja jätkas näilise mõnuga, mil tal pieteetlik kuulaja.

„On oluline näiteks teada, kas naine tantsib moodsaid tanse. Moodne, seksuaalne tants on ... Vabandage, kui oleksin siin otsekohene, peaksite mind ropuks. Mida teha võib, sellest ei lubata alati kõnelda. Varem käsitleti kunstlikke armuelu lahendusvahendeid suguelu haigustena — mõtlen neid ülimoodsaid, üliiharuses tantsitavaid seksustantse.

Nüüd aga – täie elulikkuse tunnuseina. Moodne tants on kujunend sugulise läbikäimise esimeseks astmeks. Vallalised rahuldavad nende kaudu armastusetarbeid. Ja viimaste rahuldamine, kinnitatakse, olevat sama vajaline, nagu nälja ja janu.

Naise võitmisel pead rahuldama selle kõiki seni väljaarenend armuelu tarbeid. Ei ole halb kui mees, armund naisesse, vähemalt selle suhtes paneks end maksma Casanovana, Don Jua-

nina. Hoiad naist — tuleb teine ilmtingimata vahele. Naine otsib elu.

Armastus ainuüksi elamusena on kaotamas mõtte ja tunduks vaid meeleolutsemisena, mis pärandatud ebaelulistelt aegadelt.

Näeme siis, kuidas bioloogilis-füsioloogiline eluvaade on võidukäigul tantsude kaudu. Süda on võidetud. Seda mõnitavad iha ja kirg.

Võib olla on aegade kestes esinend vähe sääraselt võimsaid tegureid, kui seda on moodne tants. See peletas häbitunde mehe ja naise vahekorrast, mis on neitsilikkuse eeltingimuseks. Ent see kujundas ümber ka naise ning armastuse psühholoogia. Alles nüüd tegime leiduse, et Casanova polnud üksi mitte geniaalne seikleja, vaid ka geniaalne eluinimene ning viimase ideaalkuju.

Oleme ümbersündind. Meile on patt pühitsevam kui patutus. Patt on elu ja elulikkuse sümbol.

Inimene on otsekohesem ja vahest ka loomulikum, kui varemalt.

Ollakse valmis tunnistama, et tahame olla nagu noored mullikad ja värsid, kes armastavad häbenemata päikese käes rohelises heinas . . ."

„Idioot on muutund prohvetiks" — imestab Juhan, ja et on ka kõrtsi elu ideolooge.

36.

Aeg oli üle kesköö. Ainult üksikuid tukkus või jõi laudade taga. Ooberid tahtsid minna magama ja palusid härraseid teha lõppu. Ja kui advokaat lahkuda ei tahtnud, ta aidati välja vägivaldselt.

Jõudnud riietuda, advokaat hakkab kutsuma Juhanit enda poole. Laualt oli poetand ta paar pudelit tasku, mida siin näitas tähendades, et kodu võtame edasi ja jätkame juttu.

Juhanit hakkas huvitama ta eriskummaline, sõnakas ja jõhker lauanaaber. Ka ta ise polnud enam kaine. Ta on nõus.

Jõudnud välja, näevad, kuis mehi askeldub nende ees seisva auto ümber: kes istub sisse, kes kukub välja. Neist üks haarab advokaadi hõlmadest, et sõidame koos naiste poole... Viimane pöördub kohe nõus olles Juhani poole, et istume aga pääle.

„Ah, las sõidavad," arvab Juhan. „Lähme parem ise kahekesi." Advokaat oli ka sellega nõus. Teised liikusid kohalt, lauldes autos rõvedavõitu lorilaulu.

Teel advokaat käib pääle, et Juhan viiks ta preilide poole, nagu oli luband. Ja viimasel ei jäänud muud üle, kui ollagi juhtijaks.

Nad tulid ja asusid kloppima preili Vase akendele. Neid lasti lõpuks sisse.

Advokaat püüdis heita sees preilile laia nalja. Tükkis sellele lähedale, haaras käevartest ning ümbert ja tahtis preiliga siis laskuda voodile. Kuid preili vihastus, vabastas enese ja advokaat sai paar lööki näkku. Vabanedes preili pooleldi vihaselt, pooleldi abiotsivalt ja küsivalt vaatas Juhani otsa, et mis on meeste arus?

Advokaat asub ropendama, et kellele see end hoiab? Juhan püüdis seda küll takistada, kuid advokaat ei kuuland enam teisi. Preili sulges

kõrvad kätega ja nõudis, et mehed lahkuksid.

„Igat lirvat me ka ei külasta," tõusis nüüd advokaat ja lahkudes oli vihane Juhani pääle, et misjaoks on soetand see omale sääraseid õilsaid tutvusi?

Nüüd mindi aga advokaadi tuttava preili poole. See oli naisüliõpilane, nähtavasti värvikandja, sest tekkel seisis seinal voodi kohal, nagu varjates kinni kõike seda, mis tehti all.

See lasi sisse noormehed advokaadi lühema mangumise ja koputamise järele uksele. Nende tuppa tulles oli preili uuesti lipsand teki alla. Advokaat läks istus selle kõrvale voodi äärele, kõditas teki all preilit, kes tihkus vaid naerda. Siis kõneles kõditavaid lugusid ja anekdoote, mille puhul preili tõmbas teki üle pää. Kaldale oli säärane ümberkäimine uudne. Talle hakkas avanema ikka enam teine maailm, kus käsitleti elu teisiti, kui tema seda oli harjund nägema seni.

Ta ees avanes elu reaalsem pool. Seni oli viibind ta selle idealistlikumal küljel.

Juhan vaatas laual segipaisatud ülesvõtteid naiskorporatsiooni elust: noormeeste vastuvõtete, olengute, värvisaamiste jne. puhul. Advokaat oli pugend juba teki alla.

Täis-hommik oli juba väljas, kui lahkuti preilikorporandi poolt. See kartes, et majarahvas võiks tõusta üles, saatis nad tasa välja. Kuuldakse või nähakse meeste lahkumist tema poolt — siis saabuks skandaal tühjade juttude pärast!

37.

Mehed jõudsid advokaadi koju. Neid lasi

sisse noor, imeilus naine, kes nähtavasti oli ülal või oodand kogu öö ja näis seetõttu väsinuna. Sisse lasknud aga mehed, särahtusid ta silmad, elu lõi põskedesse ja ta näis helge neitsikujuna kirikupildilt.

„Minu naine," tutvustas advokaat. „Ja see — muu sõber isand Kallas, prokurör Kalda ja ohvitser Kalda vend. Oled ehk kuulnud neist?"

Naine vaatles aukartlikult Juhanit.

„Tunnen teie ema. See tähendab, tean teda, kuid isiklikult ei tunne. Kirikus ja palvemajas olen näinud teda sageli," tähendas tunduva lugupidamisega toonis proua.

„Minu naine on usklik," jätkas südamliku huumoriga advokaat, nagu vähe häbeneks seetõttu oma naist.

Juhan ei teadnud, mis vastata. Säärane naine sel joodikul! Ja veel usklik!

„Sa ootasid mind jälle ülal," algas advokaat. „On see siis halb?"

„Palusid muidugi, et pöörduksin ümber," jatkab advokaat.

„Miks ka mitte seda," tõsisena ja alandlikuna vastab naine.

„Nagu suur laps . . ." Ja advokaat südamlikuna ja imetlevana vaatles naist, nagu näeks seda esimest kord. „Kuid mina jään minaks. Seda ju tead. Aga ega sel teadmisel pole mõju. Usklikud inimesed on kord nii: neile ei saa teha selgeks lihtsamaid asju," pöördus advokaat nüüd Juhani poole.

„Ei, sa ei jää selleks, kes oled," meelitavalt

naervana kuid veenvana kinnitas naine. „Su elu ei ole õige elu. Kui Kristus aitab, kõik muutub."

„Õige või mitte õige elu... mis me sest kõneleme või teame." Advokaat laskus koduselt toolile, tõmmates seljast pinsaku.

„Nägin nägemust," tähendab tõsistudes naine väikese vaikuse järele.

„Tõesti!" imestab kaastundlikult mees.

„Palve ajal nägin Jumalat. Nagu rammestusin — ja siis ilmutas ta end. Tuli, käes karikas ja ulatas mulle. Jumal ise andis mulle armulauda. Ta käib kinnitamas inimesi."

Advokaat kehitas õlgu:

„Sind eluks minuga . . ."

„Seda ma ei mõelnud. Igaüks ta elus vajab kinnitamist.

Ma ei väsi palumast, et ta süda läheks lahti..."

„Ikka minu eest? Tänan." Advokaat toppis suitse. „Kuid siiski, paluda ei tuleks nõrkemisteni ja neis siis nägemusteni . . ."

Advokaat ulatas Juhanile paberossi ja süütas selle ka enesele.

Juhani hinge lõi ääretu kaas- ja halatsemistunne naise vastu. See aga naeratavail silmil vaatas kord Juhani, kord oma mehe otsa.

„On pühasid," jatkas kainena advokaat. „Ja nähtavasti nende seas sünnib veel imetegusid. Mu naise pahemal käevarrel, kui ta ärkas, püsis ristilöödu kujutus. Ta tundnud käel ka Kristuse naelahaavu."

Naise pilk muutus ülevaks ja pühalikuks, nagu sooviks vanduda, et öeldu on tõsi.

„Kuid mina ei usu Jumalat ega kuradit", lõpetas advokaat kindlalt, kuid vähe nukraltki.

„Ära teota, ära teota Jumalat," poolnuttes palub naine ja tuleb, laskub mehe kõrvale sohvale. „Jumal võiks sind see eest karistada. Tema teotamine on suur patt. Kui sa ei usu, ära kõnele siis Jumala asjust.

Kuid Jumal on hää, ta andestab. Jumal on pika meelega, ta kannatab kõik, kannatab enam kui meie.

Ja Kristuse veres on lunastatud kõikide eksimused . . ."

Advokaadi käsi õrnalt libises naise pääd ja põski mööda.

„Tee meile nüüd üles voodi. Oleme väsind."

„Voodi on valmis. Ma ise lähen kööki. Pesu pesta. Pole enam und."

Juhan tõusis püsti.

„Mina tänan. Minu eest ei tarvitse hoolitseda." Tal oli jube jääda siia edasi.

„Ei, palun, jääge juba!" tuli ta ette naine. „Kuhu teie veel! Ise väsind ja väljas pime. Olen rõõmus, et olete mu mehe sõpru ja et ta neid toob vahest ka koju." Teisel, vähe murdund toonil aga jätkab: „Meil pole enam ühiseid sõpru. Elame teineteisele täiesti vastaspoolsetes maailmades. Ja sellest kogu meie õnnetus — nagu mees kinnitab."

Naise silmad seda kõneledes olid sääraselt ilmsüütud ja avameelsed, et neid oli näha valus.

Juhan istus uuesti. Ta ei suutnud teha naise soovi vastaselt või täitmata jätta selle palvet.

„Vahest on meil veel midagi kapis?" küsib koduselt hääs tujus advokaat nüüd naiselt, olles rahuldatud, et viimane oskab kõnetada Juhanit.

„Vaevalt. Sa ju lõpetad ise hommikuti päävalus kõik, mida tood kaasa. Vahest siiski juhtumusi . . .?"

Naine läks, otsis kappides ja sahtlites, kuni tuli tagasi viinapudeli ja klaasidega. Siis läks kööki ja tuli säält külmade suupistetega. Nad istusid kolmekesi laua taha: naine, mees ja külaline. Äkki advokaat tõusis, haaras palitutaskudesse ja tiris välja neist veel paar poolikut pudelit lisaks.

„Või see ilus on, et juuakse? Kõiksugu halvad asjad tehakse viina mõjul. Ja teen isegi pattu, otsides seda välja," kõneles naine päältvaadates, kuidas mees Juhan Kaldaga jätkab võtmist.

„Aga sa palud ju andeks," naeratab mees.

„Kui ka sina seda teeksid."

Advokaat ja Juhan jõid. Neid jälgis kaasvõtlikult naine. Advokaadi põsed juba õhetusid. Ta muutus jälle sõnakaks ja lustlikuks. Ta algas:

„Jumal hävitas meie abieluõnne. Abielludes ollakse õnnelikud. Olime seda täiel määral. Ja miks ei peaks olema õnnelik säärase naisega..." Advokaat peatus, et silitada naise põski. See naeratas vastu hellalt ja südamlikult. „Kuid siis tema ärkas." Advokaadi hääl muutus vähe tõ-

sisemaks ja kuidagi kurvalt kahjatsevaks. „Ja meie leidsime endid ühel päeval teineteisele vaenulistes, lepitamatutes maailmades. Meie kaotasime üksteise. Meie õnn oli purunend. Meie elu omas uue suuna. Jumal tuli meie vahele...“

„Mina armastan sind endiselt,“ kinnitab naine veenvalt. „Kuid sa ei usu seda enam.“

„Usun, sest ma ise armastan sind samuti.“ Advokaat vaikis hetkeks. Siis küsib ootamatult:

„Kumba armastad sa enam, mind või Jumalat?“

„Jumalat ikka . . .“

Naise pilk püsis mehel, et on ju endastmõistetav, et Jumalat armastatakse üle kõige. Mees vaatas välja hajameelsena aknast. Siis pöördus ta Juhani poole vähe valus muige näol, nagu tähendades: kuulsid nüüd ise, selles on kõik: Jumalat armastab enam kui oma meest . . .

„Kui oleks lapsi, vahest ei märkaks me siis seda,“ jätkas naine, sest talle tundus, nagu oleks öelnud midagi, mis võib olla polnud sünnis.

Mees naeratas vaid tähendades sellele:

„Mine, säe valmis voodi. Silmad vajuvad juba kinni.“

Naine läks. Advokaat jätkas:

„Ta oli väga, väga armastusväärne. Võib olla on seda praegugi. Tema koht ei oleks vist minu kõrval. Kui ta ärkas, muutus ta pühaks. Oli võimatu läheneda talle siis veel kui naisele. Kuid olin mees, mitte munk pühaduse kõrval. Tarvitasin siis naisi tänavalt, sest mulle paistis, et antud korral on vähemalt kõige ausam kasu-

tada rahaga tasutavat armastust. Hiljemini hommikuti kodus siis häbenesin oma silmi. Magasin sohval, sest ei sõandand kasutada naisega enam üht voodit.

Siis sattus käe alla seltskonnadaame, iharaid noori tütarlapsi ja kiimalisi abielunaisi. Need ei vajandki võitmist, päälegi joobnud päi.

Kodus aga ahastasin kainestudes, nähes naist, mulle lahkeid silmi, ihu puhtust ja hingelist lapselikkust. Kuid minus meest oli juba võimata pidurdada. Võib olla pole ilus, et ma kõike seda tunnistan ise üles veel . . ."

Naine tuli tagasi ja teatas, et kõik on korras. Mehed tõusidki, et minna ja heita voodisse.

Juhanile tundus nii imelikuna jääda ööbima võõrsile. Kuid juba mõnd aega sisendus temast veendumus, et tuleb õppida harjuma igasuguste olukordadega.

Nad leidsid ees laia, pehme patjaderikka abieluvoodi ja heitsid magama koos sellesse.

„Ega te pahanda, ma ei tea veel teie nime," lausub Juhan voodis, tundes kohe, kuidas silmad vajumas ise kinni.

„Teate kindlasti, advokaat Naaris."

Juhan ei tahtnud uskuda oma kõrvu: Naaris, tuntumaid, paremaid ja kuulsamaid advokaate!

Juhanis senine mulje kaaslasest haihtus täielikult. Kuuldu oli üllatuslik. Siin ümbruses on nähtavasti kõik võimalik, lepib Juhan kuulduga, omal silmad juba kinni. Advokaat arutles edasi usust.

„Usku on siiski vaja," algas ta. „Usu ja

kiriku järele tunduv sisemine vajadus ongi nendolemasolu ainukeseks põhjuseks.

Inimene vajab kujutlust võimsamast ja kõrgemast, kui ta ise. Inimene ei kummardu teise inimese ette. Ennem kujutleb ta enesele siis Jumalat. Kuid kummarduda kellegi ees on ise semiseks tarveks.

Taevariik on vaimust vaestele, ütles Kristus. Teisal kordab ta, et ega tervetele pole arsti vaja. Nii kaua kui on siis vaimust vaeseid ja haigeid, see tähendab, õnnetuid, on usk ja õpetus taevariiki vajaline. Kui vaimuvaesusel ja õnnetusel oleks siin lõpp, ei oleks Kristusel eneselgi selle vastu, kui ta õpetus riigist säälpool elu, ehk taevariigist kaoks. Ta oleks ise siis kindlasti esimene, kes sellest loobub."

38.

Advokaat Naaris hommikul telefoneeris Kaldatele, et nende Juhan on tema pool ja et ei oleks põhjust olla mures selle pärast. Joodi siis kohvi. Advokaat saatis naise tooma poest likööri. Joodud seda koos, läksid mehed kohvikusse. Naaris seltsis siin kirjanik-kunstnikkudega, samuti ka Juhan. Ka Renate Siller nähtub siin Aleksiga.

Kohvikust seltskond siirdus jällegi kõrtsi. Kellelgi oli sünnipäev. Ja siis tuleb ju võtta põhjalikult.

Kui Juhan hilja õhtul koju tuli, ei kõnelnd temaga siin keegi. Ta ise leidis aga, et tal ei ole põhjust kõnelda samuti teistega ja heitis voodisse.

Nii kestis mõni päev: vaigiti, võõrastati ja nagu põgeneti üksteise eest näilise põhjuseta ja süüta.

Tänaval tulid vastu Juhanile Renate ja Aliis Sillerid. Aliis punastus, ise teadmata, millest. Ta punastus tahtmatult juba alati, kui kohtas Juhaniga. Renate jooksis Juhanile vastu, sõnades:

„Võtke mind ühes, kui lähete kohvikusse. Teie istute ja liigute viimasel ajal kirjanikkude-kunstnikkudega. Kas on küll huvitav ja seiklusrikas nende elu? Tahan saada nendega tuttavaks."

„Palun. Lähen sinna praegu," vastas noormees.

Aliis kõndis edasi. Ta pöördus kord veel tagasi, et kuhu jääb Renate. Kuid see lehvitas õele kätt, et mingu see üksi koju.

Renate osutus kohvikus soovitud lauanaabrina. Ta oli sõnakas, sädelev ja veetlev. Ta oma aastate pääle vaatamata juhtis laudkonnas juttu, suitsetas ja tegi pilkavaid märkusi kodanikutütarde kahesuguse moraali: vagatseva avaliku ning kõikelubava salajase, ja tõusikute kunstimõistmise üle.

Noormehi kiindus temasse. Juhan lokaalides kõneles vähe. Teda ei huvitand, ei haarand kaasa nähtavasti siinne ümbrus. Kohvikust koju tulles oli Renate veelgi lõbusam ja elavam.

„Võtke mind igale poole kaasa, kus liigute! Või olen ma ehk liialt pääletükkiv, ehk tüütan juba?"

Juhan naeratas sellele ükskõiksena, et temal ei või olla selle vastu midagi.

„Kas võtate mind ka kõrtsi?"

„Aga miks mitte."

„Mäletate veel, jätkab tõusvas hoos Renate, kui olime kõrtsis. Mul seisis kaua, kaua see meeles. Kas või täna . . ."

„Minugi poolest," oli noormees nõus. Nad määrasid õhtuks kellaaja, mil kohtama pidid maja ees tänaval.

Lubatud ajal Juhan ilmus tänavale. Oli haruldaselt halb ilm. Sadas lõrtsi, vihma ja rahet vaheldamisi. Juhan tänaval näeb: üks paar kõnnib edasi ja tagasi. Lähemale jõudes tuueb ühes Renate ja teises Leksi. Ka need tunnevad ta ära. Viimaste kõne on äge. Renate, märgand Juhani, jookseb selle juure üle tänava. Nad lahkuvad siit ühes, kuna Leks pöördub koju.

Nad jõudsid kõrtsi. See oli juba rahvast täis. Eriti täitus see halbadel õhtutel, mil avalduks otse nälg meelelahutuste ja lõbu järele.

Juhani ja Renatega liitus kohviku tuttavaid, mehi ja naisi. Renate tegi kaasa kõike: suitsetas, jõi ja tantsis. Esialgu Juhanit see riivas. Renate vaid naeris tähendades, et temas alles on tõsiverelist boheemlast. Alkohol jõudnud mõjuda, lõid lõkkele Renates eluihad. Ta käis tantsimas, sundis vaikima teisi oma teravmeelsusega ja haaras kaasa kõiki oma lõbususega.

39.

Uus, kõrtsi ümbrus vastava elufilosoofiaga mõjusid. Nii Renates kui Juhanis on saabund murrang. Neis koorub välja eluiha ja elunälg.

Narkoos, alkohol, lustlikud seiklused, anduma

veetlevad tantsud – neil kantuna ei võinudki see olla teisiti.

Kõrtsi närbuvas õhkkonnas, kus ammu lahkutud süütused, oli Renate selleks õieks, kes meelitas oma ümber karjana nii flirditsevaid noormehi kui kiimalisi vanupoisse ja naisemehi.

Renatet jatkus esialgu kõigile. Ta edvistas ühega, bravuuris teisega, tantsis kolmandaga ja teravmeelitses neljandaga.

Kiire ajaga aga Renate erilise usalduse võitis Juhani tuttav, ühe erootilise hulvaarilehe kaastööline noorhärra Klutt. Teatavasti toimetab bulvaarilehti igasugu kahtlast ollust. Siin toimetajate seas leidub vangimajade külastajaid ja muud säärast, kes ise hästi siis ka tunneb olukordi, millest lehes kirjutatakse. Erootiline bulvaarileht ent vajas vastavaid erootilisi toimetajaid, odavas naisvees seiklejaid erotomaane. Ja võime kinnitada, noorhärra Klutt vastas oma kutsele ja ülesandele. Ta oli ise üliõpilane. Elades ülikoolilinnas oli ühe väiksema, kõneldavalt karskegi korporatsiooni kandvam liider. Kuid siit heideti välja ta vilistlaste nõudel inkrimeerivate asjaolude tõttu.

Aastate mõõdudes ta võeti tagasi siia. Sest miks ei võiks vurleseid olla ühes korporatsioonis, kuid need on elus?

Noorhärra Klutt ei pääsend seltskonna ülemkihti. Ent ribevel alamkihi ja keskihi naiste juures oli tal siiski menu. Naise võitmiseks oli valind ta otsema tee: juba esimesel kohtamisel selle omamise kaudu. Ta riietus nooblilt — vastan-

dina meie tavalisele ajakirjanikule, kes väliselt teinekord vähe lohakaski, — kandis oktoobit, viimase moekarjatusena lipsu, viikidega pükse ja muid keksnoobel kavaleri tunnuseid.

Kuid iga naine näeb eel dekoratsiooni ja välimust. On siis ka mõistetav, miks Kluti käe alla neid sattus päästmatult.

Ta mustad, läikivad silmad piilusid ringi alati naiste seltskonnas ja ta väljaspoole pöördund paksud, brutaalsed ning iharad huuled andsid ära ta esimesel pilgul.

Ent tal oli looduse poolt annet osata vajutada tollele nupule, mis avab naise südame. Ja selleks nupuks pidas ta oma hästi äraproovitud, varem nimetatud meetodi.

Ta oskas kõnelda, naisi saata, neid lahkumisel suudelda. Tantsides mõistis naist suruda enda vastu ja tantsule anda seksuaalse andumise ilme. Kuid osutuski, et iga naine, kellega vaid jõudis ta luua seksuaalses ilmes vahekorda, kas või ainult tantsude kaudu – see muutus alluvaks ja armunuks. Ja ei olnud siis ka imestada, et Klutt naisi vägistaski. Vähemalt sääraseid üksikjuhtumeid oli seltskonnas teada.

Kord kõrtsis Juhan, märgates Renate tantsimas õnnelisena põrandal Klutiga, imestub ja otsustab viimase kõrvaldada preili tutvustest.

Renate tulnud lauda, Juhan tähendab talle, et säärase noorhärraga, kui ta tantsupartner, preilil ei tarvitseks tegeleda.

Sellele vastab vaid preili muiates:

„Eks vist igaüks ise tea, kellega ta tantsib."

Ja juba Klutt tulebki, et jälle viia preilit tantsima.

Nad tantsisid nii rea tantse. Juhanile näiliselt see ei meeldi, kuigi ta ei paneks tähelegi, kellega Renate tantsib.

Ühe tantsu lõppedes Juhan tõuseb aga, tuleb tantsu lõppedes seisma jäänud paari juure ja teatab, et tema lahkub, ja et ühes viib ka preili. Renate ei ole nõus. Tema tahtvat veel tantsida. Noormees võivat veel oodata. Juhan kordas veel, et tema lahkub ja saadab preili koju. Parajasti algas uus tantsumuusika. Ja Klutt, haarand käega Renate ümbert, et sellega Juhani eest tantsida ära, tähendab üleolevalt:

„Ma ise viin preili koju."

Juhan, kes varem oli võtnud Renate käe alt, ei lasknud lahti sellest ometigi. Paar ei pääsend paigast. Klutt võttis Juhani käest, et see preili omast vabastada. Kuid ta sai hoobi näkku ja prantsatas tantsijate sekka põrandale. Ooberid jooksid kohale. Juhan lükkas preili oma seljataha ootama jäädes Klutti. Kuid see tõusis ja tagasivaatamatult kadus rahva sekka.

Juhan ja Renate lahkusid kõrtsist. Noormees võttis auto. Seesistujad vaikivad. Oleks nagu võõrastustunne asunud nende vahele. Ent preili ei suuda lõpuni vaikida ja küsib hellalt-paluvalt:

„Teie olete ikka veel mu pääle pahane?"

Noormees vaatas preili otsa, kelle silmade naer otsis alandlikuna ja südamlikuna lepitust. Noormees vastas samuti naeratusega.

„Hoia nagu oma pruuti juhuslikkude õnneotsijate eest," tähendab mõne aja järele Juhan. Kuid enne kui see jõudis lõpetada lause, preili heitis käed noormehe kaela ümber ja suudles.

„Kallis . . ." kordas preili aegajalt sülelevate suudluste vahele.

40.

Juhani lasi sisse teenija, kes paukudes lükkas kinni enese taga ukse ja keeras söögituppa tulles siin kõik tuled põlema.

„Vahest ehk noorhärra on näljane . . . Võin ma katta laua?" küsib kelmikalt teenija.

„Ei, tänan. Sa näed välja täna paremana, kui et mind teenida." Ja noormees tuleb teenija juure ning lükkab selle eest lahti pesupääle kiirelt tõmmatud mantli. See ehmub, vabastab enese ja jookseb oma tuppa voodisse. Juhan tuleb järele. Preili on tõmmand enesele teki üle pää. Noormees tuleb istub voodi äärele, haarab ühe käega teenija ümbert, teisega asub kiskuma lahti riiete alt selle nägu.

„Jumal, Jumal," kordab see. „Jätke mu . . ." Ja teenija rabeleb vastu, kuidas suudab.

„Arvad, et ma ei tea, et sind külastab noormees," sosistab noormees. „Mis sa vigurdad."

Ja teenija muutubki taltsaks. Noormees vajub kogu kehaga nüüd ta voodisse, lükates eest ära vooditeki. Siis haarab ta pesuväel neiu ümbert, laskub sellele lähemale ja tunneb juba, kuidas väriseva naise suu otsib tema oma.

Saalis kostuvad sammud. Tähendab, keegi on ülal.

„Aga mis nüüd saab?" küsib teenija ja äkki pöörab noormehele selja.

Saalis tõmbas keegi tuld. Juhan tõusis voodist ja vaatas sisse siia. Saalis istus öökuues Hannes ja suitsetas. Samme kuuldes selja taga, hakkas pöörduma ta Juhani poole. See seda märgates lipsas oma tuppa ja heitis magama.

Hommikul ärgates saabus skandaal. Hannes, kui poegadest vanem, võttis käsile Juhani.

„Issand Jumal, mis on su arus? Seltsib igasugu lakekaussidega, magab nende juures öid, peksab kõrtsides ja koju tulles tükib teenija tuppa ning kohe selle voodisse! Kuid sääraste asjadega tegelejaid leiavad hiljem või varem rauad. Mees kannab otsas pääd, et sellega ka vahest mõelda! Selliste tegude eest korralik perekond viskab välja endast ebakõlbuliku liikme, et selle haiglus ei hakkaks külge ka teistele. Ise tööta..."

„See tähendab, teiste toita!" karjatas haavununa Juhan ja siis kordas:

„Ah, jätke mind rahule! Kas te ei näe, et ma ainult unustust otsin igasugustest olukordadest."

Hannes tegi teist asja. Leks oli kära algades kadund välja. Ja ema vaid naeratas kibedalt kord vaadates Juhanile, kord Hannesele. Sisse tuli teenija, ulatades härrastele igaühele ta posti. Juhanile ta ulatas mõne notari kirja. See jättis need avamata. Selletagi ta teadis, et juba mitu vekslit seisavad notari käes. Nende väljalunastamiseks ja pikendamiseks puudub aga silma-

pilgul jällegi raha. Ka tuleb tal võtta pikendusalkiri Hanneselt. Kuid ta tunneb, et selles meeleolus praegu ta ei suuda kõnelda vennaga. Ennem protestitagu kas või veksel.

Juhan leidis enese seni talle tudmatu raskuse, võlgade-korraldamise ees. Tal oli pankades varem väikseid võlgu. Kuid need olid sel määral väiksed, et korraliku palga juures nende korrashoid ei tulnud kõne allagi. Kuid viimasel ajal oli võlg kasvand mitmekordseks. Juhan heldel käel varematel aegadel laenas teistele. Nüüd tuli tal aga laenata enesel. Seda teha algul õnnestus tal hästi. Kuid niipea kui kuuldus, et Juhanil raskusi rahade alal, ja kui ta mitte alati täpsalt ei suutnud pidada antud sõna, muutus olukord. Oli isegi neid, kes otsekohe öelsid, et nad temale ei laena. Tavalisesti aga otsiti igasuguseid põhjusi ettekäändeiks keeldumisel.

Juhan saatis õiendama oma veksleid ühe kohvikusõbra. Kuid osutus, et sel omal samas pangas õiendada samuti palju veksleid, pikendusraha aga puudus. See õiendas ära omad vekslid Juhani rahaga hää lootuse pääle, et õnnestub hankida raha järgmisel päeval ja sellega korraldada teise omad, mil see veel võimalik. Kuid järgmisel päeval sel ei õnnestund saada raha ja Juhani veksleid protestiti. Siitpääle muutus pankade usaldus Juhani vastu. Asuti nõudma sisse kas tervelt või osaliselt võlgu, mida Juhan teha ei suutnud. Nüüd jooksis ta ringi, otsides ja laenates raha, mille tasumine jäi tulevaste aegade pääle.

41.

Palju on muutund kahe pere elus. Silvia ja Hannes, valmistudes ette endi perekonna-elule, on tõmbund tagasi seltskonnast. Neil pole huvi ega aega teiste vastu. Aliis muutub kogu aeg vaikivamaks ja rusutumaks. Ainult Renate tormitseb ja bravuurib veel. Ta kurameerib ja viibib ööseti väljas, tähelepanemata teiste manitsusi. Juhan, tunduks, on jõudnud olukorda, kus tuleb lasta minna kõike nii, kuidas läheb. Leks kasarmus treneerib noorsõdureid. Ta on võitnud nende austuse. Veel enam, teda armastataksegi ta korrektsuse, otsekohesuse ja iga ühe vastu huvitundmise tõttu. Kodus aga vaikib ta, nagu vaikides mööduvad kõik Kaldate õhtused perekoosistumised.

Juhanit küsitab endiselt ema, et millest see jälle mures?

„Ei tea isegi, millest."

Siis naeratleb ema, et küll tema siis mõistab. Eks ju Sillerite Aliisist mure. Ent Juhan raputab pääd, et ema eksib, et tema seisukord on väljaspool tavalisi mõisteid.

Sillerite Aliis tunneb, et temas sünnib midagi. Võiks öelda, ta põeb sisemist katsumise aega. Seni oli ta uskund, et sõprusest, austusest ja lugupidamisest mehe vastu on küllalt, et sellega abielluda. Kuid nüüd tunneb, et eluks on sellest vähe.

Ta tunded peigmehe vastu on haihtumas. Ta meeleldi ei saa kõneldagi enam nende pulma-

päevast. Viimati palub, et peigmees lahkuks, et võib olla lahus elades uuesti elustuvad need tunded, mis seni olnud ta südames lapsepõlvesõbra' vastu. Sellele ei jäägi üle muud kui sõita ära. Kuid lahkudes kinnitab see, et tuleb tagasi ja viib ära Aliisi selle koju oma mehe juure. Aliis naeratas häädsoovivalt vastuseks, et õnnestuks see.

42.

Juhan kohtas Aliisi ja Renatega tänaval. Renate jooksis üle tänava ta juure ja hüsteerilisena tunnistas, et tunneb end väga halvasti. Kodus nii õdede kui vanematega ei sobivat ta enam üldse. Ka Leks olevat nagu meelest ära, tüütavat ja ajavat taga teda nagu hullumeelne. Ta vajavat otse orgaaniliselt kas või kunstlikku unustust.

Juhan naeratas sellele, et kel siis parem.

„Läheksime täna koos kõrtsi. Kuid seda ei või. Sääl tekivad jälle skandaalid. Teie mind vist enam kaasa ei võtagi," jatkab preili.

„Kui soovite tulla, tulge. Mis minul selle vastu, kui see aga koduste pääle ei mõju veel halvemini . . ."

Ka Aliis tuli juure. Ulatand Juhanile käe, lõid õhetama ta paled.

„Kuidas elate?" küsib Aliis.

„Tänan," vastab noormees ametlikult. Ent samal ajal tunneb, kuidas Aliisi lähedalolek suudab mõjutada ta meeleolusid ja tõdesid.

„Ja teie . . .?"

Preili raputab vastuse asemel pääga, et temal pole midagi südamel, hääd ega halba.

„Mina teie seisukorras tunneksin teisiti . . .“

Preili kordas kinnastatud käega tagasitõrjuvaid liigutusi, võttis Renate käe alt ja nad ruttasidki edasi. Jõudnud kümmekond sammu edasi, Renate pöördub tagasi ja hõiskab:

„Kell kümme siis oodake mind all!“

Kell üksteist öösel Juhan ja Renate istusid juba kõrtsis. Ka Leks on siin. See tuleb muusika ajal ja palub preilit tantsima. See keeldub. Leks lahkus teiste ohvitserite-kaasvõitlejate lauda tusasena.

„Ma ei tantsi enam kellegagi, pääle teie.“

„Miks nii?“

„Teie ei mõista siis ikka veel, et mina teid armastan,“ lausub särahtavana Renate. Kuid Juhan seda kuuldes jäi nagu vaatama, nagu poleks kuuldu talle kaugeltki rõõmuks.

„Preili, teie naljatate. Seda, säärast vahekorda . . . poleks vaja. Mind, mind mitte . . .“

„Tean, teie armastate Aliisi. Kuid tema . . . on praegu nii rumalake . . . Kuid mine tea lõpuks, mis kellelegi hääks?

Armastaksite te mind — me jätaksime jalamaid selle sodise ja räpase ümbruse ja pisikesed inimesed, kes oma tundeid ja kannatusi mõõdavad nagu vürtspoodnikud. Kaoksime nende pehkind moraalist ja nii kitsast, kitsast armastuse mõistest. Teie saaksite isaks, mina emaks. Kasvataksin üles palju tütreid ja poegi . . .“

Mõlemad naersid. Siis lisas preili unistavalt:

„Oli vaid väike romaan,
Mis läheb mööda.
Surmahaavu seega ei lööda..."

Preili pää vajus hetkeks peaaegu noormehe rinnani. Juhan on võtnud selle käe ümbert.

Leks tuli paluma uuesti preilit tantsima. Ta ei suutnud kuidagi mõista, et preili keeldus temaga tantsimast. See näris ta südant ja enesetunnet. Nähes Renate ja Juhani idüllitsevat koosistumist pisarnaervate ja õnneliste nägudega, ta pöördus ümber juba eemalt, kuid ärritus ometi sel määral, et lahkus kõrtsist.

Hiljem kojusõidul Renate haaras Juhanist ja selle põsele suudeldes küsib:

„Armastada te ju end lubate . . .?"

43.

Oli pühapäeva õhtupoolik. Juhan, jalutades linna mööda, jõudis selle äärele. Siin liigub pätte, neid, kel elu pole õnnestund ja kes nüüd saadavad päevi halatsemisväärselt. Nende seas on isegi ülikoolilõpetajaid, endisi ärimehi, meremehi, sadama- ja muid töölisi. Nad magavad koos linnaäärsetes heinaküünides talveti, suveti aga liivaaukudes, metsades puude all, isegi puude otsas ja linnaveersete plankude äärtes. Nende seas on ka naisi. Nad toidavad endid pisikestest võimalikkudest äridest täiturul, juhtumisi teevad tööd, petavad endist rumalamaid ja vahest ka varastavad. Nad joovad polituri, niipea kui kogub ühiselt pudeli ostuks vajatav raha. Jäävad siis siiasamasse pleekima joobnutena päi-

kese kätte, habemed püsti, kratsides une ajal näruste riiete läbi rindu ja kõhtu, kus lopsakalt siginevad täid.

Juhan silmitses neid. Seda märgates üks salkkond pätte, kes lõpetas pudelist kollase vedeliku joomise, julgustus ja tuli ta juurde. Küsiti esiti suitsu. Juhan jagas tühjaks karbi paberosse. Siis küsiti talt raha. Juhan jagas neile seda jälle. Nüüd muutusid pätid eriti sõbralikuiks ja sõnakaiks. Nad kutsusid Juhanit endi kõrtsi, lubades teha „topkat." Jutustades oma elust igasugu kummalisi lugusid: seiklusi, õnne- ja suurpäevi, põimides jutustusse endi praeguse elu üle võlla nalja.

Juhan sammus edasi.

Ühest linnaäärsest majast hakkas vastu kostma laul. Juhan peatub, et kuulata. Temast mööda ruttab naiskuju.

„Keda teie siin oodate?" küsib proua Naaris õhetavate põskedega.

„Mina . . . ei kedagi," kogeleb Juhan. „Jalutasin niisama."

„Ruttan lugemisele. Kui julgeksin ja kui teie ei haavu, paluksin teid kaasa. Kuid noored tulevad harva sinna. Neil on teisi kohti, kus käiakse."

„Miks ei tule kaasa," vastab Juhan, „kui proua ainult võtab."

Proua vastas, et see rõõmustab väga teda ja nad hakkasidki kõrvuti minema. Inimesi tõttas rüsinal neile vastu. Proua Naaris haaras Juhani käevarrest, et mitte rahvamurrus jääda maha.

Juhan heitis pilgu sellele ja punastus, ise teadmata, mispärast.

„Kas teie ema ka tuleb?" küsib proua Naaris.

„Ei tea. Ta kõneleb vähe viimasel ajal minuga."

„Küll ta vist tuleb. Ta näib viimasel ajal tõsisemana kui varem . . ."

„Eks vist selleks oli ka põhjusi," arvab Juhan

Nad jõudsid palvemajasse. See oli abitu puuehitis, kuhu mahtus paarsada inimest. Palvemaja oli rahvast täis, pääasjalikult vanu naisi. Kuid ei puudund ka noori. Laulukoor laulis. Siis tõusis rahva ette lugija ja kõneles. Ta jutlustas missjonitööst Kristuse nimel nii sise- ja välismaadel, kuidas Jumala sõna kandubki kogu aeg ikka kaugemale ja sügavamale. Kuid samal ajal usust võõrdunute seas valevaim laotuvat jõulisemana ja pimestavamana kui varem. Kristuse kogudused püsivad edasi väiksetena. Kirikud ja palvemajad seisavad tühjad. Äravalitute hulk kahaneb, kelle seas Jumal ilmutab end tões, väes ja imetegudes. Maailm ei usu teda enam. On võimatu tahtagi enam seda maailma hulkadele teha selgeks. Ajalik tarkus on suurem meie tarkusest. Kuid Jumala õnnistus ja tõotus on meiega. Valevaim juhib väljas suuri hulki. Selle vaimu meelitused on magusad ja ta ise on võimas. Oleme jõudnud juba niikaugele, et alasti kiimalus ja lõbuiha peavad avalikult kõikide silme ees pidu ja pulmi. Ajalehed on täis vabasurma-sõnumeid, riigivarguste teateid

ja muid patte. Kuri on võidul. Ja sina, Isa, lubad ikka veel kõike seda? Kuid sina andsid õpetuse ja tõotuse rahvale. Rahvas aga ei rahuldu enam tõotusest. Rahvas elab Baalile tantsus, juues ja ulaelus. Su olemasolu enam ei usutagi, kuigi teed sa imetegusid. Mida kavatsed sina? Meie kardame, et sinu pikk meel võib lõppeda. Meie palume, oota veel. Võib olla pöördub kõik paremuse poole . . ."

Jälle lauldi. Pühalik ekstaatiline meeleolu tõusis. Palvetati põlvili põrandal. Saali nurkadest kuuldus ohkeid, hoigeid ja kisendusi Issanda nimel. Kui uuesti algas laul, tõusis üks noor neiu rahvast, peksis pääkohal käsi kokku ja kõneles võõrast keelt. Ta nägu hiilgas. Silmad olid tõstetud üles. Võis kindel olla, et ta midagi ei näe ega kuule, mis sünnib ümber.

Proua Naaris tähendas Juhanile: „See ärkas. Viimasel ajal juhtub seda siin harvemini, kuid juhtub siiski."

Ärgand neiu lähenes lugijate lauale rahva ette, ise kogu aeg vähe hüpates ja pekstes kokku käsi. Üldine laul muutus nüüd eriti tormiliseks. Neiu jõudis teiste ette põrandale ja hõljus laulu ajal pooleldi õhus, tundudes haruldaselt kergena, nagu polekski ta enam mateeriast. Ta ette juhtus harilik tool, sellest hüppas ta või kandus üle imeväärse kergusega.

Juhan nägi veel, kuidas proua Naaris laskus põlvili põrandale, sulgedes silmad. Kui ta need avas, avaldus neist ääretu lahkus, armsus ja õndsus.

Juhan tõusis ja lahkus. Tal hakkas õudne. Temale see elu ja vaim siin ning maailm osutusid liialt võõrate ja võõrastavatena.

Linnaäärel asub ka surnuaedu. Ühelt neist kostus monotoonne kaeblik laul. Sääl nähtavasti maeti.

Ta vastu ajas aga rida autosid, pääl valgetes kleitides preilid ja roosid rinnas noormehed. Pulmalised. Nende seas nähtus ka joobnuid. Noormehi räuskas ja lällutas joodikute laule. Nad kadusid. Ja jälle kostis monotoonne, nuttev, inisev surnumatjate laul surnuaialt.

Juhan seisatus.

„Ole kui aastatuhandete vahetusel. Seni on neid olnud äraarvamata palju. Ja siitpääle kestuvad need võib olla samuti äraarvamatudes arvudes. Ja siis see tühjus enne sündi ja pääle surma . . . Ringi: maetakse, peetakse pulmi ja kõneldakse palest palesse Issandaga . . . Ja tantsitakse ja prassitakse ja nutetakse ja sünnitatakse ning surrakse . . .“ Juhan pöördus kiirel sammul linnasüdamesse.

Kõledaimad on hommikud pääle õiseid pohmelusi, mil ülestõustes pää ja süda on kõigest tühjad. Elu tundub siis ääretult, otse valusalt realistlikuna. Ei ühtki illusiooni siis teki ajus, ei ühtki tunnet südames. Kuuled, kuidas kojanaine asub puhastama täistehtud hoovi. Keegi võtab kolinal vett kaevust. Hobusemees möödub kappade ja rataste mürinal majast, mille tõttu see väriseb.

Juhani hinge on asund hirm elu ees. See

annab tunda. Kord tunneb ta hirmu elu ees, siis jälle surma ees. Mõlemad on õudsed. Suurima lõbu ja naeru ajal võis lüüa äkki hinge talle hirm tühjalt elatava elu ja elule järgneva tühjuse ees.

44.

Juhan lamab voodis. Ei teata, kas tunneb ta end haigena või lebab niisama. Aleks on hoolimatult jäme ta vastu. Ta otse mõnitab Juhanit sõdurlikult. Ema siis noomib teda. Juhan aga ei reageeri millegile.

Hannes valmistub lahkumiseks kodust. Ta tahab asuda omaette, kuhu ei kostuks enam kahjatsusväärseid lahkhelisid kodust.

Ema on haige Juhani pärast. Ta kõik mõtted poega päästa välja, on nurjund.

„Ema, ära ilmaaegu tee omale muret . . ." palub Juhan.

Ema viimati tuli Sillerite poole enese vastutahtmist ja pöördus preilide Aliisi ning Renate poole, et need külastaksid võib olla neid ja . . .

Õed Sillerid mõistsid, mida proua Kallas soovis.

Aliis tuli alla ühel õhtul.

„Teie olete ikka veel voodis?" küsib ta Juhanilt.

See ei vasta. Vähe aja pärast aga tähendab:

„Teie külastate mind? Oleksin teile tänulik, kui mitte . . ." Siin katkestas aga jutu ja pöördus neiult silmad. Mõne aja pärast küsis uuesti:

„Kas ka teie leiate, et mind tuleb külastada, vahest ehk noomida ja endastmõistetavalt halatseda!?"

„Ei, seda mitte."

„Aga sel põhjusel oletegi ju siin."

„Teie olete haige."

„Vastupidi, olen liialt terve. Olen joonud, prassind, laaberdand, veetnud halbu öid sihiga, et ehk haigestun ja et ehk siis ei piina mind enam sääraselt teravselge tundelikkus ning taju. Kuid asjatult. Võib olla on kõik see mu iseloomu nõrkusest. Varem arvati, et olen raudse tahtejõuga. Nüüd osutub, et see oli eksitus. Võib olla on kõik see mu ärgand elunäljast, kuigi varem leiti, et olen väljaspool kõiksugu hädaohti, nagu munk. Tuleb välja, et kõik, milleks mind peeti ja mis minust oodeti, on olnud vaid eksitus."

„Mina võib olla olen nii paljus, kui mitte kõiges süüdi," tähendab preili.

„Ei, teie mitte, teie mitte," trööstib noormees.

„Siiski, olen teinud teile palju haiget."

„Võib olla. Seda juhtub elus. Kuid seda tehtakse tahtmatult", vastab kõigega lepitatult Juhan.

Preili silmel veeresid pisarad. Noormees naeratab preilile vastu:

„Armastasin teid palju, palju. Armastasin sääraselt, nagu suudetakse armastada elus kord. Ükskord armastatakse kõikvõimsalt. Armastasin teid. Ja pean tunnistama, te olite selle väärne. See teadmine tasub mu armastuse.

Ega teie ju polnud süüdlane, et ei võinud vastu armastada. Teie võib olla soovisitegi, et

armastaksite mind. Kuid armastust ei saa anda ega võtta."

Preili pää laskus Juhani pale vastu:

„Ma ei abiellu Innoga . . . Nüüd võib olla mina teid samuti . . ." silitab neiu noormehe juukseid. Kuid noormees kinnitab:

„Nüüd on hilja. Mina enam ei ole midagi. Kõik on minus varemeis."

„Aga teie võtate ju enese kokku!"

„Tunnen, pööripäev minu elus jääb tulemata. Ma ei suuda, ma ei jõua selle käiku enam murda, olen sel määral väliselt seotud kätest ja jalust..."

Preili tõusis ja jooksis ära kiirelt, et varjata silmele purskavaid pisaraid. Vähe aja pärast tuli alla Renate ja küsis Juhanilt äreva häälega:

„Mis siin juhtus? Aliis on meelest ära. Parajasti jõudis ta peigmees siia. Kuid Aliis ei taha seda teretadagi."

„Kahju noormehest," lausus rahulikuna Juhan ja endamisi jätkas:

„Pole kunagi mõelnud üldsusest, kas või kogu inimsoost. Ikka on mind huvitand üksik kaasinimene. Kuid kõik on nad ühesugused. Kõik sama halva liha ja nõrga südamega. Lastena isekad ja pahurad, noormeeste ja noornaistena patused ja õnnetud, ja vanadena korratakse — kõik oli tühja."

„Juhan, mis on teiega?" imestab Renate.

„Ma hakkan uskuma juba ka ise, et minuga pole kõik enam korras."

„Võib olla, ka minuga mitte," tähendas sellele tõsistudes preili.

„Tühja ka. Mis kõigest? Lased pää rindu – veel halvem. Täna tuleb siis vist jälle minna.. tervist parandama... Preili, kas tulete ühes?" küsib noormees, järsult muutund tooni.

„Ei, täna mitte."

Aleks tuli siia ja istus Renate kõrvale, sellele tähendades:

„Olete kaastundlik, preili."

„Kuid mitte igaühe vastu," vastas see.

„Tean. Minu vastu mitte. Olen kade Juhani pääle. Üks õde loobub oma mehest, teine..."

Renate hüppas püsti kuulist tabatud linnuna.

„Mida te ütlesite?!"

„Mida kuulsin kõrvaltoast."

„Sina kuulasid päält! See on kaabakl.s!" ajab üles enese Juhan voodist.

„Miks ei kõnelend te Aliisist seda mulle kohe?" pöördub Renate Juhani poole. See vaikis.

„Siis kõik on ju hästi. Kõik lõpeb ju hiljem või varem hästi," kordas vähe hüsteeritsevalt Renate, milles avaldus tema kibedus- ja valutunnet.

„Midagi pole hästi," kinnitab Juhan. „Täna joome ja tantsime, kuni tunneme endid ainult siis hetkeks hästi." Juhan tuli keskpõrandale.

„Sa oled õudne, Juhan!" karjatas Aleks.

„Mis eest?"

„Häbene end!"

„Teised häbenegu minu pärast, kui soovivad."

„Preili, olete nõus?"

„Mina olen ikka nõus."

„Juhan, sa ei tee seda. Ma takistan!"

„Eks katsu."

„Ma heidan su välja siit majast!"
Ema jooksis poegade vahele nuttes:
„Mis on juhtund meie perega? Issand Jumal, millega see veel lõpeb?"

45.

Silvia-Hannese pulmad lähenesid. Nende ettevalmistustööd omasid mõlema perekonna tähelepanu. Renate ning Juhan leidsid ometi viimati endid jäetud rahule. See tunne oli neile kõige armsam, mis nad võisid soovida.

Jõudsid kätte pulmad. Need peeti laupäeval. Piduvõõraste seas oli seltskonna nimekamaid esindajaid, kõrgemaid sõjaväelasi, kohtutegelasi, advokaate ja ei puudund ka mõni üliõpilane Kirik oli kogund rahvast täis laulatuse ajaks. Siit järgnes pulmasõit koju Kaldate poole. Üldine õhtusöök. Seltskond tegi kogu aeg „parajaid" napse ja joodi tutvuseks ja pruutpaari ning üksteise terviseks. Ja peagi oldi ülilõbusas jututujus.

Silvia on õnnelik, nagu seda pruut on tavalisesti. Ta näib kahvatuna enam kui harilikult, kuid see eest hingelisena, hellana ja siis ka ihaldatavanagi.

Pidutuju tõusis seda enam, mida kauemini istuti lauas. Lauldi „Palju aastaid" ja peeti lauakõnesid, mida loomulikult ei kuuland keegi.

Juhan vaatles venda Hannest. See on õnnelik, üliõnnelik. Ja Juhanis ärkas võimas soov olla ka seda. Mees, naine ja laps — need kolm... Mida veel soovida!

Juhani kõrval ühel pool istub Aliis, teisel pool Renate Aleksiga. Siis järgneb ema pruudi kõrval. Teiselpool pruudi vanemad. Nagu lai ühine pere — näivad nad kõrvaltvaatajale.

Juhani pilk peatub Aliisil, selle unelevail, sügavail silmil, õrnail huulil, selle kõrgetel rindadel — sel elujõulisel, värskel, hingelisel, hääl ja südamlikul naisel. Ja siin veelkord puhkes uue, suure tulena noormehes armastus.

Pulmalaud on joobnud. Selle tagant tõusti üles. Algas tants. Juhan viis tantsima Aliisi.

Aliis valges pruuttüdrukukleidis, ise mustasilmalisena ja mustajuukselisena mõjus särahtund amutsoonina, kes valmis hurmavuseks ja võitluseks. Juba kõneldi, et Juhan on segatud tema kihlusse, mis tühistatavat. Neid vaadeldi siis põrandal kui teist noorpaari, kelle pulmad saabuvad hiljem või varem. Ja kuidas nad üksteisega hästi sobivad! Sama silmavaade, kõndides tõmbuvad mõlemad vähe vimma. Mõlemad paksujuukselised. Teise sõnaga — jumalast loodud paar!

Juhan hakkas seletama endi järel teist tantsijapaari. Järeltantsiva preili valge kleit kandus ringi nagu õhus. Need ju Aleks Renatega. Juhani pilk satub kokku Renate omaga. Nad kõnelevad pilkudega. Renate naeratleb kibedalt ja alistuvalt. Ta pää vajub Aleksi rinnale, nagu laseks enesega sündida kõike, mis soovivad teised.

Tantsult tulles istuti uuesti lauda.

„Te pole minuga veel joonudki terviseks!" ulatab Renate oma klaasi Juhani ette.

„On see võimalik?!"

„Joon teiega kestva sõpruse terviseks!" preili tõstab klaasi.

„Pulmalaua taga tõotatakse seda," tähendab noormees.

Klaas Renate käes värises ja viina loksus laudlinale.

„Klaas hakkabki voolama üle sääraselt tõsise sõprusjoomise puhul," naljatab preili sääljuures.

„Võiksid vähem teisi tervitada," teeb Aliis õele märkuse.

Seda kuuldes Renate kallab omale täis uue klaasi ja joob ka selle kohe. Aliis kehitas vähe õlgu, et tütarlapsega pole midagi hakata pääle.

Juhan ent vaibus mõtteisse.

„Nende, Kaldate, perekond elab üle suursündmust. Isal, emal võis olla neid omal ajal: nende abiellumine, siis laste ristsed. Kuid nende, laste mälestuse kestes vahest ainuma suursündmusena oli isa surm. Siis muutus järsult kõik. Ema asus kasvatama kooliskäijaid poegi. Poistel enestel tuli olla endi eest igalpool väljas. Nad pidid ise leidma igaüks oma tee, omal käel õppima ülikoolis ja leidma ameteid.

Neil oli õnne. Kõik õnnestus, mida nad alustasid. Kuulus, vana Kaldate sugu näisid edasi kandmas väärikad võsud. Nende perekonnas polnud üldse lahkhelisid. Armastati vastamisi. Nad olid eeskujuks nii edasijõudmises kui ülalpidamises. Aga see perekonna hää kaitsevaim nähtavasti on lahkund . . .

Juhan heidab pilgu emale. See vaatleb pidu-

lisi ja naeratleb. Juhanil on hää meel: ammu, ammu polnud näinud ta naervana enam ema. Juhani pilk kandub õnnelikule Hannesele. Kuid see ei pea teda ju enam tähelepanuväärsekski. Ta pilk kandub edasi Aleksile. See vihkab teda otse ääretult.

Ja kõige põhjus, kõige halva juur on tema, Juhan, tema, kellelt loodeti, et suudab korda saata seda, mis seni pole suutnud ükski Kaldatest. Vennad tema kõrval tundusid ainult püsivate tuupijate ja edasitrügijatena. Mis temale õnnestus mängides, nõudis teistelt jõupingutusi. Mis tema lahendas tõsiselt, sellel higistasid teised väsides.

„Tervit! Mõtlemine teeb pää halliks!" hõikab Renate Juhanile, tõstes klaasi.

„Ei, mõtlemisel langevad juuksed üldse päääst," naeratab noormees ja lisab juure:

„Olgu siis, tervit! Elagu lust ja rõõm!" Samal ajal aga lõikus omal sees sääraselt halatsev enesetunne, et kas või asu jooma piirepidamatult.

„Aliis, sina nähtavasti mõjud igavalt. Luba, ma istun Juhani kõrvale," pöördus Renate siia, varjates Aliisi seljaga. Aliis võttis aga Juhani käe alt ja nad lahkusid lauast ning tulid väiksemasse kõrvalruumi.

Aliis on joobund kõigest: õe õnnest, pulmapeo mürast, kirevast valgusest, viinast ja ta kõrval noormehest. Ta peig, ta lapsepõlvesõber on unustatud. Juhan on talle palju lähemal, kui see.

Kord saabub silmapilk, mil otsustakse ette kogu elu kesteks, mil kõneleb süda üle mõistusest.

Juhani käsi haarab Aliisi käe. Mõlemate südamed lööväd valjult.

„Juhan, mida te jälle teete?" naeratleb preili Noormees ei vasta. Ta laskub preili vastu. See toetub leppivana, õnnelisena, ja kui lubate, äraseletatud naeratusega noormehele.

Kuid samal ajal Juhani hinge vaevab tunne, et ta armastuses laieneb kogu aeg mõru. See löödi siis, mil ta äraheideti, mil Aliis kihlas enese teisega. Ja see mõru kogu aeg paisub ta varjatud õnnetustundeis ja ulaelus. Juhan teab, et võiks end võltsida, võiks selle salata maha. Kuid olematuks teha seda on võimata. Ta annaks praegu kõik, et seda hingest kõrvaldada.

„Kui imelik," kordab ta endamisi. „Nüüd võiks siis olla kõik korras . . . Naine on tulnud tagasi . . . Aga mehe südames too romantiline, või isegi sentimentaalne haav sööb armastuse . . ."

Laua tagant tõusti. Renate ilmus uksele, nagu jälgides siinistujaid.

„Lähme meile üles," tähendab Juhanile Aliis. „Mängin teile . . . Pole ammu enam laulnud. Kuid täna mängiksin unelaule . . ."

Nad tõusevad seepääle ja määravad veerandtunni järele kohtamise eestuppa, et säält lahkuda koos.

Juhanit paluti telefoni juure. Advokaat Naaris helistas kõrtsist. See soovis pulmatuju.

„Ollakse sääl lõbusad?" küsib Juhan.

„Endastmõistetavalt! Rahvast marudasti. Ja kõik juba pehmed. Tants laudade vahel täies hoos!"

„Siis nägemiseni!“ hõiskab Juhan telefonitorusse.

Lubatud ajal Aliis ootab eestoas välisukse ees. Ta ootab veerandtunni kauem, kui seda oli lubanud. Ootab kuni halb hakkab. Kuid Juhan jäi tulemata. Aliis tõusis siis üksi üles.

Ta koorib end siis naerdes ja nuttes lahti ning vajub patjadesse.

„Ja täna oli nii õnneline . . . nii eriline tunne, nagu saabuks seninägematut . . . Ja mina rõõmustusin juba ette . . . Oh, mis jaoks ma end ehtisin!“

46.

Advokaat Naaris ei petnud. Kõrtsis kihas elu. Seltskondlikkude tantsude vahele esineti kabaree-numbritega. Esimesena esines meie tuntud teatri-tenor, kes, vastollu sattudes teatrijuhatusega, säält lahkus. Välimuselt noobel, esinemiselt kõiki võitev — laulis ta siin unistuslikust armastusest, mehe-naise teineteise leidmisest, armastuse õnnest, truudusest — ja varajasest surmast. Ta laulu ajal vaikis kõrtsi tavaline lärm. Joobnute hingede tagamaadelt laul kajas vastu, pani sääl liikvele tundeköbekesi ja äratas vanemais kuulajais mälestusi vanadest häädest aegadest.

„Ah kui sentimentaalne!“ kordas tõusikulauas ema-isa kõrval alles keskkooli lõpetand tütar. „Ja sääraseid asju lubatakse laulda ning kannatakse kuulda! . .“

Ema vehkis ninarätikuga, et tütar vaikigu ja pühkis kogu lauluaja põskedelt pisaraid.

„Sööb südant, sööb, kinnitan teile. Valu lööb hinge, lõikab nagu noaga. Kõik tuleb meelde."

„Papa, kas mammi ei näe praegul veidrana? Milline blamaash! pisarduda kõrtsis ühe laulu puhul . . ."

„Südametu, hingetu niisugune!" tõreles ema tütart.

„Ah, mammi, jäta juba," aitas tütart isa, sest tal hakkas hirm, kas ta naisele pähe ei lõõnud jälle selle noorusearmastus ja too eriskummaline noormees, kellelt ta üle võttis selle pruudi.

Järgmise numbrina esines tantsijapaar. Väike, peaaegu alasti, valuliselt unistaja silmadega preili, hommikumaa rõivis toorete, loomalikult veidrate näojoontega partneriga ilmus laudade vahele. Algas nende hommikumaine tants, mis osutus loomulikult erootilisena. Sülelemise, paljadest säärtest kandmise, jalgade ülepää loopimise ja naist põrandale seljakile surumise momendid esinesid ses tavalistena.

Kui lauljanna Juhani kohale jõudis, naeratas see valuliselt unistavate silmadega ja pilgutas silma. Noormees naeratas vastu. Mõlemile tuli meele nähtavasti ühiseid seiklusi.

Naaris ulatas õlut. Kuid Juhan tõmbas välja taskust pulmalaualt kaasavõetud likööripudeli, mis vastu lauas võeti üldise tänuga.

Naarisele tundus nagu kohusena, sattudes kokku Juhaniga, võõrutada seda südamearmastusest, kõneldes viimasest kui ainult sugupoolte ihade rahuldamisest ning mehest ja naisest tavalisesti kui iharatest loomadest.

„Naise võidab võistlejatest see, kes selle seksuaalsusele pääseb kõige enne kõige lähemale," algab ta täna.

Säärane kõrtsilik elumõistmine algul tundus Juhanile uudisena ja vastikuna, kuid mõjus omeligi reaalsena ja tundus isegi elulisena.

Naaris jätkas: „Kui mees lööb üle aisa ja on liiderlik, teda võib sellest ära harjutada, või ta loobub sellest ise nii pea, kui armub. Naine aga ei loobu kunagi oma harjund elust. Ka suurim lits ei tunnista, et tema on langend. Naise enda arusaamise järele igal puhul elab ta ainult loomulikku ja õiget elu. Sest naisel ei ole psühholoogiat, mis piiritleks lubatu lubamatust. Ega vist põhjuseta juutide piiblis naine pole jäetud ilma hingeta. Temal on vaid hästi või täiuslikult välja arenend üks — sugumeel. Naise hingeelu vormib ta suguelu. Tema võitmiseks ja kinnihoidmiseks on ainus tee — pead olema suuremate ebavooruste ja pattudega, kui see ise. Kui sinu truudusetus ületab tema oma — alles siis muutub ta taltsaks. On sinu iha tema omast suurem — siis muutub ta armukadedaks ja armub mehesse põhjalikult.

Mehelikkude omaduste: mehisuse, suursugususe, hingelikkuse, vastupidavuse, õilsuse ja truudusega ei võideta enam naist. Selle võidu määravad nüüd naiselikud omadused: truudusetus, vale, autus, hoolimatus, jõhkrus ja petmine. Meister viimastes on kaasaja armuasjades elulisem tüüp. Iga mees tahtes-tahtmata peab olema Casanova. Kristus oli geenius usu alal, Napoleon sõjatea-

duses, Goete kirjanduses, armuelu alal Casanova. Ja juba eelkõnelust peaks olema selge, miks naine praegu mehe ideaaliks peab alateadlikult Casanovat."

Juhanit ei üllata Naarise elumõistmine. Talle isegi on see juba kuidagi etteteada ja siis ka vastik. Seda enam veel, et selle jõhkram pool hakkab tunduma talle õigenagi.

„Ja siin," jätkas Naaris isalikul toonil, „juhtub kahjuks teinegi kord, et ei osata suhtuda esialgu õieti ellu." Naaris vaatis Juhani otsa. Viimasel tuli mõista, et nüüd kõneldakse temale.

„On neid, ja neid on palju, kes oma õilsa südame ohvrid. Võites naist südamega – ei rahulda viimane ainuüksi sellest enam ja lahkub teisega, kes käsitab teda elulisemalt. Püüavad aga esimesed olla siis ka ise elumehed — ei peatu nad kunagi naise juures kauemaks, kelle nad kord omand. Omatud naine muutub talle kohe otse vastikuks."

Juhan naeratas. Ta pidi tunnistama, Naaris oli mõistnud teda päris hästi. Juhanile hakkas silma teiste seas ajakirjanik Klutt.

„Ideaalne meie aja meestüüp! On brutaalne, ebakultuurne, harimatu, pinnapäälne, ent sääljuures väliselt ilusti poleeritud — ja naisele siis ka see, kes ta suudab võtta kindlalt, sest tal on kõik ükskõik. Ja just viimase, mehe hoolimatuse tõttu tunneb naine end väiksena ja võidetuna selle poolt.

Kui noorsugu kasvatatakse sportlikult-kehaliselt tugevana, hingelaadilt optimistlikuna, vaimu

ja südame voorusteta — brutaalses tänapäevas osutuvad päälegi vaid nõrkusteks sentimentaalsus, naiivsus, eluvõõrsus ja ebaelulisus – siin on siis endastmõistetav, et armastuse asemel koorub välja seksuaalsus. Sõpruse asemel mehenaise vahekordis püsib kuramaash või flirt. Tunnete asemel seksuaalne kõdi. Ja südame asemel . . ."

Juhan vihkab toda ideaalset sugupoolist meest, õigem, mees-litsi. Vihkab teda südamete, õilsate vahekordade ja hingepoolse erootika nimel. Samal ajal on tal aga omal tunne, et see noormees ja Naaris on praegu eluvõitjad. Nad võivad triumfeeridagi. Kuid tuleb aeg, ja see ei jää tulemata, kui Juhan lööb välja need, kui võidavad tema ja tema maailm uuesti . . .

Juhan vihkas, kuid teatud mõttes isegi kadetses ja imetles Klutti. Ja ilma et teine seda aimaks, üksisilmi vaatles ajakirjanikku kui eriskummalist kaasaja karakteerselt esindavat eset.

Võis möödund olla juba siin paar tundi. Juhan jääb uniseks. Kuid Naaris räuskab edasi, kõneleb kõrvallaudkondadega, plaksutab järeljätmatult tantsijannale selle numbrite lõppedes ja laulab kaasa orkestrile kõikjal tuntuid pisar-hingelisi schlaagereid. Ses kõrtsis üks suurem loosh on eesriietega. Sääl taga kuuldavasti lõbutses suurem seltskond. Juba hakatakse säält käimas tantsimas. Nähtavasti üliõpilaste segalaudkond. Ollakse säält tulles joobnud. Paarid põrandale ilmudes, üle rindade värvilindid, püsti jalapääl kisuvad üksteist ligi ja ei saa paigast,

öötsudes muusikataktis joobnult mehhaaniliselt vastamisi.

Naarisest tahtis mööduda noormees. Kuid Naaris peatab selle. Noormees tuli siia lauda.

Juhani silmad kiskusid kinni. Lauda tulnud noormees hakkab kõnelema.

„Kõik on läbi. Enam miskit pole jäänud üle."

Noormees jatkab, surudes pää käte vahele.

„Ainult kahju on emast, ah kui kahju! Kuid enam pole midagi parata. Täna võltsisin allkirju ja tõin pangast välja sadatuhat. Homme istun rongile ja sõidan ära. Mind ei nähta enam kunagi." Noormees pühkis pisaraid ja jõi.

Naaris naeratades lõi käega:

„Sa fantaseerid."

„Ei, jumala eest, seda mitte. Olen joonud järgimööda juba mitu päeva. Süda ei anna järele. Sa vist oled ehk kuulnud, et mu arvepidamistes kinnitusseltsis on ühte-teist korrast ära. Panga võlgasid suutsin seni hoida vaevalt korras. Läksin kodu ja tunnistasin isale, et vajan suurema summa enda päästmiseks. Kuid kust see võtab?

Jäi valida kolmest üht: kas lasta end maha või minna vangi, või siis põgeneda. Valisin loomulikult kõige kergema väljapääsu: põgenemise. Kuid tühja kätega ei pääse Riigagi. Siis võltsisin vekslile allkirjad. Kaalusin enne kaua. Kuid teist teed ei jäänud üle."

Jälle jõi lühikene, poisikeseohtu blond noormees ja omal pa'gel veeres pisaraid. Siis jutustas ta oma ärapõgenemise kava.

Juhan avas silmad. Naaris vaatas selle otsa, sõnades:

„Teie ei kuulnud midagi, eks."

Noormees tuli, surus oma käe Juhani kätte. Ta ei püsind aga siin lauas nagu mujalgi ja tõusis, jättes jumalaga.

„Kui kõik nii, kui kõik õige," kõneles Naaris, hoides noormehe kätt, „siis — Jumal sinuga! Seni on siis läinud halvasti, väga halvasti. Aga — elu võiks olla veel ees!"

„Kas sina mõistad mind?" küsib noormees. „Sina tunned mind kõik aeg. Kõik, kõik on kujunend paratamatult . . ." Noormees kõneles seda näilise ja tunduva valuga.

„Mina mõistan sind. Ole kindel, ma mõistan sind," kinnitas Naaris.

„Tänan. Oleks veel ühte-teist . . . Aga milleks veel seda. Nii siis — hästi!" Noormees surus uuesti tugevasti Juhani kätt ja siis kadus kõrtsist hoopis. Juhan ei osand võtta seisukohta.

See oli ju siis üks neist riigivarastest, vekslivõltsijatest, suurpetturitest . . . Kuid nutva poisikesena, kel ema veel kõige kallim . . .

Mõni päev hiljem kirjutasidki ajalehed uuest vekslivõltsijast, kes seni tabamata.

47.

Juhan näeb jälle ainuüksi ajakirjanik Klutti. Ta laseb paluda selle viimati endi lauda. See tulebki. Tuleb mehiselt ja kindlalt üle põranda, et vaadaku kõik teda! Kõikide silmad seisku temal! Teda võidaks veel lüüa. Ta võib kuk-

kuda põrandale. Kuid ta tõuseb säält üles, jookseb ära ja ajab uuesti rinna ette sääl, kus hoobid temani enam ei ulatu.

Kunagi olevat olnud ratsaväe ohvitser daamide lemmikuks. Kuid see on juba ammu lõõdud välja. Nüüd näeb välja too võitja-lemmik hoopis teisiti.

„Vabandage, ega te kavatse mõningaid pöörasusi?" jääb ajakirjanik küsivalt aupaklikusse kaugusse.

„Rahustuge, teiega mitte. Istuge."

„Kuid teil peetakse ju pulmi," pöördub ta, maha istund, Juhani poole. „Millest see, et säält puudute?"

„Kust teate teie kõike seda?"

„Ajakirjanik — ja tohiks olla midagi, mis see ei tea. Preili Renate kõneles sellest," puurib Klutt nende sõnade juures Juhanile silma.

Juhan naeratas. Osutus tõeks ta arvamine, et preili just nüüd on selle noormehega lähedamas vahekorras, kui varem. On ju nii, et kui tahad kedagi eemaldada naisest, neid sellega ainult lähendad. Juhan endamisi pidi tunnistama, et pole talitand õieti oma sihi saavutamisel, et on siin põhjalikult eksind naise psühholoogia vastu, mille tõttu soovitu asemel saabus vaid vastupidine.

„Meeldib teile preili Renate?" küsib Juhan.

„Jah. Enam kui paljud teised. Ta on igatpidi lopsakas."

„Seda teie näete enne kõike," ironiseeris Juhan.

„Mis nähtav, on kindlasti väga oluline. Tunnistate ise kindlasti sama. Kuid preili Renate on ka sisemiselt väga kooskõlas välimusega. Lopsaka, elurikka naise saaks . . ."

„Jätke. Mind ei huvita teie arvamine siin," sõnas Juhan. „Ma kutsun ta siis siia. Teie soovite seda?"

„Võin teile ette ütelda, et selle eest tänan. Kas ma aga eriliselt soovin, et ta siia kutsutaks? — Siiski, palun."

Juhan helistas koju, lasi Renate kutsuda telefoni juure ja andis edasi sellele kutse kõrtsi.

Preilile meeldisid ootamatud seiklused. Päälegi kutsub ju Juhan. Ta on nõus. Ei luba aga tulla enesele vastu. Teda võidaks jälgida. Üksi tulles ei ärata ta kadumine aga üldse tähelepanu.

Ei mööödund poolt tundigi kui preili oli juba kohal. Nähes Juhanit Klutiga ühise laua taga, veidi imestas, et mis vahepääl on juhtund, et noormehed on saanud sõpradeks. See näiline tõsiasi aga rõõmustas teda. Ta tuli ja rõõmsamana kui kunagi istus täna siia lauda.

Kodunt väljatulles oli hakand valutama ta süda. Millest, ei mõistnud ega teadnud ta ise. Poolel teel tahtis ta kord juba pöörduda tagasi. Kuid maha istudes siia laua taha, oli valu pühitud iseenesest. Vastupidi, ta tunneb, kuis ikka enam ja enam hakkab tal hää.

Oli kaunis hilja. Laudkonnaga on vahepääl seltsind uusi tegealsi. Ka tantsijanna on nende seas. Selle oletatavasti tõi siia Naaris. Kuid tantsijanna edvistab Juhaniga.

„Viige terviseid minu poolt oma vennale," kõneleb tantsijanna.

„Minu vend, too tubli meesterahvas peab praegu pulmi."

„Kas tõesti! Sellest õnnetusest ei möödu ka meestest targemadki!" naerab tantsijanna. „Aga te tulete koos kahekesi mind veel vaatama . . ."

„Ei tea. Vend on ju nüüd õnnelik. Peab mesinädalaid."

Sellele naeris tantsijanna valjult.

„Härra Naaris veetis kunagi ka oma mesinädalaid, kuid nüüd ajab ligi hullemini kui poissmehi."

„Mis?! Kas keegi julgeb puudutada minu naist?" ajab enese sirgu Naaris. „Seda mitte! Palun minu naist mitte! Selle kutsun ma välja ja löön nässu. Mitte metsa . . . ei, siiasamasse foajeesse – ja lükkan pähe isa Kreutzvaldi marmorkuju, mis üles pandud . . ."

Seltskond naeris, kuigi Naarisel oli tõsi taga. Hetk hiljem tuli aga ja nihutas teinepoole tantsijanna kõrvale ja vägisi kippus publiku ees seda alt nipeldama.

„Mis oleks, kui teie minu kosiksite?" pöördus tantsijanna Juhani poole.

„Mis siis. Naerda rahvas saaks."

„Ja juua saaks!" aitas Naaris, omal käed ei anna rahu, vaid puudutavad nii ja teisiti tantsijannat kord siit, kord teisalt.

„Selle pääle jõid vanad eestlased!" Jõid kõik. Klutt hoiab oma käes Renate kätt, silitab seda

ja suudleb selle sõrmi, elumehelikult sääljuures naeratades.

Jõudis kellaaeg, mil paluti võõraid lahkuda. polnud midagi parata, tuli lahkuda. Joriseti vastu ja sõimati vabariigi korda, kus puududa vabadus. Kuid tasahiljukesi tilguti siiski välja kõrtsist.

Meie seltskond pistis tasku laualt kõik pooleli joodud pudelid. Ajakirjanik pani ette kõigile sõita tema poole. Nii ka tehti. Siin võeti edasi.

Paarid võtsid endile kohad voodile ja sohvale.

Hommikul südame pööritus ajas üles Juhani. Ta tõstab pää, kuid valu lööb sellesse. Ta märkab, et magab lahtiriietatud naise kõrval. Kes on see? Kus viibib ta praegu?

Vastasvoodist tekiääre alt paistab samuti naise pää. Tekk vajub allapoole, koorub välja pesuväel naine. Selle õlad ja rinnad olid paljad. Selle ümbert hoiab mehe käsi. Siis tuli Juhanile kõik meelde: Renate Klutiga . . . ja tema kõrval tantsijanna.

Kuuldus läkastamist. Juhan tõstab pää: põrandal maas magades advokaat Naaris oksendas.

48.

Tõusti üles. Preilidele ulatati nende riided tekkide alla. Need riietusid sääl. Siis võeti pääle pääparandust. Preilid keetsid kohvi. Ja näiline kassiahastus ning häbenev-võõrastus ülestõusmise järele kõige puhul, mis öösi tehtud, oli möödas.

Seltskond lahkus. Juhan viis ära Renate. Neid tuli saatma paraadukseni Klutt. Koridori jõudes pöördus ajakirjaniku poole Juhan, tähendades äkki vihaselt:

„Meie näeme üksteist veel!" Juhanis puhkes korraga ääretu vihahoog Kluti vastu, nähes enese kõrval siniste silmaalustega kahvatut Renatet. Kuid Juhanis polnud jõudu, et teisiti avalduda.

Teel istusid Juhan ja Renate autosse. Neil polnud juttu. Neiu puuderdas end teel ja värvis huuli. Ja puudri all helesinised silmaalused ei paistnudki seda enam. Renate nägi välja värskes õhus veidikese viibimise järele jälle vererikkana.

Pulmamajja jõudes poetusid nad teiste sekka. Siin pesti silmi, askelduti. Saalist kuuldus grammofoni-mäng. Jõudnud siia, tuli nende juure Aleks tõsisemana kui muidu. Ta käsi oli peatuma jäänud ta revolvrivööl.

Renate haaras ta käealt ja noormehele ühteteist naervana vidistades viis Leksi grammofoni juure, pani pääle valsi ja selle helidel keerutasidki nad juba põrandal.

„Kuidas ta juba tunneb mehi ja oskab neid taltsutada!" vaatas neid järel Juhan ja läks siis olengu tuppa joojate sekka.

Alles lõunasöögiks Aliis tuli alla. Ta ei seltsind kellegagi ega lasknud kedagi seltsida enesega. Ta möödus Juhanist seda nägemata ja lauas istus ema kõrvale. Renate magas ülal.

Kui hiljem tants algas, tuli Aliis Juhani juure:

„Ainult paariks sõnaks. Oli teiega öösel Renate?"

Juhan vaikis vastuse asemel.

„Meie teame juba seda, et olite koos. Renate tuli teile järele kõrtsi. Kuid kus saatsite mööda

hommikupoolse ööst? Tahan loota, et mitte õde skompromiteerivalt . . ."

„Jumal hoia! Kuis tulete säärastele mõtetele?"

„Renate ei tea, mis ta teeb. Ta põeb . . ." Siin pidi Aliis katkestama jutu, kuid jätkas siiski. „Teie vabandate mu avameelsust. Ma ei saa praegu teisiti. Renate põeb noorsoo moodsat haigust — liigse vererikkuse ja elulikkuse tõttu. Temaga on nüüd kõik võimalik, kui mitte kõik möödapääsematu. Temas on puhkend isesugune otsiv, püüdev, kõigest kinnihaarav ohjeldumata närv . . ."

Juhan lükkas käega üle pää. Ta südamevalu, mis vahepääl oli haihtund, ärkas uuesti.

„Kuis oleks kena," jätkas Aliis, „kui Renate nüüd leiaks noormehe, kes teda mõistaks, austaks ja hoiaks . . . Või kui ta ise armuks . . . Siis oleks ta päästetud." Aliis naeratas ise sääljuures veidi. „Näete, kõnelen nagu elukogend ema . . ."

Juhani hinge lõi uuesti vihahoog Kluti vastu. Aliis nähtavasti ei jõudnud veel oma juttu lõpetada kui Juhan eemaldus, tulles uuesti olengu tuppa ja asus jooma.

Joobnuna lõi hinge tal ääretu nukrus. Nii rumalana ja süngena tundus kõik ringi.

Ta püüdis mõelda, mis oleks siis võinud kujuneda temaga, kui ta eile õhtul oleks läinud kohtamisele Aliisiga, nagu lubas.

Võib olla oleks ta täna õnnelikuim, veel õnnelikum kui Hannes. See öö oleks võinud olla ta elu punaseim ja kauneim hetk . . .

Kuid kujunes vastupidiselt. Nähtavasti on olemas kuski kuradikene, kel lõbu ja huvi pakub juhtida kõike võimalikult vastupidisena. See kuradike asub igaühes meis.

Renatest ei sõandand ta mõelda. On asju, millest ei kõnelda. Kuid on ka asju, millest hiljem ei mõelda.

49.

Pulmad lõppesid. Külalised lahkusid pidutujus pühapäeva öö kestes. Kogu need kaks ööd ja ühe päeva söödi, joodi, tantsiti ja lauldi. Pruutneiud iga tantsu järele muutusid näost sinisemaiks, kuigi endid korralikult puuderdasid. Üliõpilased tegid mürtsu. Saatnud pruutneiud kodu, kogunesid kokku uuesti, et külastada kahtlasi lokaale, kus pulmapääga võiks enesele lubada kõike, mis lubada võimalik.

Saabus uus raske hommik. Juhan ei pääse lahti voodist, kuigi ema teeb kõik, et see tõuseks. Juhanil tuleb minna ju kella üheksa ajaks büroosse. Sääl haara kätte sulg ja tee kokkuvõtteid. On üks suur leht numbreid täis, võta uus. Nii kella kolmeni. Ja homme alga samaga. Kui üksluine, kui tapvalt üksluine!

Samal ajal on palk väike. Sest jatkub ainult Juhani vekslite korrashoiuks ja kohviku-rahaks.

Täna on Juhanil õiendada paar vekslit pangas. Kuid neid võiks õiendada notari juures ka homme. Ja Juhani vekslid siitpääle hakkasidki käima notari kaudu.

Juhanil kui noormehel tuli ka elada, liikuda

seltskonnas. Veel ei tõmbund ta tagasi kusaltki. Aga selleks tuli teha pääle uut võlga. Seda tuli teha teinekord isegi paratamatult, et vanu kohustusi hoida korras.

Juhan tunneb selgesti ise, et ta on libastund praegu. Kuid ta usub, et ühel silmapilgul teeb järsu pöörde. Lööb käega büroole. Ta sääb siis kõik korda, enese kõige päält. Kuid kui kord on libastatud, siis tuleks läbi põdeda selle kõik äärmused ja viimasega kaasaskäivad kõik õnnetused. Ta laenab raha teistelt.

Kes aga talle laenas, see muutis järgmisel päeval tooni ja ülalpidamist. Säeb end kõrgemale. On kohe lai ja suur. Või siis oli neid, kes õnnetutena närveldasid otse oodates pisimat laenu tagasi. Juhanile tegi lõbu isegi selline inimlikkus. Silmapilkudel tekkis tas otse tahe nautida neid, nähes pisikesi tõllerdajaid, kellelt oli sunnitud laenama ja kes siis tast tundsid üleolevatena.

Seni oli arvand ta, et vähemalt siin boheemlises ümbruses on võimalik leida sõprust säärasena, kuisugusena on püsind selle mõiste. Kuid see osutus eksituseks. Ka siin nagu mujalgi laenatud või väljalaenatud viis krooni võisid saada saatuslikuiks. Ta pidi kogema, et meie vaeses seltskonnas nimetamisvääritud materjaalsed väärtused kaaluvad üle nii vaimsed kui hingelised.

„Hing, vaim?!" – need hakkavad Juhanilegi tunduma raamatuliste sõnakõlksudena, milledest on armas ja kaasahaarav kõnelda, kuid milledel tegelik väärtus väike. On saabund aeg, kus

kehahing ületab südame- ja vaimuhinge. Keha, närvid, närvide kired ja ärritused — need määravad ja juhivad. Kahekümnenda aastasaja oodatud uus inimene? . . .

Juhan täna lõunatab väljas advokaat Naarisega. Nad kohtasid üksteisega tänaval ja otsustasid kainelt istuda väheke kahekesi.

Juhanile hakkas tunduma, et Naaris on saamas tema sõbraks, või et viimane on talle lähemal, kui oma vennad ja kodu. Ta tunneb, et advokaadi ninnalõõv ja lima tilkuv elumõistmine elatavas elus polegi nii sünge, vaid et see on põhjendatavki.

Samal ajal Juhanis hakkab esile ajama elumehelikke kirgi. Ta tunneb, kuis ükski naine ei mõõdu temast, ilma et ta naise mõõdumist enesest ei tunneks.

Kord varem, ta viie- kuueteist aasta vanaduses kevadeti kannatas ta sama all. Uulitsal kõndides häbenes ta oma silmi, sest iga tütarlaps, kes temast mõõdus, ärritas teda, äratas temas naist omada tahtmise iha. Eriti veel siis kui kerge tuul pildus tütarlaste kleidikeste ääri. Kui tütarlaps vaatas tagasi, sattusid pilgud kokku — oli nagu tutvusvahekord loodud. Ta kõndis preilidele järele kuni nende koduni. Parkis kõnetas nendega. Ja nii tekkisid tutvused tänavatel, bulvaari-muusikal ja parkides. Kuid saanud tuttavaks, andis järele ärritus. Ta leppis vaid suudlustega ööseti pargis, mereääres ja kodu uste taga. Ainult halvad uned jäid. Ta ent magatas unes voodis neid tütarlapsi.

Kuid nüüd kordas see palju jõulisemana ja ohjeldamatumal kujul. Ta ei lepiks enam suudlustega.

Juhan imestab, miks ei mõista naised, kelledega ta tutvuneb, kuidas ta pilk iharana neis näeb ainult naist. Miks ei haava see neid? Tema ise vihkab siis end halastamatult. Kuid ta pidi märkama, et sääraselt koheldavad vahekorrad otsejoones kujunesid intiimseteks, mehe-naise vahel seega õigeteks. Ta pidi järeldama, et mees-looma ja nais-looma vahekord on kõige ürgsem, kindlam, ja vahest siis ka loomulikum või isegi elulisem.

Sellele hakkas leidma ta kõikjal kinnitusi. Kord vahetades lokaali seltskonnaga, Juhan juhtus minema ühes lugupeetud daamiga. Nende vahekord ei sobind, kuigi olid võrdlemisi sõbrad. Nad teise sõnaga, võõrastasid ja nähtavasti liialt õilsalt suhtusid üksteisele. Kuid daam oli elutargem ja jutustas paar erootilist anekdooti. Silmapilkselt pääle seda muutus nende vahekord normaalseks. Ja siis selgus Juhanile, miks noormehi kõneleb preilidele erootilisi rõvedusi, mis teda seni vihastand.

„Pole viga, teist saab asja. Armuasjad teid varsti enam ei sega ega lõõ välja elust," naerab Juhanile Naaris.

„Täiuslikud eeskujud nähtavasti haaravad kaasa igaühe."

Naaris on meelitatud saadud vastusest.

„Aga ühe pudeli õlut ehk võiksime . . ."

„Ühe võiks," on nõus ka Juhan.

Üks pudel joodi ära. Lauale tekkis teine. Teisele lisaks kolmas ja neljas. Siis mindi üle peenemate sortide pääle. Kõik kujunes nagu kord ja kohus.

Ringi lõunatati. Naaris silmitses preilisid. Nende seas oli naisüliõpilasi. Ühe puhul Naaris pilgutab silma, lausudes:

„See joob viina nagu vett. Noormehi küll seljali joonud. Kord olid paarikesi vajund meeste korpi. Joonud mehed täis. Ise siis öelnud, et meie alles hakkame jooma.

Kuid joobnult on täis sääraseid kirgi, et jookseb ise kallale . . ."

Ühe teise laua taga lõunatasid kolm preilit.

„Kolm esinaist ühe laua taga! See on ju juubeli-number. Tütarlapsed ametaladel, omavahelistes võistlustes ei pääse kunagi isiklikkusest. Needki sääl peavad omavahel oma organisatsioonis säärast sisesõda, et kui üks saab häälteenamuse, siis teine astu välja.

Muide kenad, hingelised preilid. Ainult noormeestel ei vea hästi nendega. Ja nad ise on seetõttu samuti õnnetud. Juba ammu meheleminemiseas ja selleks valmis — kuid flirdi ja jookse ringi tantsupidudel, nagu kuueteistaastane plikasatikas, kes otsib omale poissi.

Noormehed ei oska neid kohelda. Meie aja naist ei tohi liialt idealiseerida. See haavab teda. Päälegi meil, kus tullakse maalt või tavalistest vaesevõitu perekondadest. Kui veider kui säärase tütarlapse kätt noormees huulte asemel tükib suudlema!

Esimene neist — on tüübiline üliõpilaspruut. Ta on kurameerind seni iga väljapaistvama meesüliõpilasena. Ja igaühele neist näis, et just tema on see õige, see eelistatavam. Igas üliõpilasorganisatsioonis on tal peigmees.

Teine on vist isegi kihlatud. Kuid seepääle vaatamata käib igal võimalikul tantsuõhtul ja armub siis juhuslikkudesse teda tantsitajatesse. Oma peigmees ei tantsi. Ja sellest nähtavasti nende õnnetus!

Kolmandal on ka mitu peigmeest samal ajal. Noormehed on nähtavasti ühetugevused. Ükski ei suuda põhjalikult lüüa välja teist. Ja preili kurameerib järgimööda igaühega, kord olles sellega lähemas vahekorras, siis teisega, kolmandaga ja jälle esimesega. Iga kavaler preili juures täidab oma kohta: üks tantsitab, teine käitab teda teatris ja kinos, kolmas peab kirjavahetust. Seejuures imelik, et igaüks neist noormeestest on omaette tüse, võimas ja preili üle teatud ulatuses mõjuvki. Kõnet ei saa olla siin kergest flirdist, vastamisi petmistest ja vahekordade ebanormaalsusest.

Preilid on nähtavasti küpsed. Nad peaksid olema juba abielus. Neid on küpsetand liigne kõdi moodsate tantsude näol. Neisse on juba sel määral juurdund kirelikkus, et tantsukursuste näol organiseerivad ise meesüliõpilaste organisatsioonide ruumes süstemaatilisi erootilisi läbikäimisi meestega.

On loomulik, et juba sääraselt armuasju

lahendavat preilit ei saa võita ainuüksi armastusega, nii haavav kui ka see ei ole."

Kõrtsi asus uusi külalisi. Advokaat peatus. Ta tähelpanu kõitsid sissetulnud kaks daami vanaldase härraga.

„Täna tee kas või oma snitid," pilgutab silma Naaris. „Linnanõunik Puu abikaasa ühes õega tulid siia. Ja vanamehike ühes. Sellelt tuleks võtta üle daamid!"

Daamid lahtiriietund, hakkasid riietehoiuruumis endid puuderdama. Vanahärra tuli saali, et nähtavasti välja valida lauda. Selle aja sees aga advokaat tõusis, läks daamide juure, teretas neid ja viis need lähema kõneluse järele säält otse kabinetti. Uksel Naaris pöördus ümber ja tegi Juhanile märkuse, et see tuleks neile järele. Juhan naeratas advokaadi agaruse puhul ja läkski. Kabinetis tutvus ta daamidega, ning istuti siis maha.

„Vanahärra on oma aastate pääle vaatamata jäänd liialt nooreks. Tal ei tarvitseks olla enam maias," naeris Naaris. Daamid aitasid kaasa. See olevat pangategelasi. Tänaval olevat kleepind neile külge.

Telliti ette sööke ja jooke. Naer ja kilkamine kuuldus siit aegajalt. Naaris vajus prouaga kallakuti sohvale. Juhanile tundus, kuidas teise daami soe ihu nihutas kogu aeg tema poole, kuni istusid nad lihilt vastamisi.

Naised jäid täis, lärmitsesid. Juhanile tundus see piinlikuna. Ta tegi kõik, et seltskond lahkuks. Kuid daamidel oli hää olla. Nad ei mõel-

nudki veel liikuda kohal. Ja mehed, tulnud välja kabinetist, riietusid ning lahkusid, jättes daamid maha üksi.

„Tead ka, et sul on kodus naine, kelle sarnast pole olemas," algab meeste kahekõne.

„Tean."

„See naine on püha. Ja ta armastab sind."

„Ka mina armastan teda."

„Sina ajad ringi teiste naistega. See pole ilus sinust. Mina sinu asemel ei elaks nii."

„Õigus. Mina pole oma naise väärt. Kuid teised naised ei sega meid. Olen mõelnud, et armastus, armastataw naine peaks jäämagi kaugele, uneks. Ei saa ju naist enam armastada nii ilusasti, nii puhtalt, kui ta magab sinuga ühes voodis."

Mehed tundsid, et nende jalad ei käi hästi. Nad istusid esimesele pingile väiksele platsile ausamba alla.

Naaris jätkas:

„Ainult armastuse korral ei juleta alati mitte abielluda enam. Suguelu tarvete korraldamises seisabki kaasaja näiline armastus ja selle traagika. Võtad selle liialt lihtsalt, satud tänavale. Võtad aga liialt raskelt, ei pääse edasi ega tagasi. Kuid võiksid eluõigust leida uued abieluvormid: mees kahe naise ja naine kahe mehega. Kodus oleks mehel säädusllikus abielus naine. Väljaspool kodu säädusllik armuke. Abielunaisel jälle säädusllik majasõber.

Abielu siitpääle ei tarvitseks olla enam kahe, vaid kolmeliikmelisena. Usun, kui üle saadakse

siin isiklikust egoismist, mis tahab olla armastuses ainuvalitseja, siis võib olla oleksid õnnelikumad paljud perekonnad. Nii-kui-nii patustatakse tihti abielu puhtuse vastu. Kuid abielupoolte juhuslikkudel vabadustlubamistel võib saabuda raskeid tagajärgi. Kuid kes rahul ja õnnelikud kahe-abielus, olgu. Kes aga mitte, miks need ei võiks tõsiselt kaalultleda kolmikabielu. Seda enam et kolmik-abielule on nähtavasti praeguse mehe-naise hingeelus tõsiseid eeldusi."

Kui Juhan koju jõudis, tuli ema, kattis talle laua, asetas toitude ette viinaklaasi, kallas selle täis ja hakkas kõnelema, kuidas Hannes ja Silvia on õnnelikud. Seni oli nagu vaen temas püsinud Silvia vastu. Sest polnud ju teada, kuidas Sillerid eland varem või kust nad pärit. Kaldad on aga igivanast ajast tuntud. Maal on neil rikkaid sugulasi. Isegi nende esiisad on olnud rahva valitud päädeks: kohtumeesteks ja kirjutajateks.

Kuid nüüd mil Hannes näib tõeliselt õnnelikuna – päälegi on laulatus möödas, abielu äramääratud, tuleb leppida kõigega. Ema isegi on rõõmus. Siitpääle vanemal pojal on oma kodu, kus talle ees soe nurk ja korralik voodi.

„Aliis olevat loobund peigmehest . . ." teadis ema juba kõnelda.

Ja et nüüd poleks siis Juhanil ees takistusi.

„Kust sina, ema, seda tead?"

„Mina tean rohkemgi. Aliis ootab sind!"

„Ma ei külasta teda. Ei külasta enam ühtki naist!"

Ema vaikis hetkeks nõutult. Säärast rumalat vastust ta nähtavasti Juhanilt ei oodand.

„Sa liigud ikka veel halvas seltskonnas. Aleks kõneles. Jumal, millega sääl hakkama ei saada! Kuid mõtle ka meie teiste pääle." Ema ohkas ja jätkas. „Viin on magus, kui see kord magusaks muutub. Kadund isake ütles ikka, et siis tuleb lasta juua kord põhjalikult rumalaks. Teise päeva haige pää ja halb süda võõrutavad algaja joodiku viinast. Aga võivad magusaks muutuda ka naised. Hoia end nende eest! Neist võõrduda hiljemini on raske. Ja kui see juba võimatu, kadund isake kõneles jälle, et oleks sääraseł korra hää, kui leiduks abielus naine, kellega läbikäimine oleks hädaohutu . . ."

„Ema, ära kõnele mulle sääraseid jubedaid asju. Mul muidki muresid küllalt, et ainuüksi elada viinale ja naistele."

„Abiellu, selle kaudu pääsed paljust."

„Tänan, halb päästevöö, mida kanda tuleb elu kestes."

„Kuid armutakse ja siis abiellutakse. Kes armastab, see ei suuda teisiti kui abielluda sellega, keda armastab."

„Saab ka teisiti! Meie ajal saab!"

„Sa oled juba joobund. Sinuga ei saa enam kõnelda mõstlikult."

50.

Pääle vahejuhtumist pulmadel Juhaniga, mil see luband oodata teda — selle asemel läks

kõrtsi, et end sääl põhjalikult võtta täis, Aliisile hakkas tunduma, et tema on saatnud korda süüteo. Õieti, teda otsekohe ei saa süüdistada. Seda ei tehtagi. Aga ta on ometigi süüteo päätegelasi. Ta tunneb, et Juhan armastab teda edasi. Kuid Juhani ellu pöördepäevi ei too enam armastus. Preili mõistab, et noormehe elu on reaalsem juba. Ja et see ongi põhjuseks, miks Juhan tema eest põgeneb nüüd, nagu tema seda tegi varem.

Ka Aliis armastab Juhanit. Kuid ta varjab või katab kinni oma tunded. Ta elab üksikuna, kindlana ja tagasitõmbununa.

Mitte kõigil ei lähe hästi. Ja oleks ka imelik, kui kõik lõpeks hästi.

Vahetevahel Aliis nagu meelega mõtleb, kujuteb ja unistab, laseb uned kasvada ja ristelda säärastena, nagu see neile meeldib. Ja ta uned siis unistavad ja ta kujutlus loob maailma ja elu ringi ilusamana ja armsamana, kui tegelikult on seda.

Aliis siis seisab nagu end kõrvaltvaatajana. Ja ta naratleb ja tõsistub, naerab — ja pisaraid tuleb silmele . . .

Juhanil on juba notari käes korraga viis vekslit. Hädavaevalt suudab ta need ajada korda. Järgmisel nädalal on neid korraldada jälle. Kolme kuu järele tuleb alata neist igaühe korraldamisega otsast pääle. Tuleb jooksta allkirjade järele. Sääljuures endastmõistetavalt pead olema alandlik. Tellimine on igaühe puhul möödapääsematu, teinekord isegi palumine. Siis aja kokku pikendusraha. Ilmu panka diskontolaua

taha, mis käikudest raskemaid. Siin murdub viimane iseteadvuse lible. Iseenesest tekib siin nutt kurku ja soovides vekslit maha maksmata pikendada, oled paratamatult pangaametniku ees kõigeks valmis. Ise tunned sääljuures, kuidas kogu see möödapääsematu ja endastmõistetav enesealandus mõjub, imbub verre ja muutud narrimaks enese ja väiksemaks teiste ees.

Juhanile tundub, et silmus on juba kaelas ja et see tõmbub kogu aeg väiksemaks ning pingemale. Tema olukorras: vahekord kodu ja vendadega, armuasjad ja võlad – lastakse end maha ja puuakse üles. Kuid tema elab edasi. Eks ela tema seega juba väljaspool elu!

Õnnestus korda ajada näiliselt korraldamatuid panga-asju: kas nõuti kogu või poole veksli äramaksmist, omal aga pole pikendusrahagi — siis lähed hääs tujus tahtmatult kõrtsi ja kas või üksinda teed oma paarid potid õlut. Ei õnnestund pangas — jääb üle minna kõrtsi, et pääseda tundest, kuidas kurgus nöörib ja kuidas sääljuures süda valutab.

Ühel õhtupoolikul istudes pudeli õlle taga tuleb sama kõrtsi pangadirektor Lemm, kelle kaudu Juhan täna oma asjad õnnelikult korraldas. Nad on tuttavad varemast ajast. Lemm tuleb Juhani lauda. Õllelauas peagi tunduvate sõpradena nad asuvad kõnelema vabadussõjaaegseid mälestusi, kus Juhan viibis vabatahtliku koolipoisina. „Meie üks mees võttis vangi kord kakskümmendkolm venelast eeltõkkest ühes kuulipildujaga. See oli me ühe soomusrongi ülem. Hilinend

hommikul väljaminekuga dessanti, liigub ta oma väeosaga nüüd kiirelt vaenlase asukohale. Näeb: ees valvetõke. Postilolija käib maja ees edasi, tagasi. Komandör ise heidab küljeli talumehena reele ja sõidab aeglaselt postilseisva juure ja surmab selle. Siis hüppab kuulipilduja juure, laseb sellest paar tiiru läbi maja, kus sees valvemeeskond ja siis hõikab: „Astu välja ükshaaval!" Kakskümmendkolm venelast tulid välja üksteise järel."

„Aga nüüd samu mehi," jätkas pangadirektor, „tuleb panka, kummarduvad alandlikult . . . Ütlen, mida siis teie kummardate! Teieta polekski meid siin. Vastab, et sõda oli iseasi. Ega sääl küll kummardatud. Aga seisukord on praegu raske. Kas või rända välja . . ."

Nende laudkonnast möödus teine pangategelane samast pangast: tõmmuverelisena ja mustajuukselisena. Juhan tõstis õlleklaasi möödamineja terviseks. Nii mõnestki tõsisest murest oli aidand välja ka see.

Juhan hakkas tähelepanema, et meie esimesi mehi askeldus nagu temagi pankade laudade taga.

„Meie koormatud intelligents!" mõtiskles ta endamisi. „On pidand see ju omal käel laenudega jõudma praeguste seisukohtadeni. Kuid nüüd nende energiast suur osa kulub panku mööda jookstes.

Meil antakse abi viljaikalduse kordadel, maetakse kapitale soodesse, kuid kultuuri tippe vaevleb päästmatult. Peipsi järv koormavat setusid.

See alandatakse. Kuid kes küsib meie intelligentsi ülekoormatusest?

Kui õnnestuks ka intelligentsil vabaneda oma koormatusest — muutuks paljugi me ühiskondlikus ja riiklikus elus. Ajalehtede ilme nii mõnigi kord poleks nii hall ja virelev, õpetajate jutlusi oleks elurõõmsamaid, koolitöö kaasahaaravam, mäng teatris hingelisem, kirjanduslik teos tasakaalukam, kohtute tegevus stabiilsem, advokaate energilisemad ja intelligentski abielluks.

51.

Sillerite vanad elasid pulmade üleva meeleolu all. Nad leidsid, et Silvia elu on kõigiti korraldatud.

Aliisi ülalpidamine aga äratas põhjendatult võõrastust. Kihlas end, kuid enam ei tee sellest väljagi. Sillerite vanad ei hinnand teist väimeest. Kuid kui on mindud niikaugele, siis nende arvamise järele ei tohita enam tujutseda. Täna kihlata, homme see tühistada — säärane talitusviis nende silmis ei tohiks leida aset. Ja vanemad püüdsid teha kõik, et Aliisi pöörata tagasi ta kihlatud peigmehe poole. Üksteise järele saata abiellu kaks tütart – seda kadestab iga vanem!

Renate jäi omapääd. Vanemad võtsid teda kui viimast last, kellele ees Aliis ja kes nüüd nende kogu hellituse osaliseks osutus. Renate kasutas vabadust täiel määral. Ta uued kleidid on võimatuseni lühikesed. Otsib oma iseloomule vastavat soengut peegli ees istudes tundide viisi. Loeb erootilisi romaane. Värvib huuli ja silma-

aluseid, puuderdab põski ja nina. Tuleb kodu hilja, kõneledes, et käib kinos. Keegi teda ei jälgigi. Silvia on ära. Aliis ise hoiab kõigest eemale.

Täna sai viimane oma peigmehelt kirja:

„Aliis, olete mu unustand? Teil möödus ju nii suuri päevi! Hetkel, mil rong liikuma hakkas, millel ärasõitsin, Teie jäite maha — sel hetkel tekkis minus uus tunne. Sel hetkel tundsin äkki seni tundmatu tõe: silmavaade või pilk võib võõrastustäratavamaks saada kui etteheide, kui äraütlev sõna.

Tundsin, et võib olla hetkel juhuslik pilk, mis saada võib mõneski suhtes äramääravaks, või isegi saatuslikuks, olgugi et näiliselt kõik korras, kõik häätahtlikud. Aga sääl tabad pilgu — ja tuttavad võõrastuvad, sõbrad ei kergita mütsigi uutel kohtamistel.

Säärane tunne iseenesest on tõepoolest liialt kummaline, liialt ebaloogiline, naiivne ja väljanaermisväärnegi, sest mis tutvus see olla võiks, rääkimata sõprusest ja enamast – kus juhuslik pilk, mis võib olla isegi silmapilgu paljudest asjaoludest tingitud — ja see võib saada isegi saatuslikuks!

Nii naersin, või vähemalt püüdsin naerda enese üle ja tulen kõnelema teiega. Tundus, et on midagi, mille vastu ma nende oma tunnete, mõtetega patustan, või isegi teen ülekohut. Sest jätame pilgud pilkudeks! Pääle pilkude on veel muud. Ja see muu on: – inimene ise kõigega, mis ja kuidas ta on.

Aga ometi — kõige selle juures miski kõneleb nii sügavas, nii sügavas hinges, et sellest pilgust ei saa sa ometi nii lihtsalt üle. See avas järjekorras jälle uue värava uuele umbtänavale. Ja et käeandmine uuel kohtamisel on jälle mõnes suhtes nagu .esikordne, mil vahest usaldust vähem kui eelmisel korral, mil vaatad silmesse rändlinnuna, selle kohtamisrõõmuga. Ja kui jumalagajätuks ulatad siis käe, läbistab värin südame, leides võimalikuna, et see kohtamine võib olla viimane.

Nii ma mõelsin ja kaalutlesin, kas kõigest kirjutada ka teile või mitte. Vahest on neis meeleolu, mis ei sobi praegu teile? Ehk kõneleb siit keegi, kelle sõnu kuulamiseks ei tarvitse olla teil aega?

Ma ei tea midagi.

Siis veel teie pessimism ja lootusetus ühelt poolt ning märgatav, küllaltki mõistetav kiindumus kusalegi mujale — ja kõike mõistnud — tõepoolest on siis raske otsustada.

Kui raske võib olla Jumalal, kes mõistma peab kõike!

Aliis, võib tõepoolest saabuda silmapilk, mil juhuslik silmavaade võib muuta meid nii lähedaiks — või siis täiesti võõraiks.

Kuid rumalus! Elame olevikus! Ja igal hommikul sünnime uuesti. Ja igal päeval algame uuesti kõike.

Hoiame südameid! Seni kui need veel ära tunnevad õige ja ebaõige — on kõik korras

Ega süda ei lase võltsida. Ja süda ei tee ka midagit, mis poleks õnneväärne.

Mäletate stseeni ühest pildist kahevõitlusel, kus läbilastuna mees maas tõstab püstoli, olgugi et surmavalt tabatud, kuid nähes ees tervena vaenlast, veel valmis võitluseks elu ja surma pääle, lausudes: „Siis algame otsast pääle . . .“ Sest surmaeelsest stseenist omistame julgust ja võidutahet. Hästi!"

Aliis jõudis kirjalugemisega lõpule. See langes ta käest lauale ja veeres siis põrandale.

„Ikka veel tahab ta sisendada usku. Ikka veel usub ta ise," kordasid preili õrnakesed huuled.

52.

Juhan teatris kohtas Renatega. Etendati eleegilist melodraami. Näitlejad mängisid hästi. Kõigile jäi masendav ja otse puhastav tunne südamele.

Teose sisuks oli kirikuõpetaja armumine naisesse, kes aga eland oli näitlejana ulaelu. Ka naine armub. Kuid mees saab teada nende näilise õnne kõrgustipul, et ta pruut olnud armuke. Ja siin langeb mees läbipistetuna hoigades kokku.

Juhan võtab teatrist lahkudes voorimehe. Etendus on erilist mõju avaldand Renatele, see vaikib ja on tõmbund enesesse. Teel koju hakkab silmelt pühkima pisaraid ja nuuksub, suutmata end hoida.

Ta nägi end selle naise asemel. Temal pole samuti kaasa viia abiellu naise süütuse voorusi.

Renate treppe mööda üles tõustes, seisatas veel all Juhan. Kunagi polnud ta tütarlapsi

tõusmas kuulnud astmeid mööda nii raskelt kui praegu.

Järgmisel päeval oli Renatel kohtamine Aleksiga. Preili viibis veel teatrietenduse puhastustulelise mõju all, oli südamlik ja vastuvõtlik.

Aleks on oma tundeist joobund. Jõudnud preiliga alleele, ta avaldus spontaanselt.

„Püüan teid mõista, preili. Armastan teid, armastan meeletult. Saan teid hoidma. Igal preilil on ees kõiksugu kiusatusi. Kuid minule võib end usaldada. Kui tuleb mees, kes teid armastab enam kui mina, siis minge temaga. Ma ei hoia teid kinni. Kuid ärge lükake tagasi mehe armastust, kellele olete rõõmuks, valguseks ja soojuseks. See mees on kõigeks valmis teie eest. Tunded on minus nii tugevad, et nendega ei saa enam mängida."

Aleks avaldus tormiliselt ja veendumusega. Renate oli sunnitud teda kuulma ja tundis, et ei suuda noormehele kõnelda vastu. Nad sõitsid autol linnast välja. Peatusid kuskil külas. Ja jälle ajasid. Öös ajada meeletuseni — seda soovisid mõlemad sõitjad. Meeletuste, hädaohtude, ootamatuste ja üllatuste kaudu tahtsid leida nad olematut, midagi mis neil puudus, kuid mis oleks võinud olla.

Järgmisel hommikul peatas Aleks Juhani, kes ametisse minekul oli ja tähendas, et mis edaspidi Renate Sillerisse puutub, siis igal juhusel on kõigest tema huvitatud ja enne tuleks temaga kõnelda, kui see preiliga võtmas midagi ette.

Juhan kehitas vastuseks õlgu ja lahkus.

53.

„Aliis, mis on sinuga?" peatus Sillerite emand tütre voodi ees. „Kell saab juba kaksteist, kuid sina ikka veel voodis." Ja ema puuriv pilk otsis põhjusi, et miks tütar iga päevaga muutub näost kahvatumaks.

„Ei midagi ole. Halb sügis. Kuid ema, ära pane mind tähele. Ma tõusen kohe."

Aliis tõusiski. Ta riietus ja tuli istus akna alla. Aken oli tänavale. Alt möödus inimesi.

Juhan tuli. Aliis tõusis üles, et näha noormeest paremini.

„Kuidas, täna juba nii vara? Õigus, täna on ju laupäev. Ametasutused suletakse siis varem." Aliis lükkas lahti akna. Juhan näeb teda aknal ja tõstab sellele vastu tervituseks käsi. Aliis naeretab. Juhan peatub akna all ja hõiskab üles:

„Tulge, lähme tuulepesi tooma . . ."

„Milleks neid?"

„Niisama."

„Teete nalja või kõnelete tõtt?"

„Endastmõistetavalt tõtt."

„Ma tulen siis." Ja mõne hetke kestes Aliis on riietund ning ruttab alla. Noormees preiliga lähenevad siiapaistvale autoseisukohale, et võtta sõiduk. Läbi akna jälgib neid Renate. See näeb, et ka Leks tuleb koju. Renate jookseb vastu sellele tänavale, hõisates:

„Ajame teistele järele!" sääljuures viibates käega parajasti kohalt liikuvale autole. Endastmõistetavalt on Aleks nõus. Nad peatavad neist möödaruttava auto, istuvad sesse ja

käsevad ajada järele teisele, veel vaevalt majadevahelt vilksatavale sõidukile.

Esimene auto peatub linnaäärses pargis. Juhan ja Aliis, väljudes autost, tulevad tuule käes vilistava ja kiikuva raaguskase alla.

„Mida te säält otsite?" hõiskab Renate järelejõudnud, veel liikuvast teisest autost. „Või teete nõidust?"

„Jah, nõiume endid teie eest ära," vastab Aliis imestuna, et kuidas ja milleks teised neile ajasid järele.

Istutakse pääle ja sõidetakse edasi.

Kogu seltskond tagasi tulles peatus kohvikus, et juua sõidul hakand külma vastu kuuma teed Kohvikus osutusid ka advokaat Naaris ja ajakirjanik Klutt. Need tõusid püsti tervituseks meie seltskonna möödumisel.

Kohvikus oli kombeks paar korda nädalas tantsida õhtupooleti. Ja üks neist õhtutest oli ka täna. Muusika algades Klutt tõuseb ja tuleb palub Renatet tantsima.

Aleks, Renate kavaler-kaaslasena, ei näi märkavatki tantsulekutsujat, ei luba viimasele preilit.

„Ma palun teid, preili tantsima," seisab Klutt jonnakalt Renate ees. See tõuseb viimati küll vähe kohmetund ja läheb tantsima. Aleks vihastas ja süütab suitsema omale paberossi. Renate tagasi tulles märkab Leks, et selle silmaalused on äkki tõmbund siniseiks.

„Nüüd on juba preilit peaaegu kui võimatu hoida tagasi. Klutiga on hingeline vahekord loodud . . ." mõtleb endamisi Leks.

Järgmise tantsu algades Klutt tuli ja viiski jälle Renate tantsima.

„See juba provotseerib," tähendab Leks.

„Kahjuks on juba unustand, mis taga juhtus kord kõrtsis," vastab Juhan.

Aliis mõistis, et õhkkond siin võiks kujuneda ägedaks. Ta palub enesele aidata selga palitu, et Renate tantsult tagasi tulles lahkuda kohvikust.

„Ei, nüüd alles kujuneb huvitavaks!" kinnitab Leks. „Nüüd me ei lahku." Ta sügeles juba kuidagi õpetada Klutti.

Kui Renate noormehe saatel tantsu lõppedes tuli lauda, küsis Leks väljakostvalt:

„Kes see ooberi moodi mees, kes nii truuilt tantsib?"

Renate vihastus sellele ja oli valmis lahkuma siit laudkonnast.

„Preili, tohin paluda, ka minu lauas on ruumi," pöördub tagasi selle poole Klutt, et noormeestele Kaldatele demonstreerida, mida ka tema võib. Aleks seda kuuldes hüppas püsti. Näib, et skandaal on möödapääsematu.

Renate, seisnud viivu, tuleb istub Leksi kõrvale, ja Klutt eemaldub siis irooniliselt muigavana. Aliis aga tõuseb, et lahkuda ja ei lase end hoida tagasi. Kogu laudkond tõusis ja lahkus.

Renate on tusane Leksi pääle. Teel tulles koju ta seltsib Juhaniga. Nad jäävad maha teistest.

„Miks olete nähtavasti mu unustand?"

pärib preili. „Kuid minu jaoks võiks olla ju aset ka teie südames . . ."

Jõudnud koju — teised olid siia jõudnud juba varem – jumalagajätul trepil Juhan haarab ja suudleb Renatet. Sel silmapilgul aga Kaldate uks avaneb ja sellel seisab Leks. Neiu tõuseb oma tuppa. Juhan tahab mööduda uksel seisvast Leksist. Ta märkab, kuidas viimase huuled ärritusest värisevad ja käsi instinktiivselt on haarand puusal rippuvast revolvri-kotist. Juhan näeb, et venda puudutamata on mööduda sellest võimata. On tunne, et Leks meelega seisab kesk ust, soovides sulgeda tee vennale. Kuid Juhan naeratas vaid näkku vennale ja lükkas selle enese eest kõrvale. Leks tuli tuppa talle järele, lausudes ahastavalt:

„Siis sina oled minu surnukirstu naelaks..."

„Kui labane vanasõna."

„Jah! Nii labane kõik . . ." Leks laskus sohvale.

„Naised . . ." algas ta. „Oi teid küll! Vägise lange välja nende tõttu kas või . . ."

„Jäta! Nagu naine . . ."

„Kurat võtaks, ei nuta!" vihasena tõuseb üles Aleks, asudes kõndima mööda tuba edasi ja tagasi. Ent mõne aja järele läks laskus voodisse.

„Kõigest saab jagu, kõik taltsutatakse, ainult mitte naist. Kus on jäänud nende kasvatus? Emad, emad... on süüdi tütarde kasvatajad..." kõneleb ta endamisi voodis lamades.

Juhani tuju on kahekordselt halb. Alles

nüüd ta mõistis, mida oli teinud vennale. Ka tema on vihane, kuid enese pääle.

Iga uue päevaga kodus juhtus ikka midagi halba. Ja Juhan võõrdus sellest siis paratamatult, Kohvik ja kõrts kujunesid seega tahtmatult talle ainumateks kohtadeks, kus olla võis segamatuna ja isegi kodusena.

54.

Väljas sajab lumerätsakat. Tuul kiunub ja mässutseb tänavaurgastes, pildudes naisi, haarand nende laiadest seelikutest.

„Lõvi-silma" klubis istub koos noormehi. Kohale on tellitud õllevabrikust ankur õlut. Perenaist, vanapoole daami on lastud tuua vűrtspoest juustu, vorste, võid, saiu ja need serveerida lauale.

Üks noormeestest istub kaksiti õlleankrul, laseb õlut ja kaanib seda ise ning käib kannab ringi ka teistele.

„Jätame anekdoodid. Kõnelgem parem tõestisündind juhtumeid endi elust," noor, sihvakas, ent veidi ekstsentriline ja ebatavaline advokaat segas anekdootide jutustamise vahele. See kogu aeg ise elab üle anekdoodilisi seiklusi, või kui neid iseenesest ei saabu, siis korraldab neid. Alles eile öösel oli tantsind ta raekoja ees seisva konstaabli ümber.

„Fantaasia on luule. Luule aga on loba. Jätame selle alaealistele lastele," jätkas ta.

„Ilus, kõnelgem siis. Kuid tõestisündind anekdoote," haaras mõttest mustasilmaline ja kräsus-

päine näitleja, kes vaimustus iga uue mõtte ja ettevõtte puhul ja oli valmis alati kõigeks.

„Olen nõus," puristas Naaris, juues parajasti õlut.

Noor advokaat algas:

„Olin üliõpilane. Kord kevadhommikul, õige vara — tulen koju. Endastmõistetavalt suudan seista vaevalt jalul ja tuigun ühelt tänava äärelt teisele. Sääl tuli meele minule kui reservohvitserile vene sõjaväes teenides polguülema õpetus: „Et ohvitser joob, pole pahe. Et ohvitser jääb purju, pole ka pahe. Kuid kui ohvitser purjus tuigerdab tänaval — on lubamatu. Sõitke voorimeestel!"

Selle meeletulles tahtsingi võtta voorimehe. Kuid et ma ise ei suutnud seda teha enam, pöördusin sisse esimesest paraaduksest, et lasta esimest vastutulijat mulle tuua ette voorimees.

Helistan. Mulle avatakse uks. Mu laseb sisse kena noor neiu. Sisse läinud, naeratab see mulle vastu, sõnades: Vanahärra veel magab."

Teatan, et pöördusin sisse ainult selleks, et omale ette tuua lasta voorimeest, sest ise seda teha enam ei suuda. Luban seni oodata siin ooteruumis. Jõudnud aga istuda toolile, magan säälsamas. Ühel hetkel veel tunnen: mind tassitakse ja asetakse voodisse.

Kui hommikul ärkasin, ei tunnud ära, kus olen. Näen, et magan uhkes voodis. Vähe eemal sellest teine voodi naise magadispesuga. Seega olen nähtavasti abielulaste magadistoas.

Tõusen. Kena noor naine tähendab mulle,

et majahärra asub aias. Lähen sinna. Ja ikka ei tea, kelle juures ma ööbin, kes too härra aias ja isegi, kus linnaosas praegu asub, kuni leian laualt kirjaümbrikke, mille aadressidest järgneb, et olen tuntud arsti korteris. Lähen aeda. Vanahärra tuleb vastu siin naeratades.

Esitlen end ja vabandan oma öise sissetungimise puhul.

Vanahärra aga naerab, sellele tähendades: „Kui mina oma üliõpilaspõlve seiklusi peaksin tuletama meelde, siis praegu veel mu juuksed tõuseksid püsti . . . See polnud veel midagi."

Vabandan veel kord, sest ei kujuta ette, kuidas mind see kannud oli voodisse.

Vanahärra naeratab uuesti:

„Täditütar aitas tassida."

Mõne aja järele ühel banketil, sattund seiklustest jutuhoogu ühe vanema arstiga, jutustan ka sellele, kuidas too vanahärra oma täditütrega mu ühel ööl tassis oma abielulisse magadistuppa voodisse.

Osutus aga, et jutukaaslane-arst oli jutustatava arsti sõber ja see ei varjand imestust, sest viimasel polevat üldse täditütreid ning et milleks see säädnud sisse oma magadistoa abielulistele? See olevat ju praeguseni truu ja väljaspool kahtlusi poissmees."

Järjekorras anti sõna filosoofia teaduskonna vanemale üliõpilasele. See algas:

„Oli meie ühe vanema ja nimekama üliõpilasorganisatsiooni kommers. Sattusin sinna hommikul pääle öist joomist. Ruumid, põran-

dad ja käigud olid täis ninnalööväid vedelikke. Laudadel ja toolidel magas üliõpilasi ja vilistlasi. Kuid neist polnud jätkund. Magati ka põrandal. Inimeses on ürginstinkte. Üks neist on, et ta magades veab enese ikka teise omasuguse kõrvale. Ühes hunnikus siis magasid siin kolm noormeest ülekuti. Ülemisel hommiku eel enne pohmeluse lahtumist lõi pööritama nähtavasti süda. See oksendas ta all magajale näkku. Viimane tõusis selle pääle üles ja tuli minu kui kainema juure ettepanekuga:

„Andke edasi sellele seale mu väljakutse." Ise läks aga ja heitis magama endisse kohta.

Päältkuulajad leidsid, et jutustatu on robüstivõitu, ja päälegi erootikata. Kuid mis on seiklus naiseta?

Kolmas, üliõpilane-kooliõpetaja tahtis alata jutustamist. Teda paluti, et kõnelgu lustlikum ja pikantsem seiklus.

„Kord kevadel jaamast tulles ajalehti toomast öösel, näen, sama teed tuleb kenake näitsik Selle tumedad silmad särahtavad. Neis helgib temperamenti ja ülemeelikust. Kiha lööb pähe. Hiilin teda, tema mind.

Mul polnud tol korral aega. Olin luband minna teise pruudi juure ja teadsin, et see ootab. Oli unetutest ja uimastavatest kevadöödest.

Kuid järgmisel õhtul tulen jaama otse tema pärast — sellise mulje jättis. Ostan saabund lehed — ent näitsik ei tule. Lahkun vähe tusasena jaamast, kuid selle esisel tuleb vastu mu oodetu.

Temale kui võõrale juureminek saabus ootamatult hästi. Selline meest-naist kokkuviiv uimastav ja tiinestav öö oli. Tulime koos linna. Suudlukesi saadi juba tänaval. Ja neid vallatusi majade varjus . . .

Näitsik tuli lõpuks minuga koos siia. Tuld muidugi me siis enam ei süütandki. Ja siin ees ootas meid ka sääraselt pehme sohva . . .

Praeguseni ei tea ma ta nime."

„Minuga midagi sarnast juhtus Ungaris," algas uus kõneleja, nähtavasti sattund tujju eelmise armuseiklusest.

„Oli kuum Ungari suvine õhtupoolik. Daamid võimalikult kergemas ja õhemas riietuses. Tramm on täiskiilutud. Seisan selles püsti. Minule otse vastu seisab kehakas daam. Meie tutvus sobib nii-öelda kehade või naha kaudu. Daam laskub välja trammist, mina järele. Meie ei mõista kõnelda sõnagi üksteisega. Ent see viib mu oma koju. Jäin sinna kogu ööks. Ja see faire night–punane öö oli õnnest uimastavaim mu elus. Me määrasime järgmise õhtu pääle uue kohtamise Kuid olin juba ühest ööst sääraselt väsind, et enam ei suutnud ja jätsin kohtamisele minemata."

Kord jõudis Juhani kätte.

„Minul ei ole sellist. Minu anekdoot on mu praegune elu. Kahtlen aga selle erilises huvitavuses, sest olen harilik inimene, üks teiste seas. Elan üle tavalikke hinge ja muid olukordi. Kuid neid on üleeland vist igaüks. Ja kas juba tuntud lood veel suudavad olla huvitavad? Päälegi ei tea ma veel, millega kõik lõpeb . . ."

Siis pöördus Juhan minu poole:

„Küsige temalt, ta tunneb kõrvaltjälgijana mind vahest hästi. Päälegi uskus leidvat ta minu elust huvitavatki oma teosesse. Kardan aga, et see tuleb kahjuks ta teosele. Kirjandus, minu arvates, peaks olema rohkem kui elu. Kuid tema tahtvat vastupidiselt tabada kirjanduses just toda tavalikku tänapäeva elu . . ."

55.

Hannese pulmareis ei kestnud kaua. Teda ootas töö. Sõjaringkonnakohtul tuli teha väljasõite väiksemaid linnu mööda. Prokuröri kätte kogunes aeva uusi materjale varustusalalt vargustest, petmistest, võltsimistest ja vahest ka sõdurite roimadest sõjaväes. Kõige rohkemini esineb aga riigivargusi. Vanast vene ajast on nähtavasti püsind mõiste, et kroonut võib ja tuleb varastada. Seda eestkätt muidugi sõjaväes. Varustuse valitsustki nimetatakse rahva ja sõdurite seas varastuse valitsuseks.

Hannes koju jõudnud värske, õnneliku abielulisena, asus otsekohe ametisse. Ta proua asus elama esialgu Kaldate juure. Sest vanahärra Siller ikka veel kuulas ja käis kauplemas müüdavaid maju noorpaarile. Endine Hannese tuba sai nüüd neile ühes kabinetiga, lisaks veel Juhani tuba. Nooremad vennad asetati ühte.

Hannes eraldus naisemehena Kaldate pere senistest muredest. Ainult emale kinnitas, et valmis on võtma selle endaga kaasa, kui teiste poegadega see ei sobiks, või kui viimaste seltsi on jääda võimata.

Ema ei lausund sellele sõnagi. Ta vaid tundis, et mis ka ei juhtuks, kuid Juhanist ta lahkuda ei suudaks. Päälegi Juhan käib jälle ametis. See sai koha kantseleisse, kus tasu eriti armetu, kuid vahest loobub Juhan nüüd ka laiast elust, mil sissetulek väga kesine — arvab ema.

Juhan ja Leks ei sobi enam üldse omavahel. Leks haavus iga väiksema märkuse puhul, ägestus ja vandus musta kurja isegi ema kuuldes.

„Mis kõne see on?" hädaldab siis ema. „Kust oled sa seda õppind!"

Säärasel korral Aleks aga riietus ja lahkus kodunt.

„Ei enam saa poegi ühise söögilaua tahagi," ohkas ema, süües üksi, või Juhaniga, või siis Aleksiga – kogu pere jaoks kaetud laua taga.

56.

Siin linnas armastatakse ja korraldatakse tihti maskeraade. Üks neist on täna. Maskeeritud daamide seast Juhan tundes ära Renate, küsib sellelt:

„Kas Aliis on ka siin?"

„On."

„Üksi?"

„Ei. Ta peigmees sõitis jälle siia, on sellega."

Tõepoolest Juhan märkaski rahvas tuttava noormehe, kes jalutas saledakujulise daamiga.

„Kes on lõpuks too noorhärra? Mida ta teeb? Elukutse, amet, anded, voorused?" pärib Juhan.

Orkester algas Strausi valssi „Üle Donau."

Selle helidel neist tantsib mööda Aliis. Juhanis särahtub mõru-kadedat isedust.

„Te jäite mulle küsimuse võlgu?"

„Kes too ..? Ta luuletab. Kuid mitte ilmutamiseks avalikkusele, vaid niisama."

„Või luuletab!.. Oi kui kena oleks luuletajat pigistada vähe, ent kõige tundelikumast kohast...

Oi kui häid laule ta siis riimiks! Ent see ei näi ju melankoolse luuletajana ... Paarist kuust õppusest meie ringis." Juhan mõtles seda ringi, kuhu ta hiljuti sattus ise — „aitaks, et saaks temast esimesejärgu don Juan," arustas kadetsevalt-kahjatsevalt noormees.

Renate tuju on halb. Nad lahkusid maskeraadilt võrdlemisi vara. Mõlemad näisid kuidagi erutatutena. Juhanit ärritas Aliisi peigmees. Renate, sattund poolpaljaste, tantsivate kehade hulka, kaotas siin isikliku otsustusvõime ja elas ainult oma naiselikkude instinktidega. Kuid tantsudega neid ainult erutati, mille tõttu saabus rahuldamatuse tunne. Sõites koju, surus ta enese noormehe vastu. Läbi palitute tundusid selgelt vastamisi nende kehavormid, mis olid valmis haarama üksteise, ja paendusid kokkusulavalt ühte.

Jõudnud koju, noormees võttis neiu sõidukilt sülle ja aitas trepile. Koridori tõustes hoidis noormees preilit kaelast ja ümber puusade. Nad tulid pimedas selliselt süleledes Kaldate eestuppa. Siin suudeldes iseenesest laskusid üksteise sülelusisse, vajudes siin seisvale sohvale, kusjuures noormees kirest uimasena asus vabastama üliriideist preilit.

57.

Vähe hiljem Juhan tuli tagasi maskeraadile. Ta läks puhveti leti ette ja võttis üksteise järele mõned napsud, et unustada äsjast juhtumit kodus Renatega. Siis pöördus saali. Ta süda ei anna rahu, tahtes täna ballil tundma õppida lähemalt luuletajaga, kes tantsitab Aliisi. Kõige otsimiste pääle vaatamata ei leidnud aga Aliisi ega selle kaaslast enam siin. Kas ehk ka nemad kuski varjulises nurgas? See mõte ärritas metsikuseni Juhanit. Ta tuli tagasi puhvetisse, võttis uued napsud leti ees. Ringi kõik lauad on võetud. Maskeraaditsejad prassivad nende taga, käperdades ja suudeldes daame.

Juhanile hakkas silma üksikuna laua taga nurgas Aleks. Ta tahab mööduda vennast märkamatult. Kuid Aleks peatas ta.

„Tule, joome ka klaas õlut."

„Oi, miks ei joo!"

Nad istuvadki lauda.

„Hääd naised pidul," tähendab Juhan.

„Väga hääd!" kinnitab Aleks.

Sellepääle vennad jõid.

„Kui läheksime ja tooksime lauda . . .," jätkas Juhan.

„Ah sa ei taha üksi minuga istuda? Muud kui naised on meeles!" Ägestub ilma põhjuseta Leks.

„Ei, seda mitte. Sinu terviseks!"

Vennad jõid edasi kahekesi.

Kuid nüüd algas Aleks:

„Tõepoolest, ka naisi võiks olla lauas. Kui

juba, siis juba Milleks siis tullakse maskeraadile!"

Noormehed tõusid nüüd mõlemad, silmitsesid vähe saali äärtes istuvaid daame, valisid välja neist kaks, võtsid need esialgu tantsima ja kui tants lõppes, tulid nendega lauda.

Osutuski, et leidsid lustakad neiud, kes jõid viina kui vett, siputasid siis naerdes jalgu, kui noormehed neid tükkisid säärtest näpistama ja lubasid end pea kaelustadagi.

Noormehed püüdsid teada saada, kes need. Pikkade puiklemiste järele selgus, et mõlemad neiud on ühes suuremas äris väljamüüjateks.

Joobnutena hiljem lahkuti. Noormehed võtsid auto. Selles süleleti neiusid. Viimaste koju jõudes, noormehed tükkisid sisse, mis aga ei õnnestund.

Noormehed lasid ära auto. Mõlema pääd olid liialt soojad ja südamed halvad. Nad otsustasid siis minna jala, et ehk kainenevat teel.

Nad tulevad tänaval kõrvuti. Jõudes esimesele põiktänavale Juhan tunneb, kuis Aleks annab õlaga talle tugeva müksu. Ise teeb aga, nagu oleks täiesti joobnud ja tuigerdab edasi.

Nad on jõudnud uuesti kohakuti. Juhan saab uue müksu rindu ja ühtlasi langeb Aleksi rusikas talle näkku. Juhani jalad lõivad kõikuma ja ta tunneb, et nägu määrdub verest.

„Mida sa puksid!" säeb enesekaitsele Juhan.

„Kes puksib?"

„Kaabakas!"

„Kes on kaabekas? Olen vabariigi ohvitser,

kelle kohus on mahalüüa kaabakaid, olgu see või oma vend!" karjub Leks.

„Eks tule!"

„Otsi verekappa!"

„Nagu külapoiss vaino!.," rahustab venda Juhan. Kuid see tormaski ta kallale, haarates sellel kõrist. Sai ent säärase hoobi rindu, et lendas vastu vastasmaja seina, põrkas säält tagasi ja kukkus tänavale. Leks jäigi lamama mõneks hetkeks, kuni siis pikalt hakkas ajama end üles.

Juhan võttis ta käe alt ja aitas tõusta püsti. Kuid Aleks lõi talle uuesti rusikaga näkku, ja haaras uuesti venna kõrist. Juhani suust jooksis verd, kuid ta haaras Leksi mõlemad käed ja neist kinni hoides, jatkasid teed koju poole, kord tuikudes ühele, kord teisele poole tänavat.

Koju ukse ette jõudes, kainestunult tähendas Aleks Juhanile:

„Oleks parem, kui sa tänase öö magaksid mujal. Kardan enese eest."

„Rumalus," vastab Juhan, taibates kohe, mida vend mõtleb.

„Mul on erk uni."

„Siiski kui sa teaksid, kui palju minu hinges on sappi ja põrgut kogund sinu vastu.. siis sa peaksid kartma. Eile öösel käisingi sinu ees, kui magasid. Päälegi magame ühes toas."

„Hää küll. Aga ainult seepärast, et sina saaksid rahu, mitte et kardaksin . . ."

„Tänan sind, Juhan. Mõistad sa mind? Ega sa ei mõtle minust halvasti?"

„Miks ei mõista. Ma ei mõtle kellestki hal-

vasti pääle enese." Aleks läks heitis magama. Juhan, pesnud puhtaks verest näo ja käed, läks tagasi kolmandat korda maskeraadile.

Maskeraaditsejad olid pehmed. Mehed joobund, naised läbitantsitud. Viimased istusid juba meelsamini, kui et tantsida. Kirede närvid olid tõntsid ja ei reageerind enam tavalistele ärritustele.

Pidulaskonna boheemsem osa aga mõtles välja uusi trikke, et hoida meeleolu herevil. Siin joodi sidroniga konjakut. Sest on teada, et hommiku eel konjak lööb purjus pää kaineks.

Mõni laudkond tõusis üles, hõigati üle lokaali, et lähme teotama Issandat. Nende seas oli boheemlisi kirjanikke, kuntsnikke, kunstiõpilasi ja üliõpilasi. Üks noormees asus deklameerima:

„Mina purjus suuga, Issand sulle . . ."

„Oksendan," salvasid ette teised.

„Kaasa Issandaga koketeerija!" hõiskasid kolmandad.

„Kürii eleisson!" räuskasid noorurid.

Õllepudeleid käes vibudades, sattusid lärmitsejad väljatulles vastamisi Juhaniga.

„Tervit, sõber!" ulatusid käed Juhanile vastu. „Kes tuleb siis maskeraadile veel selle lõppedes!" hurjutati. Juhan püüdis neile seletada, et tuleb siia juba kolmandat korda. Kuid seda ei usutud.

„Lora! Keegi pole näinud. Sisse õlut."

Kusaltki leiti ja toodi suur schoppen ülevahutava õllega ja ulatati Juhanile.

„Aga tõrkumatult! Kõik . . ."

„Juhan tühjendas ühe, teise ja lõpuks ümber-

olijate kiituseks kolmanda suure schoppeni.

„Juhan Kallas, hästi tehtud! Juhan Kallas on armas mees! Juhan Kallas on aumees!" karjuti ringi.

„Ülendame ta täna endi paavstiks!"

Nii pea kui kuuldus see, ümberolijad haarasid Juhani kätele, kantsid leti ette ja igaüks neist kordamööda jõi temaga klaasi konjakit. Olles sunnitud seega jooma kümmekord klaasitäit konjakit, viimaste ajal Juhani silmad lõid longu, tuhmusid ning ta tuikus jalgadel. Siis tõsteti ta uuesti kätele ja toodi kesk puhvetit, kus asetati püsti lauale.

Juhan vaatas ringi. Talle plaksutati käsi. Täis klaase tõusis ta terviseks. Ka talle omale ulatati üks kätte.

„Lugupeetud . . ." Juhan tõstab lärmi vaigistavana käe. Alt hõisati: „Silentium, vurlede paavst kõneleb . . ." Vaigitigi ringi.

„Lugupeetud . . . vurled . . , kes te endid seks tunnistate ja ka seda olete. Lubagem pöörduda teis veel alaloleva parema poole. Täna pandi pärgi tundmata sõduri hauale. Igal maal, kus isasid, vendi ja poegi jäi tagasi tulemata kord peetud rahvaste verepulmast — on selle mälestusena üks haud, mida nimetatakse tundmata sõduri omaks. Ja sellesse on maetud üks, kes langend nimetuna, kodutoomatuna — nagu poleks olnud tal sõjasõpru, ei kodu ega omakseid.

See haud on püha haud. Emad, tütred ja isad pidupäevil tulevad õites pärgadega, et neid panna tolle tundmatult langenu mälestuseks.

Tean, teie seas on neid, kelle kaaslane on too tundmatu. Mäletate neid aegu veel, mil meie hallidena, terastääk tõstetud vaenlase sihis lõime, võitsime — või meid pisteti läbi..

Loen teie nägudelt... meil on palju, palju ühised mälestusi, kord nähtud ühesuguseid unesid... Meie uskusime kord kauni ja kõrge, uueaja algust... Ent see uus aeg on heitnud meid esimestena kõrvale, vurledeks ja pättideks...

Ent mis sellest!

Täna praalivad vurled! Täna on nendel pidu!"

Juhan tahtis jatkata kõnet, kuid ta tõmmati maha laualt, et aitab. Sest ähvardas kõneleda tõsiselt ja isegi südamega, millele polnud aga siin kuulajaid.

Juhan tuli Naarise lauda, kes ei puudund kunagi sääraseilt olenguilt.

„Naisi ja õlut!" räuskas see. „Need on elu suurimad hüved..." Siis pöördus ta lauda istund Juhani poole, et mingu toogu see saalist preilisid, kes pole veel tantsind.

„Miks siis neid?"

„Teised, äratantsitud nüüd külmad kaladena. Ei kannata naise külma ihu! Aga soe, värisev tütarlaps, mil heidad käe ta puusade ümber . . . Neid too!"

Siit möödusid naistetuppa paar maskes daami. Naaris haaras ühel neist säärest kleidi alla. Sai vaid hoobi jalaga käe pihta.

„Oh-oi poisid, õlut ja naisi!" hüüab Naaris üle saali.

„Leib on suur hüve. Nälg on suurim pahe.

Kõige suurem hüve on aga naine . . . ja õlut!" kordab ta uimasena.

Nende lauda tuli meesterahvas, kes näis Naarisega tuttav. Ta tuli Juhani ette, ulatas sellele käe, teise oma vastusaand, raputas seda kaua.

„Tänan, härra Kallas, ilusa kõne eest. Tuleb aeg, kui kuuleme teid riigikogus."

„Oli säärane hingeelu, et ropenda oma suurimate pühatuste üle . . ."

„Tundmatu sõduri haud — mõni pühadus kah!" jätkab juuretulija.

„Siiski! kaunis tratisioon ja ülendav sümbolina", kinnitab Juhan.

„Sirkus! On piinlik kuulda, kuidas viiakse tundmata sõduri hauale lilli . . . Samal ajal aga veel elavad sõjainvaliidid kerjavad tänavail . . . Jgal säärasel korral tuleb neid meele ja siis mõtlen: kuidas küll neist kerjustest igaüks ei ole sunnitud kadetsema toda üht luukere."

Naaris selle kõne ajal oli jäänud tukkuma. Seda märgates juuretulija vaatas ringi ja äkki muutes tooni, küsis: „Võib teid usuldada?"

„Palun, luban."

„Teie rahaline seisukord pole just hiilgav," algas juuretulija.

„Kust teie seda teate? Või mis puutub see teisse?"

„Oodake, ärge segage vahele. Tean kõik. Teie rahaline seisukord on kaunis tõsine. Kui pangad teid hoiavad — on hää.

Asuvad aga teie laene nõudma sisse...! Kuid kuigi teile nad lasevad pikendada võlgu, teie ise

neid enam kunagi ei tasu ära. Kellele see tõsiasi kurb, kellele mitte. Kuid teile enesele vaevalt küll armas. Ent teie võiksite vähemalt pooltest võlgadest vabaneda..."

„Kuidas...? Milles siis asi peitub? Olge otsekohene. Ärge põigelge ega otsige kõrvalteid!"

„Tooge oma venna sõjaringkonnakohtu prokuröri süüdistusmaterjalidest üks asitõendus. Kõne all on riigiraha raiskamise protsess, mis neil päevil tuleb ette..."

„Ma peksan läbi teid!"

„Ärge ärrituge. Te pole ju enam laps, kes kohe karjuma pistab. Päälegi teie sõna."

Mõlemad vaikisid tükiks ajaks. Juhan võttis ja pani ette paberossi. Kaaslane ulatas talle tuld. Nad jõid paar klaasi õlut.

Siis Juhan küsis.

„Mis raiskamislugu see on?" Kaaslaudlane jutustabki pikalt ja laialt pisiasjadeni ühe riigivara raiskamisekäigu sõjaministeeriumis. Trellide taga istuvat nüüd vaene kuradike, kelle süüks pandud kogu asjakäik. Kuid tegelikult olnud see ainult tööriistaks suuremate varaste käes, kes aga oskasid kõike ette näha ja vastavalt siis ka tegutsesid. Vaene kuradikene trellide taga on loomult aumees. Ta on otsustand kõik süü võttagi enese kanda. Käis ju kogu pettus tema kaudu. End ta siiski asja kõigekülgse valgustamise korral ei päästaks, tõmbaks vaid alla oma kaaslasi, kes seni olnud ta sõpradeks. Võib olla kergendaks ülestunnistus ta karistust paari aasta võrra. Kuid mida see veel tähendab: oled kord

mõistetud vangi, on juba siis ükskõik, kas istuda viis või kümme aastat.

Kuid mitte tema, see tähendab eeluurimise all vangisolija soovil ei esinevat ta kavatsusega kõrvaldada asitõendust, vaid selle kaaslaste kõrgemate sõjaväelaste nimel, kes on vabad. Neil ei ole mitte üksi kahju vangisolija perekonnast, noorest naisest ja kolmest alaealisest lapsest, kellele nüüd näkku võib hüüda igaüks: olete riigivarga lapsed, vaid nad tunnevad südamepiinu ja teeksid kõik, et vähegi aidata vaest kuradikest trellide taga.

Soovitud asitõenduse kadumine ei vabasta teda vangist. Paremal korral lühendab ainult paari aasta võrra ta vangistust. Ja see on kõik. Juhan päris siis üksikasju nõuetava asitõenduse üle.

Lauanaaber kinnitas, et raha saab kohe, mil kas näitab või kinnitab asitõenduse hävitust. Teda leida võib aga kohvikust. Või isegi — Juhan valigu nõuetav asitõendus aktidest. Pangu see akt dokumentide kappi esimesele kohale. Vast ehk tüdruk . ."

„Kuidas, tüdruk laseb end ära osta?"

„Ta on mu armuke. ."

Juhan oli siin ümbruses sageli sattund kokku kõiksugu tüüpidega, degradeeritud ohvitseride, läbipõlend ärimeeste, igaveste üliõpilaste, riigivaraste ja teistega. Täna ta lauanaabriks osutus senistest eriliseim tüüp.

„Ma tean, teie olete aus, korralik ja korrektne," jatgas lauanaaber.

„Ah, jätke! Pole ammu enam seda."

„Siiski. Kuid mis tähendab vaesuses vireleva inimese ausus? Käi ringi, nutt kurgus. Kas ei ole uhkem olla autu, kuid pää püsti!

Olin ka kord kõrgel kohal, kuid — kurat sellega! Jätame mineviku. Kui kõik on korras, kui on oma toanurk, perekond, naine ja lapsed, korralik teenistus, oma kopik ikka taskus kui liigud — siis on ausus endastmõistetav ja kerge. Kuid asetage see aus pürger, kes moraali loeb teistele ja mõistab kohut, pange see nende olukorda kes libastuvad — ja ta saab hakkama täiesti samaga.

Nii on lood. On olukordi, mis teevad ka kõige korralikumast inimesest kõige korratuma, valetaja, prassija ja riigivarga. Ainult kord väikene vääratus — ja kõik järgneb siis paratamatuna. Kui õpetlik on siin Hiiopi lugu!"

Kui Juhan hommikul koju jõudis, leidis ta ees vaid notari ja pankade kutseid.

„Jälle armastuskirjad!" muigas ta.

Kõik magasid. Juhan hoidis pangateateid pihus ja ta huuled kordasid: „Ära saada meid kiusatusse.."

58.

Isand Inno käis pääle Aliisile, et otsustagu see lõplikult ära nende saatus. Tema ei suutvat enam kahevahel olla. Ja et tunneb sisemiselt, et Aliis on määratud temale.

„Teie näete ju, et ma ei suuda otsustada. Ma ei või, ei jäksa end sundida. Kui võite, siis oodake veel. Kui mitte, siis tehke need järeldused, mis tegema peate . . ."

„Ma siis ootan . . ."

Nii lõppes endise lõpuga Aliisi kõnelus peigmehega.

Tänase päeva läbi istub Renate kirjutuslaua taga.

„Mis sa nii truilt kirjutad?" tuleb ta juure Aliis.

„Kirja isale ja emale . . . ja sinule," saab see närvliku vastuse.

„Mis kirja sa siis kirjutad isale, emale ja minule?"

„Eks ikka lahkumiskirja," ja Renate naerab hüsteerilisena. Kuid see võiks olla ka nutt. Aliisi paneb see imestama. Ta tuleb nüüd õe juure ja haarab raamatu, kuhu äsja kirjutatud.

„Palun, mitte sellesse puutuda! See on päevik!" karjatab Renate. Kuid õde hoiab seda enese seljataga ja ei mõtlegi anda tagasi.

„Hää küll, loe siis. Ma tahtsingi, et see satuks sinu kätte. Loe siis . . ."

Aliis loeb päeraamatu viimast lehekülge, mis kirjutatud täna.

„Ma ei või, ma ei suuda enam. Elu on liialt reaalne ja mind hukutav. Elan mõnd aega juba „laia elu" noormeestega. Mu loomus, mu veres, mu kirgedes on midagi — ei sõanda seda ütelda, vahest haiglast. Ma ei suuda ära ütelda enesele, kui satun mehe sülelusse. On tunne, et mina meelitan ära mehi, mitte vastupidi. Ma kannatan selle elu all ääretult. Kui miski on tõusnud minust tugevamaks. Mind võidaks lukustada. Kuid ma murraksin enese vabaks, et siis

jooksta sinna, kus mind koheldakse vabalt, kus on kired alasti. Ma kardan, otse õuduseni kardan, et see tee viib mu tänavale. Veres otse kisub sinna poole. Ma ihaldan anduda igale noormehele, kes tuleb vastu tänaval.

Ent vihkan igatüht, kes mind kord omand. Kuid samal ajal on need esimesed, kellega kohtan jälle.

Te tulete kindlasti noomituste, mõnituste ja sõimuga. Ma halatsen siis teid, et inimestes võib olla nii palju häbematust, teha teistele etteheiteid. Kuid ma mõistan ka teid. Teie ei või ju teisiti Te soovite mulle hääd.

Vaid tean ka, et teie hoidmine mind saadaks ainult varjatumatesse ja iharavamatesse enesepillamistesse . . ."

Aliis ei jõudnud lehekülge lugeda lõpuni. Päevik kukkus ta käest. Ta heitis pilgu õele, pöõrdus siis ümber ja läks oma tuppa, kattes näo.

Renate tuli talle järele ja hellalt, hellalt õe pääd silitades trõõstis:

„Ma püüan end parandada . . . Usu mind, tõotan . . . Jäta juba . . . Kuuled, ma tõotan ju . . . Kas ei usu sa minu tõotusi enam? Aliis . . . Sina ju mõistad mind . . ."

Ja õed haarasid üksteise kaelast, nutsid ja naersid. Püüsid üksteist trõõstida, naeratasidki juba, kuid pahvatasid nutma uuesti.

„Ega enam ei vaata sa minu pääle endise pilguga?" küsib Renate.

„Miks siis ei vaata."

„Ei, ei. See on võimata. Mis sa arvad, ega

mul ei tarvitseks abielluda, ma ei tohiks ju abielluda enam . . ."

Aliis võttis Renate pää oma sülle, silitas nüüd oma-kord seda ja püüdis trööstida.

59.

Aliis arutles endamisi, kas sellest kõnelda ka emale. Võib olla mõjub see emasse liialt. Võib olla võtab ta asja tõsisemalt kui tarvitseks. Hää see poleks. Kuid ta leidis, et ema peaks sellest ikkagi teadma. Ja ta kõneles.

„Kuidas, Renate on „laial teel" . . . See on ju huvitav või . . . Ja kõneles sinule?" hakkas ema kogelema. Siis tõmbus vähe valgeks ja pahvatas:

„Seda veel! Kasvata. Ja mille jaoks! Mida on siis minu kasvatus jätnud soovida!"

„Emake, mitte sellest pole jutt. Keegi ei heida ette sinule."

„Miks siis! Kui minu tütar on käest ära ja keegi ei heida ette siis veel emale!"

Ema kisa kuulis Renate. Ta jooksis siia, et mis siin on lahti.

„Oi, jumal, kuis karistakse emasid! . . . Ta haaras Renate käest ja tõmbas selle tuulde.

„Aga ema!" hädaldab Aliis.

„Või veel!" pöördus ema Aliisi poole. „Mida sinagi ootad? Isa, emale mureks kaelas. Mees ootab nagu tola ukse taga . . . Enese teed narriks ja veel teised . . ."

„Ema, ma ei arvand seda sinust!"

Selle õhtupooliku nutsid kõik Sillerite pool. Pereisa oli ära. See loomulikult ei teadnud millestki.

60.

Järgmisel päeval sattus Aliis koridoris kokku Aleksiga. Ta peatas noormehe ja küsis, kas see austab tema õde Renatet.

„Jah. Kinnitan seda teile."

„Ma teadsin seda. Seepärast ma te pidasin kinni. Meie õe seisukord pole kõige kenam. Ta kannatab . . . kartuse all, et võiks sattuda laiale teele. Ta ise tunnistab, nagu ei suudaks panna vastu, kui teda halvasti koheldakse. Olge siis teie meile ja temale abiks. Ta liigub teiega. Meie usaldame ta alati teiega. Teistega ei luba me teda liikuda. Hoidke teda. Kogu meie perekonna hääd soovid on teiega."

„Ma tänan. Olen õnnelik. Püüan võita te õe usalduse, nagu olen võitnud teie perekonna oma," kinnitas õnnelikuna Leks ja üle kaua aja naervana tuli tuppa.

Õhtul tuli alla Silviaga Aliis. Kuid Silvia Hannesega lahkus varsti teatri. Aleks kadus kodunt. Ema läks oma tuppa. Jäid kahekesti kõnelusse Aliis ja Juhan.

„Mina tulin . . . külla teile," lausub lõpuks preili.

„Kinnitan, uskuge, olen südamest see eest liigutatud."

„Tulen selleks, milleks naine vaevalt julgeb. Kuid olukord tingis selle. Teie olete mu sõber," jätkas preili.

„Teie samuti minu oma."

„Ainult teiega võin kõnelda ma kõigest.

„Mina ka."

„Neist sõnadest järeldades, peaksime olema hääd sõbrad", jatkas preili.

„Jah, seda me oleme. Kuid me oleme üksteisele veel rohkem."

„Jah. Veel rohkem". Väikese pausi järele preili jätkas uues toonis: „Mina pean lahkuma kodust..."

„Teie abiellute ju."

„Seda veel ei tea ma. On tõsi, ma olin kihlatud. Aga osutus, et ma eksisin. Ma ei kihland end mitte selle..."

„Selle õigega," parandas Juhan. „Kuid seda juhtub. Mitte üksi et kihlatakse ebaõigega, vaid ka laulatakse ja siis elatakse kogu elu."

„Ebaõigega?.."

„Jah,"

„Mina ei tee seda," jätkas preili. „Ma ei suuda oma südant võltsida."

„Väga, väga rumal süda. Ebaeluline süda."

„Mina võib olla armastan.."

„Mina armastan ka!"

Preilile osutus raskeks jatkata kõnet. Juhan tuli istus ta kõrvale ja toetas teda. Mõne aja vaikind, tõstis preili silmad nooremehele. Neis nähtusid pisarad. Ja vaevalt sosistas see:

„Otsustage teie minu eest.."

Juhan võttis preili käe ja suudles sellele. Siis suudles preili huultele ja silmil valu, kõneles:

„Ma armastan teid. Luba ütelda praegu sina.“ Preili noogutas nõusolekuks pääga.

„Ma armastan sind. Ja jään ka sind armastama. Minu unistus, minu valumagus . . . Sa tead seda.“ Preili naeratab noormehele silmi, kuid omal palgedel pisarad nagu helmed aina veerevad.

„Pühin ära need su palgetelt, minu armsam. Kas armastad sa mind?“

„Armastan sind...“

„Meie mõlemad armastame teineteist. Ja armastame üksteist palju, palju... Oi kui palju armastan ma sind... Aga sina mind ka!“

„Jah..“

„Kuid mina pole enam kellegi väärne.“ Noormehe pilk on muutnd süngeks ja ta kõne raskeks.

„Sina võib olla andestaksid mulle kõik. Tean seda. Sinusse võisin ma armuda lõplikult ja täiuslikult. Sinusse võib ja peab armuma nii. Olen õnnelik... sel hetkel siin. Oled ka sina!“

„Ja, väga..“

„Aga meie jaoks on õnn hetkeks. Sina ei tea, ei tunne mind praegu. Südametunnistuse järele käies pean sulle kinnitama: mina ei otsusta sinu elu. Meie jäämegi nii — sõpradeks, häädeks tuttavateks. Tule mind mõnikord vaatama! Jääd mulle hääks mälestuseks, kelle meeletulles asun püüdma ülespoole oma emale hääks meeleks. Ta on nüüd ju nii mures minu pärast.

Minu õnnistus kaasa... Minu süda võta ühes.“ Noormees ulatab avatud käed preilile vastu.

Aliis tõusis.

„Kui valus, kui valus..."

Ent ta sirgus, naeratas juba, läbi pisarate ulatas nooremehele käe, omal värisesid huuled:

„Tänan.."

Ta pöördus ümber ja lahkus.

Tühja tuppa jäi üksinda Juhan. Ta otsis välja Aliisi pildi. Seda oma käes hoides vajus ta rinnuli lauale, hoides päást.

61.

Järgmisel päeval jõudis koju ärioperatsioonidelt Sillerite pereisa. Pereemat vaevas süda. Ta ei suutnud kõnelemata jätta mehele, mis kõneles talle Aliis. Pereisa seda kuuldes muutus vihast metsikuks.

„Kus on Renate?" karjus ta.

Tütred jooksid isa juure.

„Mida ma kuulma pean sinust, väänkael!" röökis ta edasi.

„Ma löön su maha! Isal peaks olema õigus toimida rikkiläind lastega nii, kuidas see nende väärne!"

Renate ja Aliis pahvatasid nutma.

„Mida te tõinate veel! Mu maja lõhnab halvasti teie pärast. Jõõras noormeeste pilgud on kiindund siia. Mu pere on määrdund. Välja majast! Ma peksan teid kõiki välja!"

Isa trügiski tütarde poole, loopides maha toole Kuid ta kaela heitis ema, korrates:

„Mis see enam aitab!"

Välja majast!" müristas isa endiselt.

62.

Värisedes tuli Renate hiljem, kui enese tühjaks nutnud oli, alla Kaldate poole ja küsis, kas Juhan on kodus.

Juhan parajasti oli tulnud ametist ja lebas oma toas voodis. Renate juhatati sinna.

„Mis on lahti?" küsib Juhan, nähes enese ees erutatuna preilit.

„Mind visati täna kodust välja."

„Mis eest?"

„Minu ülalpidamise eest. Ma kõnelesin ise kõik."

Juhani pilk langes maha.

„Õigemini, välja mind ei visatud, kuid seda teha ähvardati. Ma lahkun aga ilmtingimata kohe ise. Mis te arvate, kas te ema võtaks mu ajutiselt siia? Asun kuhugi teenijaks. Küll ma juba koha leian."

Juhan vaikis.

Renate jatkas:

„Algan uut elu. Nüüd ma juba tean, mis on kiusatused. Need on igasühes eneses. End tuleb karta, mitte teisi. Algan alt pääle teenija-tüdrukuna. Samm, sammult tahan jõuda edasi ja ise end pidada ülal."

„Minul tuleb samuti otsast," tähendas Juhan.

„Jumal, siis ju oleme ühesugused..."

„Renate, kas tuleksite mulle naiseks?" küsib äkki Juhan.

„Teie naljatate selle küsimusega. Teie ju Aliisi... Ja Aliis [illegible] teid.."

Aliisil on peigmees ja silmnähtav tulevik sellega. „Kas teie tuleksite?"

„Tuleksin .. kui teie kõnelete tõsiselt ja tahate teha mu tõsiselt enda naiseks."

„Aga enne ajame endid vähe korda... Teie lähete tagasi koju ja..."

Üks mõte sähvatas preilis.

„Kuid ega teie ometi sellepärast!"

„Mis pärast?"

Neile mõlemile tuli meele midagi, millest avalikult ei kõnelda.

„Ei, rahustuge. Meie oleme ühesugused. Ja ühesugused mingu koos . . . Olen kindel, et saame õnnelikuiks. Oleme kõike näinud ja eland. Nüüd võime siis elada rahus ja . . . kodule."

„Ei, Juhan. Jätke see. Sellest ei tule midagi välja . . ." Ja Renate lahkus abisaamatult siit. Vaevalt oli preili jõudnud välja kui Juhani tuppa tuli äärmuslikult erutatuna Leks.

„Mida sina vajad?"

„Oled loom!" karjatas Aleks. Samal silmapilgul kajas revolvripauk. Juhan langes põrandale. Ta rinnust hakkas voolama verd. Ta riided värvusid punaseiks. Ta ise vaid korises.

Paugu pääle jooksid kohale Hannes ja ema. Nähes Juhanit verisena maas, lõi ema käed risti kokku ja langes minestunult maha.

Hannes jooksis kabinetti ja telefoneeris arstile, et see sõitku silmapilk kohale. Siis tuli Juhani juurde, vaatas, et see veel hingab ja asus taskurättidega takistama haavast verejooksu. Arst oli paari minuti järele kohal ja võttis haa-

vatu oma hoolealla. Aleks pöördus nüüd Hannese poole: „Annan enese vabatahtlikult üles.“ Hannes tuli selle järele uuesti kabinetti ja telefoneeris komendantuuri:

„Siin sõjaringkonnakohtu prokurör Kallas. Palun saata minu korterisse sõjaväe konvoi, et päävahti toimetada leitnant Aleksander Kallas, minu vend, kes lasi maha Juhan Kalda, oma venna.“

Korrapidaja-ohvitser ühes sõduritega oli peagi kohal ja Aleks kahvatuna, värisevate huulte ja siniseks tõmbununa viidi püsside vahel.

Ema viimase vahejuhtumise puhul sai põrutatud sedavõrra, et kaotas kõnevõime. Ta istus hulluksminemise lävel liigutamatult sääl, kuhu jäi istuma. Vahest tuli äraseletatud ilmega küsivalt Hannese kabinetti, Juhani pilt käes. Hannes siis seletas ikka et, Juhan on veel haigemajas, varsti on ta terve ja tuleb jälle koju. Ema naeratas tavaliselt sellele. Ta uskus kõike, mis Hannes talle kõneles. Kuid ta tahtis, et Hannes ikka ja jälle kinnitaks sama.

Ent vahest tuli ta ka Aleksi pildiga. Et Hannes selle puhul vähem tahtis kõnelda, siis pidi ema järeldama, et viimasega on lood väga halvad. Kord oli leidnud ta ajakirjast pildi, kus mahalastakse noort ohvitseri sõdurite poolt. Ta tuli sellega jälle küsivalt Hannese juure, omal silmad vees. Teises käes hoidis ta Aleksi pilti. Hanneselgi hakkas raske emast.

Õed Sillerid käisid veel harva siin. Ema võttis nad vastu oodatutena naeratusega. Palus nad

käteliigutuste kaudu istuma. Tõi siis Aliisile Juhani pildi ja Renatele Aleksi oma. Viimasega aga ühest ajakirjast väljatõmmatud lehe, millel pilt ühe noore ohvitseri mahalaskmisest.

Õed püüdsid siis seletada, et ega Aleksiga nii halvasti ei juhtu. Aga ema ei uskund neid. Ta teadis ju, et kõik püüavad teda trööstida. Tema ei kuule kelleltki õigust. Haigemajja teda ei lasta. Tähendab, Juhani seisukord on tõsine. Vangimajja ei lasta teda samuti. Siis pole ka säält loota paremat.

Aliis istus mõnikord klaveri taha ja mängis Kaldate pool. Nii tühjana helises nüüd tuba.

Muusikat kuulates tulid meele igaühele endised ajad, mil oldi õnnelikud ja lõbusad. Ja nii mängija kui kuulajate palged täitusid pisaraist. Renate mängu lõppedes ei suutnud täna jääda siia. Ta lahkus tasa, südamlikult vaid korrates:

„Oli väike romaan,
Mis läheb mööda,
Surmahaavu seega ei lööda . . .“

Ka Aliis tõusis ja ulatas proua Kaldale jumalagajätuks käe, selle oma vastu saanud, vajus ta nuuksudes pereema rinnale. See silitas ta pääd, nagu oma lapsel, ja suudles selle otsaette.

„Kui Juhan saab terveks, siis pole midagi. Siis pääseb ka Aleks. Kui aga mitte . .“ ja Aliisi sõnad jäid kinni. Emale oli see nagu ilmutuseks. Kõik oleneb siis Juhani tervekssaamisest. Ja kui Aliis lahkund oli, ema kiirelt riietus ja tuli kirikusse, et põlvitada poja tervise eest. Nii käis ta iga päev kirikus. Ka palvemajasse tuli ta.

Kaldate-ema juuksed muutusid hallemaiks iga päevaga.

Ühel pühapäeval esines palvemajas rändaja noor palvevend, täis vaimu ja tuld, kes tegi imetegusid. Ta astus rahva ette ja kõneles prohvetina. Ta pöördus kuulajate südamete poole: et saage uueks, sündige uuesti! Maailm on täis häda ja viletsust. Vajame paremaid inimesi, kes aitaksid ligemist ta hädas. Siis ta palus õnnetute eest. Ja kui ta käed tõstis rahva üle, said paljud hädalised kergendust. Ka Kaldate ema sai tagasi kõnevõime.

63.

Juhani haav paranes, kuigi see oli väga tõsine. Juhan on juba sedavõrra terve, et teda lubatakse varsti lasta välja haiglast.

Aleksi süütegu tuli ette sõjaringkonna-kohtus. Ka Iuhanile võimaldati tulla haigemajast siia. Kohtuprotsess osutus laiale publikule kõditavana. Et see seda oleks, selle eest olid muretsend turulehed. Ajakirjanikke on kohal. Nende ees istub Klutt.

Kohtusse on ilmund ka preilid Sillerid. Kluti pilk langeb ühte ühel silmapilgul Renate omaga ja noormees algul naeratleb, siis muigab irooniliselt. Jõuab kohale proua Kallas teenija saatel ja istub ette ritta preilide Sillerite ning pojanaise Silvia kõrvale. Nüüd aidatakse sisse Juhan. Siin saabub ema ja poja jällenägemine üle kaua aja. Ema ei suuda end valitseda. Ta haarab kokkulangedes Juhani hõlmadest. Kuid jällenägemise stseen ei kesta kaua. Kohus tuli.

Rahvas tõusis püsti. Kohtunikud võtsid kohad laua taha. Prokuröri, süüdistaja laua taha asus Hannese asemele üks ülikooli äsjalõpatanu, sest vend ei või venda süüdistada. Süüalusena toodi sõdurite vahel Aleks. Seda nähes haaras ema värisedes Juhani käevarrest. Kuid poeg silitas ema kätt, et kogugu see end.

Kohtuesimees heitis pilgu üle saali. Ta silma hakkasid enne kõike neli naist esimesest reast Prokuröri abikaasat ta tundis. Silvialt ta pilk iseenesest kandus Hannesele. Silvia kõrval istujalt preililt Aliisilt kandus see aga Juhanile. Ja Renatelt süüalusele Leksile.

Kohtuteener, kes harjund oli äratundma süüaluste ja saalisolijate naisi seletamatult, võis otse vanduda kui oleks soovitud, et Renate on Aleksi ja Aliis Juhani ning Silvia Hannese naised. Ta üllatus oli aga suur, kui süüdistusaktist selgus, et süüalune on poismees.

Kohtuesimees luges ette süüdistusakti ja esitas süüalusele vormilis küsimusi. Siis sai sõna prokurör. See tõusis ja algas kalgilt ning kindlalt süüdistuskõnega, kuidas süüalusena vabariigiohvitser, kes oleks pidand oma ülalpidamisega andma hääd eeskuju, sest hääd eeskuju vajatakse eriti ohvitseridelt, pole suutnud olla oma seisuse väärne. See polevat unustand mitte üksi oma vastutusrikka seisukohale väärse aumõiste, vaid ta on tõstnud käe, et saada raskema süüteo kordasaatjaks, et saada mõrtsukaks. Sest veretöödest vennatapp on rängemaid, Kaini käsi õudsemaid. Siis analüüsis prokurör teo korda-

saatja hingelist seisukorda Et kohtualune oleks olnud sel silmapilgul eriliselt ärritatud seisukorras, ei pea ta võimalikuks. Kohtualune läks teise magadistuppa, et seda võib olla hukata voodis. See tõsiasi kinnitab eelkavatsust.

Prokurõr lõpetas kõne, nõudes süüalusele ettekavatsetud mõrtsukatöö katse puhul raskemat karistust, kusjuures ohvitseriseisuse vastu patustamine kõnelevat veel süüaluse kahjuks.

„Jumal, Jumal, mida kõneleb see õudne inimene!“ kordab ema. „Kas ei ole temas piiskagi kaastunnet? Ja sel kohal kogu aeg kõneleb õnnetutele samuti Hannes!“ kahjatseb ema.

Kaitsja võtab sõna. See heitis ette prokurõrile, kes ei süvenevat sisusse. Sel näib kõik lihtne, kõ:k ühede ja samade motiivide järele. Prokurõr ei suuda tungida sisusse südamega, sest tal puudu see. Prokurõr püüdis selgeks teha, õigemini, ilma põhjendusteta kohe kinnitas, et siin on tegu kavatsetava mõrtsukatöö katsega. Kuid pean kinnitama vastupidist. Ei ole ühtki fakti, mille najal võiks kinnitada mõrtsukatöölise süüteo iseloomu siin üldse. Tegemist on siin ainult sõjariistaga ettevaatamatult ümberkäimisega. Kuigi süüalune viimasel ajal on kannatand närvinõrkuse all. Kuid saatuslikul õhtul vendade vahel ei juhtund kõneväärset arusaamatust. Vendade ühel vaid kokkupuutel kõlas pauk ja kuul tabas kedagi. Ta oleks võinud tabada samuti kolmandat, neljandat. Või mitte tabada.“ Prokurõr muigas sellele.

Siis asuti tunnistajate ülekuulamisele.

Vendade kinnitusist osutus, et nende vahekord on olnud väga hää Nad olid armastand üksteist ja hellitand vanem nooremat, noorem vanemat. Ainult viimasel ajal oli saabund siia lahkhelisid. Tunnistajate Renate ja Aliis Sillerite ülekuulamisel selgus, et lahkhelid nende vahele oli toonud naine. Ja selleks naiseks osutus Renate.

Kuid Aliis Siller lubas vandega kinnitada, et Juhan ei armastand Renatet ja et armukadedusest ei võiks siis olla juttugi.

Kohtuprotsessi ajal ühel silmapilgul teatab eesistuja, et kohtusse on tulnud kaebealuse vastu uus süüdistus. Täna hommikul on tabatud valerahategijate-salk. Nende päämeestest üks on saanud surmavalt haavata. Politseis tunnistand see aga veel rea kordasaadetud süütegusid, nende seas prokuröri portfellist ka ühe asitõenduse kadumise loo, mida asuti alles uurima, et selle kõrvaldand kaebealune Siller. Suurpettur on sellepääle heitnud hinge.

Kohus pöördus prokuröri poole, et kas harutada mõlema süüteo selgitusi koos või lahus. Prokurör arvas, et võiks harutada koos. Temal olnudki kahtlus, et kas nimetatud süütegude vahel pole omavahel sidet? Aleks seda kuuldes kattis näo.

Kohtupidamist jätkati. Kohtuesimees pöördus süüaluse poole küsimusiga. Aleks vastuse asemel langes tagasi toolile.

Omalt kohalt hüppas üles nüüd Juhan. Ema haaras ta varukast, et poega pidada kinni. Kuid

noormees vabastas end ja tuli kohtulaua ette, tunnistades:

„Mina varastasin selle . . ."

Ema vaarus paremale ja vasakule, otsides tuge. Kuid seda ta ei leidnud.

Prokurõr tõusis. Ta lükkas käega üle juukste. Rahvast läbistus kahin. Prokurõr tähendas vaid, et käesoleva süüdistuse harutusel on esile kerkind uus süüdlane, kes end ise annud üles. Palub võtta selle vahialla, kuni edaspidiste korraldusteni . . . Prokurõr istus maha. Kogu publiku tähelepanu on äärmuseni pingul. Juhanit kahetseti, imestati ja halatseti.

Kohus katkestas istumise. Juhan võeti mõõkade vahele. Vennad viidi ära nüüd üksteise järele. Prokurõr hetkeks viibis veel kohtusaalis. Temast mõõdusid vahialused. Kuid nüüd ruttas ta seda kiiremini kohtunikkude tuppa.

64.

Tänane õhtu oli kõigist kõige raskem emale. Ta ei mõistnud enam nuttagi. Ta istus hajameelsena silmad avatud, kuid ei näinud, ja ärkvel, kuid ei kuulnud.

Ta südames lõikas üks valu:

„Minu Juhani viisid nad ära, minu Juhani . . ."

Kui järgmisel hommikul ilmusid ajalehed, ostis igaüks bulvaari-lehte, selles vendade Kaldate kohtuprotsessi reportaashi tõttu. Kohtuprotsessi kirjeldus ses osutus eriti täielikuna ja kõmulisena. See kandis suuri päälkirju: Vendade Kaldate ennekuulmata kohtuprotsess sõjaringkonnakohtus

Kolm venda kohtulaua taga: üks prokurõrina, teine,—ohvitser süüalusena Kainina, kolmas—ajakirjanik – riikliku tähtsusega asitõenduse vargana. Meie ülemkihi varjuelu. Armukadedus viis vennatapmiskatseni... Asjasse segatud preili Renate Siller, prokurõri abikaasa õde. Preili Siller on tuntud kui vabaelukommetega daam, kes alles lõpetand keskkooli, kuid kes võttis osa boheemlistest orgiatest, olles alaline kohviku ja kõrtsi külaline...

Bulvaarilehe meile tuntud Klutil oli täna hää päev. Ta oli üle löönud teised ajalehed. Ta teadis Kaldatest ja preili Sillerist kirjutada kõige intiimsemaid lugusid. Renate piltki oli sees. Preili oli selle talle kunagi kinkind. Sel ajalehenumril oli menu. Ja väljaandja — osates ja tahtes hinnata toimetusliikme agarust, tõstis selle päätoimetajaks. Vendadele Kaldatele mõlemile oli aga selge, et nüüd on kõik läbi, et seda kõntsa, mis ajalehist nende arvele nüüd pannakse, ei jätku ärapesemiseks enam ühe inimese elust ja et on parem, mida raskem karistus neile määratakse. Oled vähemalt eemal inimeste silme alt.

65.

Kohtuprotsessi jatkamist raskendas asjaolu, kuidas arutada edasi? Üks vend kuulub sõjaväelasena sõjaringkonnakohtu alla. Kuid protsessi käik tingiks, et vendade süütegusid harutataks koos. Võimalik ju, et nende vahel teineteist põhjustavaid sidemeid, nagu arvas prokurõr.

Kohus otsustas, et vendade süüasja tuleb arutada koos.

Jälle kohtavad vanemad, vennad Kaldad ja õed Sillerid kohtusaalis.

Advokaat Naaris, kuuldes, et Juhan Kallas sattund sõjaringkonnakohtu alla, tuli ja võttis osa selle kaitsmisest vabatahtlikult.

Kohus algas.

Osutus raskena asitõenduse varguse selgitamine. Juhan jaatas vargust, kuid ei teadnud, kuidas ja kunas see sündis.

Kaitsjal Naarisel ei olnud siis enam raske väita, et siin on tegu vaid müstifikatsiooniga.

Vennad Juhan ja Aleksander, ilmund kohtulaua ette, kus üht süüdistatakse teise tapmiskatses — viimane hirmul venna saatuse eest, tahab seda kõigiti kergendada. Ta kuuleb, et venda süüdistatakse veel milleski muus kuritarvituses kolmanda venna ametikohustuste vastu – hääsüdamlik vend, armastaja vend ohverdab siin oma au ja tunnistab end kurjategijaks. Kuid kohus ei saa lubada vabatahtlikku võõra süü enesepääle võtmist ja selle eest karistuse kandmist. Tõde ja õigus ei luba seda.

On seega täiesti võimatu, et vennad Kaldad oleksid kaasaaidand, või isegi ise kõrvaldand asitõenduse prokuröri portfellist.

Süüdistamiseks selles ei ole ühtki alust, pääle suurpetturi Aspasjevi surmaeelse vale. Kuid see on nimetand ainult venda Kaldatest, eesnime teadmata. Kohtus viibivad aga praegu kolm venda Kaldaid: prokurör, Aleksander ja Juhan. Kui

juba kahtlustatakse, siis tuleks alata prokurörist. Näete, kuhu viib puudulik ja vahest ka sihilikkude tunnistuste respekteerimine.

Siis edasi. Kohtuprotsessil alles ilmnes, kuidas vendade vahel püsib armastus, mis valmis üksteise eest võtma enese pääle kõike: raskeid süüdist.sigi, et aga teine kergem pääseks. Ei või siis säärased vennad kavadseda üksteise hukkamist, kuigi nende vahel nagu kõikjal loomulikult ka tekib arusaamatusi."

Kohus lasi end kaua oodata, enne kui tuli tagasi otsusega, mis loeti ette:

Aleksander Kallas mõistetakse tingimusi kindlusevangi kuueks kuuks. Juhan Kallas vabastatakse.

Kohtuotsust kuulama tulnud publikus puhkes esile hõiskeid. „Vennad vabastati rahva silme all. Soovitakse õnne pisarsilmil emale.

Juhan hakkas uskuma juba isegi, et tal pole midagi ühist asitõenduse kadumiselooga, kuigi varem oli kindel, et ühel õhtul purjus päägа venna aktidest selle välja otsis. Mis ta sellega aga tegi, ei mäletand ta enam: kas pani tagasi, jättis välja teenijale, või põletas ära ise. Talle tundus vaheti isegi et on selle põletand, siis jälle et oli selle ära viinud ja jätnud kõrvaldamiseks tüdrukule. Võimalik, et kõigest oli näinud vaid und. Kuid kohtus jutustada kõigest ta ei suutnud: valerahalööja kõrtsis rahapakkumine võlgade kustutamiseks, vahekord teenijaga... Ei kõik see oli nii limane, et parem oleks ta läi-

nud sunnitööle, kui et ema kuuldes kõike seda kainena jutustada.

Aleks tuli ja andis Juhanile käe. Nendega seltsis Hannes.

Aleksi käsi Hannese käes hakkas värisema. Esimene pöörab lõpuks näo, sest mõlemi silmest purskavad pisarad.

Samal õhtupoolikul Kaldate emand istus kolme pojaga söögilaua taha. Kogu pere on seega jälle koos. Ja igaühele neist tuli meele Aleksi ohvitseriks ülendamise puhul samuti kogupereline, erakordne koosistumine.

Laud on kaunistatud nagu seda oli siis. Toite on valmistatud. Hõbedast noad-kahvlid on asetatud lauale. Ja köögist kuuldub priimuse-mühin, millel keeb teevesi.

Kuid laua taga istujad ei vallatle ega teravmeelitse, nagu toona. Kõik vaikivad. Hannese kõrval seisab tühjana tool. Sinna oodatakse Silviat, kes ülal oma vanemate juures.

Sillerid ei suuda olla ei õnnelikud ega õnnetud. Vanad on sapised. Renate hüstesritseb ja nutab, haavudes esimese märkuse korral, uskudes et teda vaid nüüd mõnitatakse.

Ainult Aliis on südames nii õnnelik, nii õnnelik, et Juhan on jälle väljas ja terve. Vanemad aga nüüd juba nõudsid, et Aliis sõidaks sünnilinna nende majalogu hooldajaks, mida seni pole õnnestund müüa. Talle anti sääljuures otseselt mõista, et nüüd oodetakse tema pulmi Innoga ja et ta ei tohi juleta pöörduda siia tagasi veel neiuna. Ta oleks saadetud ära varemgi. Kuid kohtus

vajati teda tunnistajana. Ja siis vanemad kohtuprotsessini lubasid jäädagi Aliisi siia. Ta asjad on aga pakitud varem. Isa käis tõi täna jaamast sõidupiletigi ja ema andis isand Innole telegrammi, et see oleks pruudi vastas.

Silvia tulles üles, Aliis viis selle oma tuppa ja avameelselt läbi pisarate naeratades tunnistas, et armastab Juhanit, armastab, valmisolles kõigeks. Kuigi vanemad ei soovivat kuulda enam noorhärradest Kaldatest, kelle pääle igaüks võib näidata näpuga. Tema aga mõistvat kõike . . . ja ootab Juhanit kohe üles. On viimane aeg rutata rongile. Kuid kui Juhan tuleb üles, saadab peigmehele vaid tühja pileti — ja mine tea, vahest temal Juhaniga, või Juhanil temaga võiks olla ees veel elu, säärasana teiste elule.

Aliis kõneles veenvalt, kindlana, otsustatuna.

All laua ümber istujad näivad koormatutena ja raskemeelsetena, kuigi püüavad vastamisi üksteisele naeratada. Tunduks, nagu oleks siit üle kandund torm või raske haigus.

Aleks on äraannud ohvitserimundri ja ameti. Juhani augus silmel helgib kõigega äraleppiv tunne. Ta arutleb endamisi: kuhu pääseda homme teenistusse? Vahest kuhugile reporterikski? Kuid korralikud ajalehed ei tarvita teda enam. Jääb üle bulvaarilehti.

Ema, jõudmata äraoodata Silvia tagasitulekut, asub kallama teed klaasidesse, kuna tüdruk on jooksnud ära.

Ainukeseks lüüriliseks vinjetiks ses hämaras perekonnaidüllis on Hannese kujutelm. Tema

kui prokuröri ajus lõikub soov: kohtuotsusele tuleks kaevata edasi. Kohus oma otsuses on olnud liialt häätahtlik. Päälegi instinktiivselt talle tundus, et asitõenduse kadumise algniidid algavad Juhanist ja et siin on võimalik jõuda selgusele.

Samal ajal rändab ta pilk vendadel ja ema valgetel juukstel, mida Hannes seni polnud märgand. Ja Hannesele tundub, et prokurõrina ei seisa ta siin ametkohuste kõrgusel, sest ta ei suudaks juurelda vendade näiliselt tõestuvaid süütegusid.

Silvia tuli alla. Ta seisatus uksel. Ühegi pilk ei võtnud vastu teda. Ta seisab ikka veel uksel. Kunagi varem polnud tunnud ta Kaldate peres end sääraselt võõrana kui praegu.

Silvia kõhatas. Juhan tõstis pää. Ja Silvia, pöördund Juhani poole, jutustas avameelselt ja tõsiselt, milleks Aliis ootab Juhanit ülal...

Siin selle jutu järele kõik muutus surmvaikseks. Mõisteti, et sel hetkel otsustub kohe saatus. Ema silmele veerevad pisarad. Tal pole enam midagi Sillerite vastu. Ta vaid rõõmustaks, et ometigi Juhanil õnnestub elu kooskõlastada südame järele. Ta tuleb Juhani ette, et see läheks üles. Kuid Juhan ulatab emale tühja teeklaasi et täidetagu see temale ja algab õhtusööki. Silvia tuli istus Hannese kõrvale ja uuesti tähendab, värin hääles, et täna õhtul on tema–Hannese uue korteri sisseõnnistamine ja Aliis nii meeleldi jääks siia. Ainult kui Juhan veel hindab teda. Seepääle Juhan tõusis laua tagant, läks tõi oma

toast peotäie protestitud - vekslite teateid ja neid näidates lausus:

„Siitpääle algab uus elu, mis kohustab. Aliisi elu on kindlustatum teisega ...“

Aliis uskus kindlalt, et Juhan tuleb ja võtab ta naiseks ja tema võtab nooremehe omale meheks. Sest armastajad hiljem või varem toimuvad ju nii. Kuid ta ootas asjatult Juhanit üles.

Isa sõidutas Aliisi jaama. Ka ema ja Renate saatsid teda. Ta sõitis äralepituna, kelle elu üle otsus langend. Ei ühtki sõna lahkumisel kuuldund üle ta huulte.

Nüüd saabus aga Kaldate pere raskeim hetk. Hannes lahkub oma naise maija, mille ostnud oli hiljuti äi. Kuid oli ju teada, et mahajäävad vennad teeistuseta ning nende saatus ähvardub nüüd muutuda ariti tõsiseks.

Lõpetand siin viimase õhtusöögi, Hannes pöördub ema poole, et tulgu see ühes. Kuid ema vaatleb poegi järgimööda, tuleb Juhani ette, karjatades langeb selle kaela, kinnitades, et kui sina nälgiksidki, sinuga jään ikka. Leks teatas, et sõidab sugulaste poole maale juba järgmisel päeval.

„Siis jääme ... meie kahekesi ... Juhaniga ... koju . . .,“ suutis veel lausuda ema, kuna Juhan, naeratus huulil, ühe käega ta pääd silitas, teisega aga hoidis protestitud vekslite asjus kohtukirju.

Hannes ülestõustes palus veel, et esialgu lastaks teda tasuda siit üüri. Seda lubati. Ja Silvia ning Hannes lahkuvad oma maija.

LÕPP.